



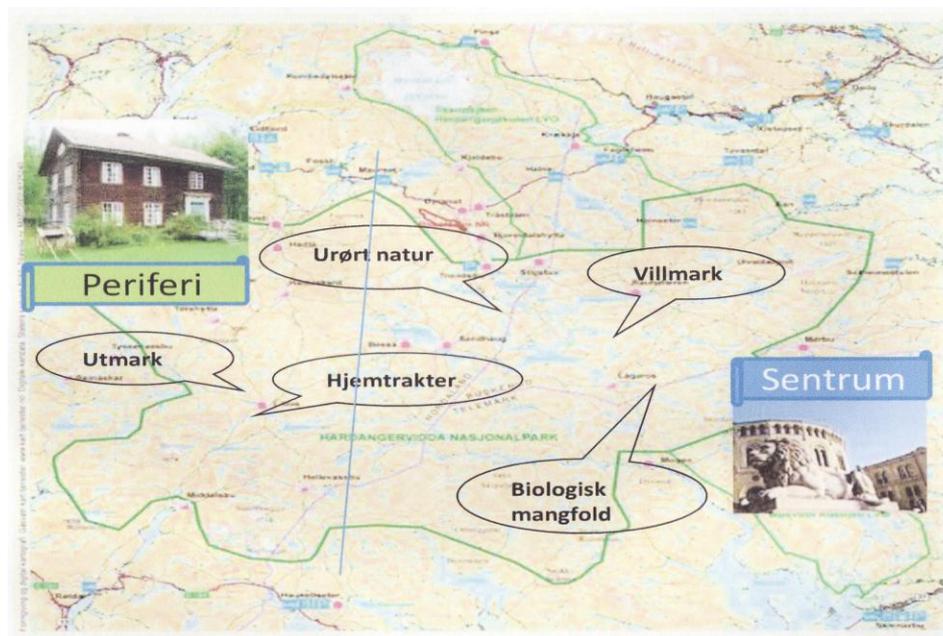
# Det som ikke bevares lokalt har verden mistet

En studie av kulturelle motsetninger i verne- og forvaltningsprosesser i Vinje.

Lill Susan Rognli Vale

Masteroppgave i kulturstudier, 60 sp

Høgskolen i Telemark, avd. Bø, Institutt for kultur og humanistiske fag





År: 18.11.2010

## Høgskolen i Telemark

Tittel:	Det som ikke bevares lokalt har verden mistet. En studie av kulturelle motsetninger i verne- og forvaltningsprosesser i Vinje.
Nøkkelord:	Forvaltning, diskurs, makt, kunnskap, økofilosofi, kultur, sentrum-periferi, Hardangervidda nasjonalpark
Forfatter:	Lill Susan Rognli Vale
Studentnr:	080699
Fagkode:	H2583
Oppgavetype:	Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier
Studiepoeng:	60
Studium:	Masteroppgave i tverrfaglige kulturstudier
Konfidensiell:	nei



## Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en utfordrende, spennende, morsom og tidvis frustrerende prosess. Men fremfor alt ser jeg at dette har vært en formidabel læringsprosess. Jeg har åpnet øynene og oppdaget nye sider ved denne tematikken som tidligere lå utenfor blikkets rekkevidde. Undervegs har jeg funnet mange mulige problemstillinger, og perspektivet har nok blitt betydelig i forhold til utgangspunktet. Dette ble til slutt en oppgave om natur, språk og makt – kort og godt om natur og menneske. Jeg har erkjent at min oppgave i oppgaven, på grunn av feltets kompleksitet og sammensatthet, ikke er å besvare spørsmålene med absolutte sannheter eller kausale løsninger, men å bidra med en fortolkning blant andre mulige av situasjonen.

Jeg ønsker å benytte anledningen til å rette en stor takk

- ✚ Til min mann og mine to døtre som har levd med en periodevis åndsfraværende og oppslukt kone og mor. Dere har kjempet mot horder av hybelkaniner og i perioder spist mer fiskeboller enn noe menneske kan tåle. Nå er jeg endelig tilbake☺
- ✚ Til min veileder Ole Martin Høystad, som alltid har vært tilgjengelig og som med raske og konstruktive tilbakemeldinger har loset meg gjennom prosessen. Takk også for forståelse og støtte når livet utenfor har krevd meg og min oppmerksomhet til progresjonens disfavør.
- ✚ Til mine nøkkelinformanter Guro og Dorthe, som har satt av tid i en hektisk hverdag og velvillig delt sine kunnskaper og erfaringer med meg.
- ✚ Til alle som har bidratt til gode skriveseminar med rom for felles glede og frustrasjon.
- ✚ Til de ansatte ved biblioteket i Bø som uten unntak yter fantastisk service! (selv når jeg prøver å låne bøker som jeg allerede har lånt.....)
- ✚ Til mamma som med sin ukuelige vilje har klart å styrke mitt fokus på prosessen og pushet meg mot målet.
- ✚ Til mine svigerforeldre som alltid like velvillige og uten unntak har stilt opp som barnevakter.
- ✚ En spesiell takk og siste hilsen til min far, som aldri fikk se den ferdige oppgaven – *takk for alt pappa!*

Vinje 14. november 2010

Lill Susan Rognli Vale

## Innholdsfortegnelse

<b>1. Innledning</b> .....	6
1.1 Om menneske og natur.....	6
1.2 Formål med oppgaven.....	8
1.3 Problemstilling .....	9
1.4 Bakgrunn .....	10
1.4.1 Nasjonalparken.....	11
1.4.2 Reiseliv - natur og opplevelser.....	12
1.4.3 Bærekraftsbegrepet.....	13
1.4.4 Bærekraftig reiseliv .....	14
1.4.5 Vern av natur som moderne diskurs.....	15
1.5 Oppgavens oppbygging.....	15
<b>2. Natursyn</b> .....	17
2.1 Natur og naturbegrepet.....	17
2.2 Naturoppfatninger .....	18
2.2.1 Det mytiske naturforhold .....	18
2.2.2 Antikkens naturforhold .....	19
2.2.3 Renessansen og overgangen til nyere tid .....	19
2.2.4 Romantikken og samtidens omgivelser.....	20
2.3 Naturforhold .....	21
2.3.1 Ikke- bruksdimensjonen .....	22
2.3.2 Naturestetikk og performativ opplevelsesestetikk .....	23
<b>3. Andre teoretiske perspektiver</b> .....	25
3.1 Økofilosofi .....	25
3.1.1 To grunnleggende syn .....	26
3.1.2 Antroposentrisme .....	27
3.1.3 Ikke-antroposentrisme.....	28
3.2 Naturdiskurser .....	29
3.3 Et opplevelsesøkonomisk perspektiv .....	30
3.3.1 Opplevelse og opplevelsessamfunnet.....	31
3.3.2 Opplevelsesøkonomi .....	32
3.4 The dream society .....	33

<b>4. Rammeverket</b> .....	35
4.1 Fakta om Hardangervidda nasjonalpark.....	36
4.2 Kampen om Hardangervidda .....	38
4.3 Lovverk og vernebestemmelser .....	40
4.3.1 Lovfestet rett til å være i naturen .....	41
4.3.2 Naturmangfoldloven.....	41
4.3.3 Plan og bygningsloven .....	42
4.4 Forvaltning av nasjonalpark og landskapsvernområder .....	42
4.4.1 Forvaltningsplan.....	43
4.5 Forvaltning av randområder .....	44
4.5.1 Fylkesplanlegging .....	44
4.5.2 Kommuneplanlegging .....	45
4.6 Fjellteksten .....	46
<b>5. Metode</b> .....	48
5.1 Metodisk tilnærming og valg av design .....	48
5.2 Tekstbasert temaanalyse (delanalyse 1) .....	49
5.3 Diskursivt perspektiv (delanalyse 2).....	51
5.4 Caseanalyse (delanalyse 3).....	52
5.5 Kvalitative intervju av nøkkelinformanter .....	53
5.5.1 Presentasjon av informantene.....	54
5.5.2 Intervjuene og intervjusituasjonen .....	54
<b>6. Analyse</b> .....	56
6.1 Natursyn i moderne naturforvaltning – et nytt økologisk paradigme .....	56
6.2 Bakgrunn for analysen og identifisering av miljødiskursen.....	59
6.2.1 Global miljødiskurs .....	60
6.2.2 Nasjonal miljødiskurs.....	61
6.2.3 Lokal miljødiskurs.....	62
6.3 Analyse av rammeverk (delanalyse 1) .....	62
6.3.1 Data og kontekst.....	63
6.3.2 Fellestrekk og karakteristika ved rammeverkstekstene .....	64
6.3.3 Naturmangfoldloven.....	66
6.3.4 Nasjonalparkmeldingen.....	71
6.3.5 Fjellteksten .....	73
6.3.6 Oppsummering av delanalyse 1 .....	76

6.4. Diskursiv praksis og lokal miljødiskurs (delanalyse 2) .....	78
6.4.1 Tilgang til lokal miljødiskurs .....	78
6.4.2 Artikkelpresentasjon.....	79
6.4.3 Artikkel 1 - legitimering av kunnskap.....	80
6.4.4 Artikkel 2 - råderett .....	82
6.4.5 Artikkel 3 - definisjonsmakt.....	85
6.5 Oppsummering av delanalyse 1 og 2 .....	90
6.6 Caseanalyse (delanalyse 3).....	93
6.6.1 På tur mellom tradisjon og modernitet .....	94
6.6.2 Casebakgrunn og formelle rammebetingelser .....	95
6.6.3 Casebeskrivelse .....	97
6.6.4 Naturbasert reiseliv som lokal utviklingsstrategi .....	99
6.6.5 Forvaltning av diskurser .....	100
6.6.6 Forvaltning av turismen .....	102
6.6.7 Oppsummering av delanalyse 3 .....	107
<b>7. Konklusjon og perspektivering .....</b>	<b>110</b>
7.1 Globalisering og samfunnsendringer .....	110
7.2 Natursyn, stedstilknytning og virkelighetsforståelse .....	112
7.3 Gjesten i landskapet .....	114
7.4 Kamp om begrep og symboler .....	115
7.5 Kommunikasjon, samhandling og reell medvirkning .....	116
7.7 Sluttkommentar .....	117
<b>Litteraturliste.....</b>	<b>118</b>
Avisartikler.....	123
Saksdokumenter .....	123
Øvrige kilder .....	124
Nettsider .....	124
<b>Vedlegg .....</b>	<b>126</b>

*A good researcher might help  
understand problems better, which  
gets us closer to a solution.*

(Booth m.fl. 2003:67)

# 1. Innledning

Denne masteroppgaven handler om konflikten mellom bruk og vern av Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområder i Vinje.<sup>1</sup> Ved pågående planprosesser blusser striden mellom lokalsamfunn og storsamfunn ved naturforvaltningen opp. I denne oppgaven vil jeg gjennom en tekstbasert temaanalyse og med et grunnleggende diskursivt<sup>2</sup> perspektiv, prøve å nå inn i kjernen av denne sentrum - periferi konflikten. Dette for å forstå og formulere sammenhenger i kultur og samfunn. Gjennom en praktisk case synliggjøres interessekonflikten i konflikten rundt vern og bruk av naturområder, med tanke på om de kan la seg forene gjennom en bærekraftig reiselivssatsing.

Følgende utdrag fra lederartikkelen ”Landet slår sprekker” som stod på trykk i Dagbladet 10.12.2007<sup>3</sup>, kan tjene som en inngang til tematikken:

Stadig flere i Bygde-Norge føler seg utmeldt av storsamfunnet. I stedet for tillit og fellesskap opplever de at en mektig allianse av politikere, forskere, byråkrater og naturvernere truer livsprosjektene deres. Deres egen kunnskap bygd på erfaring, settes hele tida til side for forskningens metoder som er mer i samsvar med hva statsmakta etterspør. Slik vokser kløften seg stadig dypere.

## 1.1 Om menneske og natur

Menneskenes stadig sterkere påvirkning på naturmiljøet har i følge Petter Næss (1995:I) ført til økt filosofisk interesse for forholdet mellom menneske og natur. Våre handlinger overfor naturen, samt vårt ansvar og våre plikter overfor kommende generasjoner, aktualiserer både filosofiske dilemma og miljøproblematikk. Vi tenker som vi gjør fordi vi oppfatter verden på en bestemt måte, vi danner oss et verdensbilde. Verdensbildet omfatter også våre holdninger til naturen, holdninger som igjen står i samsvar med eller ligger til grunn for vår omgang med naturen (Vinje 1994:105). Men i en slik verdensanskuelse løper det alltid parallelt en vurderende karakteristikk av den. Det vil si at den ontologiske beskrivelsen samtidig er en

---

<sup>1</sup> Med landskapsvernområder menes Skaupsjøen/Hardangergjøkulen landskapsvernområde, Møsvatn Austfjell landskapsvernområde (som begge ligger i tilknytning til Hardangervidda nasjonalpark og sorteres blant annet under samme forvaltningsplan), samt Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde som også omhandles i oppgaven.

<sup>2</sup> Med diskurs menes en bestemt måte å snakke om og forstå verden på, hvor diskursen regulerer språkb Bruken og bestemmer hvem som kan snakke når og på hvilken måte (Jørgensen og Phillips 2006:9)

<sup>3</sup> Dagbladet (2007), Artikkel forfatter John Olav Egeland.

verdivurderende beskrivelse. Naturens egenskaper og kvaliteter uttrykker dermed også verdier av blant annet etisk, religiøs og estetisk art (Hegge 1975:125).

Begrepet natur er i følge Stryken (2000:28) en historisk og sosial konstruksjon. Dette innebærer at oppfatningene av naturen er avhengige av hvordan den fortolkes.

Naturoppfatninger er i dette perspektivet historisk og kulturelt konstituert, altså et menneskelig produkt. Å konstituere noe er å skape det, ikke i fysisk forstand, men ved å bringe til verden en bestemt mening. Når oppfatningen av naturen er historisk og kulturelt betinget er det vanskelig å gi en objektiv eller universell definisjon av den. Dermed må ”sannhet” om natur betraktes som et produkt av samfunnet og ikke som noe som er utgått fra objektet selv. I følge Stryken (2000:138) er naturen naturhistorisk og biologisk grunnleggende verdinøytral, men mennesket konstruerer dens verdi og gir den verdibaserte karakteristikk. Mitt utgangspunkt er dermed at naturen konstrueres sosialt og kulturelt i ulike historiske og kulturelle kontekster, blant annet ved at vi definerer og kontrollerer dens geografiske grenser, adgangen til den og dens tilstand.

Dette danner oppgavens forståelsesramme. Jeg vil fokusere et sosiokulturelt perspektiv på fenomenet natur, blant annet fordi bruk og vern av naturen, det vil si naturforvaltning, blir omdreiningspunktet i oppgaven og avgjørende for forståelsen av naturbegrepet. Forvaltning kan ses som en sosial prosess hvor mening, verdivurderinger og prioriteringer formes gjennom sosial interaksjon og sosiale konstruksjoner. Tradisjonelt har imidlertid den moderne forvaltningstanken vært preget av en tiltro til at naturvitenskaplig kunnskap kan regulere folks utnyttelse av naturens ressurser, samt benyttes som et redskap i forvaltningsmessige drakamper. Til gjengjeld har de sosiokulturelle perspektivene fått liten oppmerksomhet. Men forvaltning av natur og miljø kan ikke reduseres til bare å dreie seg om økologisk kunnskap. Det er heller en diskusjon om *hva slags* natur og samfunn som er ønskelig, og dermed om politiske og verdimessige spørsmål. Dette betyr at naturforvaltning ikke primært dreier seg om å regulere forholdet mellom natur og mennesker, men *mellom mennesker*: om *hvem* som skal utnytte ressursene, *hvordan* de skal brukes, og i ytterste konsekvens *om* de i det hele tatt skal utnyttes (Stryken 2000:160). Dermed handler ikke naturforvaltning først og fremst om direkte bestyring av planters og dyrs liv, men snarere om å øve innflytelse på menneskers mer eller mindre organiserte aktiviteter i forhold til planter, dyr og fysiske omgivelser (Hviding 1997:26).

I denne oppgaven er det én type natur som fokuseres: *den vernede naturen*. Vernede naturområder er et sosialt konstruert fenomen, ikke en objektiv grense som springer ut av naturen selv (Haukeland og Lindberg 2001:134). Områdevern er et uttrykk for troen på at visse verdier ved naturen best kan tas vare på gjennom særskilte grep fra samfunnets side, for å sikre at disse verdiene ikke skal forsvinne eller bli ødelagt. Dette er en type natur mennesket har satt merkelapp på og grenser rundt. I denne sammenheng opprettes det også et institusjonelt apparat som er ansvarlig for å forvalte naturvernområder. Forvaltningen skjer etter et lovverk og et forvaltningsreglement som forteller hva som er tillatt og ikke tillatt innenfor vernegrensene. Ved opprettelsen av verneområder båndlegger dermed storsamfunnet lokale ressurser, for å sikre nasjonale så vel som globale verdier ut fra hensynet til overordnet styring og samordning.<sup>4</sup> Slike typer båndlegging møtes ofte med stor motstand fra berørte lokalsamfunn. Det oppstår dermed i følge Stryken (2000:169) en klassisk sentrum - periferi konflikt, som også kan betegnes som en kulturkonflikt hvor lokale og nasjonale interesser uttrykker ulike rasjonaliteter og kjemper ut fra ulike verdigrunnlag. Det er denne kulturkonflikten som ligger til grunn for det videre arbeidet.

## 1.2 Formål med oppgaven

Oppgavens tema er valgt med bakgrunn i min tilknytning til de nye kulturstudiene. Dette er en kritisk tradisjon som fokuserer på sammenhenger mellom kultur og makt, med en intensjon om å skape forandringer (etter Bennett [1998] i Barker 2008:6). Et grunnleggende forhold i kulturstudiene er at alt menneskelig er historisk og kulturelt konstituert og konstruert. Innvevd i dette blir makt et kjernetema og et sentralt perspektiv i kulturstudier, så også i denne oppgaven. Åmås (2003)<sup>5</sup> hevder at det alltid ligger rå makt bak når politikere ønsker å avideologisere saker, dempe motsetninger og få gjennomslag for harmonimodeller av samfunnet. Jeg ønsker å gå inn i motsetningene mellom bruk og vern av naturområder, langs aksene sentrum – periferi, å åpne konflikten for å kunne synliggjøre noen av mekanismene og årsakene til konflikten. For å oppnå dette vil jeg undersøke hvordan én type natur, basert på et spesifikt natur- og kunnskapssyn, gjør seg gjeldende i et diskursivt og tekstlig univers som

---

<sup>4</sup> Begrepene lokalsamfunn og storsamfunn kan være vanskelige å definere. I oppgaven vil jeg belyse og utforske motsetningene mellom lokalsamfunn og storsamfunn, og forenkler derfor disse kategoriene gjennom fokus på det som synes felles innenfor disse kulturene. For enkelthets skyld ser jeg derfor lokalsamfunnet som et relativt homogent samfunn, hvor en stor del av befolkningen finner sin identitet gjennom bruk av naturen. (Innenfor lokalsamfunnet kan det selvsagt være konflikter mellom ulike brukergrupper og interesser, men det er ikke disse stridighetene som er sentrale i oppgaven.) Jeg ser storsamfunnet som mer heterogent og preget av sterke interessekonflikter, men dominert av urbane verdier og holdninger.

<sup>5</sup> Åmås, Knut Olav: lederartikkel "Meningen med motstand" i nettutgaven av tidsskriftet Samtiden 2/2003. Her oppgis ikke sidetall.

etter alt å dømme er styrende for vår praksis på feltet. Dermed får oppgaven et pragmatisk språklig utgangspunkt. Måten vi uttrykker oss på avspeiler i følge Jørgensen og Philips (2006:21-24) ikke verden nøytralt. Språket avspeiler verden for oss og i *det* språket blir verden konstituert og formet. Språket fylles til enhver tid med mening, hvilket gjenspeiler språkets makt. For å trenge inn i konflikten vil jeg fokusere på å avdekke språket, det vil si språkbruken, og den makten det bærer på. For å oppnå dette vil et grunnleggende diskursivt perspektiv være gjennomgående i oppgaven.

### **1.3 Problemstilling**

Problemstillingen som danner utgangspunkt for det videre arbeidet, er som følger:

**Hvordan legitimeres forvaltningsprosessene rundt Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområder i Vinje i forhold til global, nasjonal, samt lokal miljødiskurs, og hvilke implikasjoner får legitimeringen, slik den kommer til uttrykk i forvaltningsprosesser og diskursene, for reiselivet?**

Utgangspunktet for oppgaven er forholdet mellom menneske og natur. Verneområder er i denne sammenheng i en særstilling med (potensielt) motstridende vernemål knyttet til både vern og bruk. Oppgaven handler om konfliktene rundt vern og bruk av Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområder. Problemstillingens geografiske avgrensning er Vinje kommune i Telemark. Dette er en kommune svært rik på både kultur- og naturressurser, og som avgir store arealer til nasjonale verneområder. De samme områdene utgjør en viktig del av ressursgrunnet i kommunen, og er en forutsetning for næringstilpasning, kultur og livsvilkår i Vinje.

Tematikken er spesielt aktuell da det per tiden pågår tre parallelle planprosesser i kommunen: revisjon av Fylkesdelplan<sup>6</sup> for Hardangervidda, utarbeiding av Forvaltningsplan for Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde og revisjon av Forvaltningsplan for Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområder.

I en kulturanalyse er en gjerne ute etter å avdekke kulturelle prosesser. Dominerende tema i kulturanalysen er eksempelvis klassekultur, kulturell endring og kulturkonflikter. I denne

---

<sup>6</sup> I sammenheng med ny plandel i plan- og bygningsloven (gjeldende fra 01.07.09), heter denne type plan nå regionalplan. Jeg benytter imidlertid den gamle betegnelsen, da planer som allerede er under utarbeidelse formelt ikke endrer tittel før et endelig vedtatt dokument foreligger.

oppgaven er kultur- og interessekonflikter et springende punkt. Konflikter er ofte komplekse og sammensatte, hvilket kan kreve en spesifisering eller utdyping av problemstillingen. Jeg har derfor valgt å utkrystallisere noen områder som spesielt vil fokuseres i det videre arbeidet:

**Fokus 1: Aktørens<sup>7</sup> relasjoner til verneområdene og virkelighetsoppfatning.**

**Fokus 2: Aktørens kunnskapsgrunnlag.**

**Fokus 3: Aktørens natur- og verdisyn.**

Min målsetting er som tidligere nevnt å avdekke noen mekanismer og årsaker i en konfliktfylt forvaltningssituasjon. Det er et sentralt poeng, med bakgrunn i de nye kulturstudiene, å lokalisere og synliggjøre hvor makta ligger og hvordan og på hvilket grunnlag denne blir utøvd. Hva som er grunnlaget for vernet, blir et sentralt spørsmål. Svaret er åpenbart at områdene anses å være spesielt verdifulle, men av hvem – for hvem og hvilke verdier er det egentlig snakk om i denne sammenheng? Dette er noen av spørsmålene jeg vil søke å gi et svar på.

Utgangspunktet for oppgaven er altså et samtidsdilemma og hvordan dette gjør seg gjeldende i et geografisk avgrenset område. I dagens samfunn er imidlertid naturen et globalt fenomen. Problemstillinger vedrørende natur og miljø diskuteres på statsledernivå og i internasjonale fora. Dette får konsekvenser for måten vi forholder oss til naturen på, både innenfor landegrensene og kommunegrensene. Jeg fokuserer dermed på globale så vel som nasjonale og lokale nåtidige samfunnsforhold, men vil bruke historien for å sette samtiden i perspektiv. I følge Hegge (1993:13) kan en tidsalders karakteristiske naturforståelse gi seg uttrykk på mange områder av dens kultur: i myte og religion, i kunst og filosofi, så vel som i samfunnsforhold. Den historiske betraktningen synes å vise at det er menneskenes bevissthet, deres oppfattelsesmåter, tanker og forestillinger som først og fremst forandrer seg i utviklingens løp. De ytre forholdene må altså ses i lys av denne forandringen og vise versa.

## **1.4 Bakgrunn**

Problemstillingen fokuserer på utfordringen knyttet til forvaltning av Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområder i Vinje. Det vil være interessant å se på forvaltning av samspillet mellom bruk og vern som i følge Vistad (1999:197) blant annet består i å balansere turisme, lokalsamfunn og miljø. Dette blir sentralt i det videre arbeidet. Jeg vil derfor

---

<sup>7</sup> Begrepet aktør refererer her til representanter for både storsamfunnet og lokalsamfunnet (som ble definert innledningsvis).

innledningsvis presentere fenomenet nasjonalpark i sammenheng med moderne naturvernsdiskurs, reiseliv og bærekraftsbegrepet.

### 1.4.1 Nasjonalparken

Nasjonalparker og andre større verneområder kan ses som et resultat av moderniteten i vestlige samfunn, og er en sosial konstruksjon og ikke et naturdeterministisk eller et økologisk definert absolutt. Derfor har begrepet flere betydninger, og betydningene er i endring og utvikling (Vistad 1999:194). Nasjonalparken er også en samfunnsmessig institusjon opprettet av interesser som har innflytelse i det politiske landskapet, og er dermed også en politisk konstruksjon. Nasjonalparkenes eksistens forutsettes som andre sosiale institusjoner av at de opprettholdes av sosiale og politiske interesser med tilstrekkelig makt (Kaltenborn m.fl. 1998:98).

Kort oppsummert kan en si at opprettelsen av nasjonalparker og verneområder ikke ene og alene er betinget av at naturen er truet, men handler også om samfunnsmessige betingelser. Internasjonalt råder det nå relativt stor enighet om hva disse verdiene er og hvilke trusler og krefter de utsettes for, men det finnes ulike måter å møte utfordringene. Rådende interesser i ulike samfunn velger å definere og regulere bruken av områdene på forskjellige måter (Aas m.fl. 2003:16). Situasjonen til naturvernet og nasjonalparken i Norge kan beskrives som en del av samfunnsaktiviteten, hvorav den følgelig har endret seg på samme måte som samfunnet generelt, og med fremveksten av en internasjonal verneunion spesielt (Bjørkeng 2007).<sup>8</sup> Opprettelsen av Den internasjonale naturvernunion (IUCN)<sup>9</sup> i 1948, var en viktig begivenhet i arbeidet med å etablere nasjonalparker. 10 år senere ble det opprettet en egen fagkommisjon for nasjonalparker innenfor IUCN. Kommisjonen har i samarbeid med FN arbeidet frem internasjonale retningslinjer for utvelgelse og forvaltning av nasjonalparker (vedlegg 1). Det internasjonale arbeidet sikter mot å bevare et nettverk av større intakte naturområder globalt og regionalt, som et ledd i bevaringen av jordas naturarv (Miljøverndept. 1992:179). Grunnet at systemet er bredt og ganske generelt i sin tilnærming, er det rom for lokale fortolkninger. Et eksempel er praktisering av turisme i nasjonalparkene. I noen land regnes nasjonalparker som mer eller mindre urørte områder med hovedfokus på naturvern og forbud mot organisert turisme. I andre land brukes turisme aktivt som en begrunnelse for å opprettholde verneområder (Aas m.fl. 2003:16).

---

<sup>8</sup> Bjørkeng, Stein Otto: "Naturverndiskursen – konsekvenser for en planprosess" i nettutgaven av tidsskriftet Utmark (1/2007). Her oppgis ikke sidetall.

<sup>9</sup> The International Union for Conservation of Nature.

### 1.4.2 Reiseliv - natur og opplevelser

Det finnes både økonomiske, sosiale og politiske argumenter for å satse på reiseliv i og rundt nasjonalparkene. Reiselivsutvikling har vært et distriktspolitisk grep for å sikre bosetting i perifere områder (Aas m.fl. 2003:18). Mange nasjonalparker og verneområder har de særpreg som turister ønsker å oppleve, og har i en rekke år vært viktige reisemål og områder for friluftsliv, naturopplevelser og rekreasjon. I svært mange turistmessige sammenhenger er ønsket om å komme nær naturen fremtredende. Norsk reiseliv hadde ved inngangen til 2008 et sterkere natur- og landskapsfokus enn noensinne (Viken og Haukeland 2008:219).

Nasjonalparkene er viktige trivselsområder både for norske og utenlandske turister. Mange steder utgjør verneområdene også en forutsetning for reiselivsnæringen, og er en betydningsfull ressurs for lokal verdiskaping. Det blir dermed et premiss at man klarer å balansere behovet for reiselivsaktivitet mot miljøhensyn (Direktoratet for naturforvaltning 2009:2).

I tråd med samfunnsmessige endringsprosesser som modernisering og globalisering, er det indikasjoner på at meningsinnholdet knyttet til naturbasert rekreasjon også endres. Økt ferdsel, mer varierte brukerinteresser og nye turistaktiviteter, er blitt introdusert i naturområdene. Dette har ført til økt fokus på miljømessige og opplevelsesmessige virkninger av naturbasert reiseliv og friluftsliv. Denne type påvirkning er imidlertid ikke bare en trussel mot målsettinger om å bevare naturverdier og sikre livskvaliteten til lokalbefolkningen, men den kan også underminere reiselivsnæringens egen bærekraftighet. Reiselivsutviklingen kan med andre ord bli selvdestruktiv dersom den reduserer områders og steders attraksjonsverdi (Haukeland og Lindberg 2001:1). Dette negative bildet må imidlertid nyanseres. Det er også flere grunner til å understreke mulighetene for gjensidighet i forholdet mellom reiseliv og naturområder. Økt forståelse for naturvernets betydning kan være en konsekvens når flere mennesker kommer i kontakt med ”uberørt” natur. Gjennom naturbasert reiseliv kan engasjement og vilje til å bevare natur økes hos store grupper av befolkningen, og på den måten bli en viktig politisk faktor. Reiselivet kan verne om sårbare naturressurser på en direkte måte ved å gi naturområdene økonomisk verdi, samt bidra indirekte til vern av natur ved opplysningsvirksomhet og opinionsdannelse (Vittersø m.fl. 1994:11).

Vi har i vestlige samfunn opplevd en overgang fra industrisamfunn til det som i følge Scott Sørensen m.fl. (2008:252) kan beskrives som samtidens *opplevelsessamfunn*. Opplevelser er

en gjennomgripende global tendens, og drivkraften i denne trenden er individets behov for å skape sin egen identitet og forme sin personlighet (De Paoli 2006).<sup>10</sup> Reiselivet er i følge Flagestad (2006)<sup>11</sup> en opplevelsesdrevet næring, hvor opplevelsene er det sentrale, verdiskapende elementet. Dette elementet markeres også i regjeringens nasjonale reiselivsstrategi som ble lagt frem i 2007, og som har fått tittelen: ”Verdifulle opplevelser”.<sup>12</sup>

### 1.4.3 Bærekraftsbegrepet

Begrepet bærekraft er en hyppig brukt betegnelse i samtiden, og vil også være et sentralt begrep i denne oppgaven. Da begrepet er mangfoldig og ofte gjenstand for diskusjon, bør det avklares nærmere. I følge Stryken (2000:174) er bærekraft mer en sosial konstruksjon enn noe objektivt. Ideen om bærekraftig utvikling er formet på bakgrunn av kompromisser mellom en rekke ulike verdisyn og interesser. Engesæther m.fl. (1997:30) hevder at begrepet er en sosial og politisk konstruksjon, med sterke innslag av vestlige verdier. Det er ikke et begrep som inneholder absolutte sannheter med klare og entydige kriterier om verken miljømessige/økologiske eller sosiale/kulturelle bæreevner. Likevel er det en konstruksjon det er en samlet internasjonal oppslutning om.

I 1987 la Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, også omtalt som Brundtland-kommisjonen<sup>13</sup>, frem sin sluttrapport *Vår felles framtid*. Denne rapporten forandret mer eller mindre måten vi tenker omkring miljøspørsmål. Bærekraftig utvikling var det nye begrepet i rapporten, og betegnet hvordan miljø, økonomi og sosial utvikling var tett knyttet sammen. Brundtlandkommisjonen beskriver bærekraftig utvikling som følger: ”Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at fremtidige generasjoner skal få dekket sine behov” (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling 1987:42).

Det er som tidligere nevnt ingen entydig forståelse av hva bærekraftighet eller bærekraftig utvikling innebærer. Det synes imidlertid i følge Engesæter m.fl. (1997:29) klart at bærekraftighet ikke er en tilstand som kan nås, men heller en prosess hvor vi kan forsøke å minimalisere eller fjerne de forhold eller tilstander som ikke er eller defineres som

---

<sup>10</sup> De Paoli, Donatella: ”Opplevelsesøkonomi som fagfelt i Norge – keiserens nye klær?”, i nettutgaven av tidsskriftet MAGMA (03/2006). Her oppgis ikke sidetall.

<sup>11</sup> Flagestad, Arvid: ”Opplevelsesøkonomien på vei”, i nettutgaven av tidsskriftet MAGMA (03/2006). Her oppgis ikke sidetall.

<sup>12</sup> Nærings- og handelsdepartementet: ”Verdifulle opplevelser. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen”, 2007.

<sup>13</sup> Kommisjonen ble ledet av Gro Harlem Brundtland. Den skulle se på verdens fattigdomsproblemer og forslå utviklingsstrategier som kunne bidra til å løse dem i sammenheng.

bærekraftige. Dette perspektivet på bærekraftbegrepet danner utgangspunkt for det videre arbeidet.

#### **1.4.4 Bærekraftig reiseliv**

Når det gjelder begrepet bærekraftig reiseliv, er det mange oppfatninger i omløp. Det er derfor viktig å presisere begrepet nærmere. Bærekraftig reiseliv brukes i følge Viken og Haukeland (2008:221) stort sett i samme betydning som ”ansvarlig turisme”, som omfatter både naturmiljø og kultur. Begrepet antyder at noen må ta ansvar og opptre ansvarlig, hvilket inkluderer både myndigheter, reiselivsnæringen og turistene. Vorkinn og Lindberg (2004:269) definerer bærekraftig reiseliv som følger: ”Et bærekraftig reiseliv er et reiseliv som opprettholder en tilfredsstillende balanse mellom de økonomiske, sosiale/kulturelle og miljømessige effektene av reiselivet.”

I 1993 formulerte The United Nations Environmental Programme (UNEP) et sett etiske leveregler for reiselivsindustrien (vedlegg 2). FNs miljøprogram la opp til at reglene i størst mulig grad måtte oppfylles for at reiselivsnæringen skulle harmonere med kravene for en bærekraftig utvikling. Brundtlandkommisjonens definisjon av bærekraft, samt FNs definisjon av mål for et bærekraftig reisemål, legges imidlertid av den norske regjering til grunn for den nasjonale reiselivsstrategien. Denne strategien er tuftet på begrepet bærekraftig utvikling. Regjeringens hovedmålsetting i nasjonal reiselivsplan er ”Norge - et bærekraftig reisemål” (Nærings- og handelsdept. 2007:11).

Engesæter m.fl. (1997:48) understreker at et vesentlig poeng med å utvikle retningslinjer for et bærekraftig reiseliv må være at disse baseres på deltakelse og samarbeid mellom involverte aktører. Dette er avgjørende da retningslinjer kun har status som offentlige uttrykk for etiske forståelser, basert på spesifikke verdier og standarder. Det eksisterer rimeligvis visse generelle prinsipper for en bærekraftig utvikling, men derfra å slutte at de samme prinsippene må gjelde for reiselivsnæringen i New York, Maldivene, Jæren og Vinje, er høyst diskutabelt ut fra vitenskapsteoretiske betraktninger (Engesæter m.fl. 1997:42). Det reises i følge Viken og Haukeland (2008:232) også tvil fra flere hold om begreper som ”bærekraftig reiseliv”, som uttrykk for sektoriell bærekraft, i det hele tatt kan gi mening. Det kan i et slikt perspektiv, være problematisk å snakke om bærekraftig reiseliv, dersom utviklingen av et sted eller en region ikke er bærekraftig totalt sett, og dersom utviklingen ikke fyller kravene fra et globalt bærekraftperspektiv.

### 1.4.5 Vern av natur som moderne diskurs

Vern av arealer har blitt fremmet som en nødvendig prosess i den pågående globale og nasjonale samfunnsutviklingen. Verdens første nasjonalpark ble opprettet i USA i 1872. Rondane nasjonalpark ble opprettet som den første i Norge i 1962 – 90 år senere. Selv om tanken om å verne større naturområder i Norge ble brakt på bane allerede på begynnelsen av 1900 tallet, manglet det i følge Bjørkeng (2007)<sup>14</sup> sosiale betingelser for å få bred konsensus rundt en slik ideologi. For eksempel ble det faktum at Norge hadde en svært stor andel urørt natur benyttet som argument mot å verne store områder til nasjonalpark. I tillegg var også den politiske diskursen, og nordmenn flest, opptatt av å bedre befolkningens kår fremfor å verne naturen og landskapet. Dette endret seg imidlertid utover andre halvdel av 1900 tallet. Da Hardangervidda nasjonalpark ble vernet i 1981, var det etablert en allmenn oppfatning om naturen som innehaver av ”urørte” verdier i tillegg til friluftslivs-, rekreasjons- og opplevelsesverdier. Faktorer som at befolkningen generelt fikk mer fritid og større økonomisk frihet, parallelt med en stadig økende urbanisering, medvirket til at ”urørt” natur fikk fotfeste i opinionen og en funksjon i politikken. Det oppstod en dikotomisering av omgivelsene, det ”urørte” mot det moderne landskapet, hvilket ble et politisk argument i takt med at natur ble en fokusert ressurs for rekreasjon, friluftsliv og opplevelse (Bjørkeng 2007).<sup>15</sup>

På bakgrunn av dette oppstår det i følge Bjørkeng (2007)<sup>16</sup> en moderne diskurs om naturvern (heretter kalt naturverndiskursen), som kan settes i sammenheng med oppkomsten av fenomenet nasjonalpark. Det skjer en naturliggjøring av det ”urørte” som det opprinnelige og naturlige landskapet, som nå skal beskyttes mot menneskelig virksomhet gjennom vern. Det ”urørte” (i betydningen natur i Norge) er konstituert som en hegemonisk diskursiv forståelse av natur, hvilket innebærer at makten er etablert rundt en spesiell oppfatning av naturen.

## 1.5 Oppgavens oppbygging

I dette kapittelet (kapittel 1) beskrives bakgrunn for tematikken og problemstillingen som ligger til grunn for det videre arbeidet. Tematikken aktualiseres og kontekstualiseres i forhold til nasjonale og globale samfunnsendringer. Fenomenet nasjonalpark beskrives i sammenheng med naturverndiskursen. Bærekraftbegrepet, som er sentralt i oppgaven, blir også definert og avgrenset innledningsvis.

---

<sup>14</sup> Bjørkeng, Stein Otto: ”Naturverndiskursen – konsekvenser for en planprosess” i nettutgaven av tidsskriftet Utmark (1/2007). Her oppgis ikke sidetall.

<sup>15</sup> Ibid.

<sup>16</sup> Ibid.

Kapittel 2 er et bakkgrunnskapittel hvor den historiske utviklingen av fenomenet natursyn presenteres. Dette for å sette samtiden i perspektiv, og for å belyse sammenhengen mellom menneskets praksis i forhold til naturen og dets oppfatning av den.

I kapittel 3 introduseres de teoretiske perspektivene som oppgaven bygger på.

Hovedperspektivet er miljø- og økofilosofiske tekster, som en grunnleggende teoretisk forankring. I tillegg presenteres opplevelsesøkonomien som et alternativt teoretisk perspektiv, som kan kaste lys over reiselivet og dets karakter og eksistens i dette området.

I kapittel 4 presenteres det formelle rammeverket i form av lover, regler, policydokument og plandokument som er med å regulere bruk og vern av naturområder, hvilket danner betingelser for diskursene. Kapitlet innledes med et historisk tilbakeblikk på opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark, da dette kan bidra til å kunne forstå og kaste lys over mekanismer i dagens konfliktsituasjon.

I kapittel 5 redegjøres det for oppgavens metodiske fremgangsmåte. Jeg har valgt en hermeneutisk fortolkende metode, gjennom kombinasjon av tekstbasert temaanalyse, et diskursivt perspektiv og en konkret caseanalyse. Materialet suppleres også gjennom 2 kvalitative intervjuer av nøkkelinformanter hvis posisjon i feltet har vært av betydning.

Kapittel 6 er oppgavens analysedel. Analysen består av tre deler hvor henholdsvis rammeverktekster (delanalyse 1), diskurser (delanalyse 2) samt en utvalgt case (delanalyse 3) blir fortolket i forhold til den overordnede problemstillingen, samt i forhold til fokusområdene som ble presisert innledningsvis.

I kapittel 7 samler jeg trådene og byr på konklusjoner, perspektiver og en avsluttende kommentar.

## 2. Natursyn

Natursyn og menneskenes handlinger overfor naturen er i følge Hegge (1975:132) to sider av samme sak. Det synes derfor naturlig innledningsvis å se på historikken som er knyttet til fenomenet natur. Dette for å kunne forstå hvordan vi oppfatter, verdsetter og ikke minst omgås naturen, da bruk og vern (forvaltning) av naturen er utgangspunktet for oppgavens problemstilling. Den måten vi forstår verden på, er i følge Jakobsen (2005:189) også av betydning for å forstå hva som identifiseres som verdt å ta vare på.

### 2.1 Natur og naturbegrepet

I følge Høystad (1994:18) er naturbegrepet et av våre grunnleggende begrep som det er umulig å gjøre uttømmende greie for med definisjoner. Nettopp på grunn av at dette begrepet er så sammensatt, er det nødvendig å sirkle inn en forståelse for bruken av naturbegrepet i det følgende. Når vi bruker ordet natur tenker vi ofte på den empirisk sansbare naturen, lik den ville og udyrkede naturen som vi mennesker ikke har satt vårt preg på enda. Dette er den såkalt ytre naturen med luft, vann, skog, fjell, vidder, fjorder, dyr og fugler. Dette er den konvensjonelle bruken av naturbegrepet, og det er slik naturbegrepet vil bli brukt i fortsettelsen.

Den opprinnelige betydningen av naturbegrepet er i følge Høystad (1994:18) imidlertid forestillingen om at mennesket har en indre menneskelig natur, noe som er personlighetens kjerne og som ikke er kulturskapt. Sett i forhold til vår konvensjonelle bruk av begrepet, blir naturen med denne betydningen både noe indre og noe ytre. Mennesket kan dermed søke selvforståelse både i den indre og den ytre naturen. Dette viser hvordan menneske og natur utgjør en helhet. Selv om det altså er ulike måter å se på menneske og natur, er de fleste enige om at det er en uløselig sammenbinding mellom ”menneskesamfunnet” og ”naturen”. Dette kan eksemplifiseres gjennom humanøkologien<sup>17</sup> som påpeker hvordan mennesket påvirker miljøet og også hvordan miljøet påvirker mennesket (Kvaløy 1976:147). Økologien<sup>18</sup> peker på at mennesket står i et vedvarende skjebnefellesskap med resten av naturen, som deler av en kjempeorganisme eller et livssystem. Den engelske vitenskapsmannen James Lovelock kalte

---

<sup>17</sup> Av Sigmund Kvaløy Sætereng definert som: ”studiet av menneskelige individer og samfunn som integrerte deler av det større økosystemet, et fagfelt hvor økologiens konseptuelle apparat tilpasses for å beskrive likevektsforhold i menneskesamfunnet. Konseptet er videre enn det som brukes av antropologer og sosiologer” (Kvaløy 1976:147).

<sup>18</sup> Av Arne Næss definert som: ”det tverrfaglige, vitenskapelige studiet av livsbetingelser for organismer i interaksjon med hverandre og med omgivelsene, organiske så vel som uorganiske” (Næss, A. 1973:21).

dette livssystemet Gaia<sup>19</sup>. Gaiaperspektivet peker på den grunnleggende interessen vi har i fellesskap med de andre deltakerne i denne organiske helheten. Dersom vi ødelegger andre deler av naturen, så vil ødeleggelsene uunngåelig slå tilbake på oss selv (Vinje 1994:23).

## 2.2 Naturoppfatninger

Måten vi omgås naturen på, som også favner vår bruk av naturen, har en dyp forankring i historiske tradisjoner og vedvarende holdninger (Scott Sørensen m.fl. 2008:242). Forskjeller i oppfatning av og holdning til naturen, sies i følge Hegge (1975:124) blant annet å være årsaken til at den industrielle revolusjon ikke skjedde allerede i det første århundret av vår tidsregning, men først i det attende århundres England. Men for å forstå historien må vi erkjenne at det er menneskene og menneskenes bevissthet som gjennomgår forandringer over store tidsrom. Endringer i de ”ytre” forhold må derfor sees i sammenheng med det. I det følgende vil den historiske fremstillingen fortrinnsvis beskrive en bevissthetsforvandling med hensyn til menneskets forhold til naturen. Med bevissthet kan vi forstå menneskets opplevelse og oppfatning av seg selv og av verden (Hegge 1975:117).

Det er utviklingen i den vestlige eller europeiske kulturkrets som vil bli presentert, da det er her vi i følge Hegge (1975:119) finner grunnlaget for samtidas forhold til naturen. Dette har igjen bidratt til å skape det samfunnet vi lever i. Ulike måter å oppleve naturen på er altså ikke uten betydning når vi ser på de konsekvenser det har for menneskenes forhold til den. Hegge (1975:118) hevder at menneskets opplevelse og oppfatning av naturen, og dermed *holdningen* til den, er en overmåte vesentlig, men ofte underkjent side av dets historie. Med utgangspunkt i at menneskets naturrelasjoner er gjenstand for konstruksjon (Scott Sørensen m.fl. 2008:246), ønsker jeg å vende tilbake til røttene av det europeiske menneskets utviklingshistorie for å se hvordan holdningene til naturen har endret seg gjennom tidene.

### 2.2.1 Det mytiske naturforhold

I den mytiske tidsalder ble natur og menneske oppfattet som en helhet. Man opplevde sitt eget jeg som en del av verden og verden som en del av sin egen sjel. Dette forholdet kalles animisme, hvilket vil si at verden oppfattes som besjelet. Naturtildragelse og menneskelig sjeleliv var altså ikke adskilt, men to sider av samme sak som umiddelbar og konkret opplevelse. Ved at mennesket identifiserte seg med naturen, ble den menneskelige handling alltid vurdert etter hvordan den innrettet seg i denne helheten (Hegge 1975:119).

---

<sup>19</sup> Gaia var navnet på den greske jordgudinnen, også kalt Mor Jord (Vinje 1994:23).

### **2.2.2 Antikkens naturforhold**

Lenge etter at mennesket har forlatt den mytiske tidsalder og dens opplevelsesform, bevares helhetssynet på verden og menneskets stilling i den. Alt i verden består i intim sammenheng og ingenting kan bestå utenom i forhold til noe annet. Dette kan også kalles det organiske syn på mennesket og dets forhold til verden (Hegge 1975:122).

I den greske antikken var naturtenkningen filosofisk, teoretisk og systematisk. Dette var tilfelle fordi grekerne oppfattet at mennesket var i naturen og ikke utenfor, samt at naturens orden var et ideal som mennesket skulle tilpasse seg og ikke endre etter eget forgodtbefinnende. Antikken hadde dermed en holdning til naturen som ikke gjorde det mulig å berike seg på den, i forståelsen praktisk å utnytte teoretisk kunnskap. De kunnskaper som rådde i antikken kunne ha resultert i de mekanismer som førte til den industrielle revolusjon. Men det å gripe inn i naturen, som en industriell utvikling forutsetter, var for antikkens mennesker i strid med deres oppfatning av naturen som mønster og ideal (Hegge 1975:130).

Platon har imidlertid påvirket den måten det vestlige mennesket oppfatter forholdet til naturen på. Dualismen mellom idé- og sansevirkelighet, og derved også mellom menneske og natur, var til stede allerede hos Platon. Med den platonske todelingen av verden, *dualismen*, tas et avgjørende skritt for å skille mennesket tankemessig fra naturen. Dette er et skille ettertiden har grepet og tydeliggjort, og som i høy grad var med da det teoretiske grunnlaget for moderne naturvitenskap og naturbruk ble lagt (Vinje 1994: 116 og 119).

### **2.2.3 Renessansen og overgangen til nyere tid**

Tanken om at naturen skulle ses på som et danningsideal for menneskets liv og handlinger, ble nærmest borte med antikken. Renessansen var riktignok en gjenfødelse av antikkens filosofi, vitenskap og kunst, men forholdet til naturen ble med renessansen et ganske annet. Naturtenkningen endret karakter og ble praktisk, utadvendt og ekspansiv (Hegge 1975:128).

Konsekvensen av renessansen, både politisk og ikke minst eksistensielt, var større frihet for mennesket. Men for naturen ble resultatet det motsatte: den skulle kontrolleres med naturvitenskapen som middel, understøttet av filosofien. I følge filosofen Francis Bacon, som blant annet er kjent som opphavsmann for ”kunnskap er makt” - en av de mest siterte paroler i filosofihistorien - *skulle* moderne vitenskap anvendes til å få makt over naturen og naturkreftene. Denne såkalte herredømmevitenskapen, hvilket altså blant annet er en konsekvens av en fundamental endring i naturoppfatningen, skulle bidra til å forbedre

menneskenes materielle livsvilkår. Materialismen som oppstod ble etter hvert overført som sosial holdning på økonomien og samfunnet for øvrig (Scott Sørensen m.fl. 2008:251).

Det mekanistiske verdensbildet vokser nå frem i filosofi og naturvitenskap. I dette verdensbildet ses verden som en maskin. Maskinen må forklares ut fra de mekaniske lovene og prinsippene som styrer den. At naturen er tvungen til å følge disse lovmessighetene, ble utgangspunkt for naturvitenskapen. Den som i størst grad har fremmet dette verdensbildet er filosofen René Descartes. Med Descartes aksentueres dualismen som vi fant hos Platon, men Descartes fremmer to helt ulike virkeligheter som ikke virker inn på hverandre: den kartesianske dualismen (Vinje 1994:138 og 139). Dette skjer etter en adskillelse av menneskets indre, subjektive opplevelse og den ytre, objektive natur. Når naturen reduseres fra bios til materie, oppfatter mennesket seg mindre og mindre beslektet med naturen. Mennesket blir dermed fremmedgjort i sitt forhold til naturen, når naturoppfatningen endrer seg og tilpasses den nye, prestisjefylte naturvitenskapen (Ariansen 1992:40).

#### **2.2.4 Romantikken og samtidens omgivelser**

Den romantiske naturforståelsen har i følge Scott Sørensen m.fl. (2008:254) i det store og hele formet våre skandinaviske identiteter i større grad enn vi vanligvis er klar over. Naturmotivet spilte en sentral rolle i norsk nasjonsbygging. Naturen som et sinnbilde på nasjonen, er et produkt av at romantikken knyttet folkeånd og folkekarakter til de naturlige og historiske omgivelsene som de angivelig var formet av. Den ville og overveldende naturen som Norge er så rik på, ble bildet på norsk, nasjonal identitet (Scott Sørensen m.fl. 2008:253).

Romantikken var for øvrig en reaksjon på opplysningstiden og rasjonalismen, som romantikerne mente reduserte mennesket og de sammenhenger det inngikk i, ikke minst i forhold til naturen. Den var også en reaksjon på det moderne samfunnet. I romantikken ble naturen oppfattet både ontologisk og teleologisk: naturen var ikke bare omgivelse, men også opphav eller opprinnelse for mennesket som dermed ble beslektet med naturen. Den skapermakt som virker i naturen og dens skapninger, er i romantikkens natur den samme som i mennesket (Scott Sørensen m.fl. 2008:245).

I følge Scott Sørensen m.fl. (2008:245) mangler vår samtidige naturforståelse denne dimensjonen. Vi oppfatter natur som miljø eller omgivelse, det vil si noe ytre som omgir oss og som vi selv ikke er del av. Kort oppsummert har vi altså beveget oss fra det mytiske og antikkens opphavelige natur, til vår egen tid hvor vi gjør naturen til det miljøet som omgir oss. Det er imidlertid få (om noen) som fremdeles vedkjenner seg dualismen i teorien. Likevel

består den i praksis i vår tid også, blant annet i form av det fremtredende skillet mellom naturvitenskapen og humaniora (Scott Sørensen m.fl. 2008:246). I følge Hegge (1975:141) kreves det, på bakgrunn av vår bruk av naturens ressurser, at vi forlater vårt tradisjonelle delperspektiv på verden og erkjenner den nære sammenhengen mellom menneskeeksistens og natur. Som en konsekvens av nyere forskning innen moderne naturvitenskap, drives vi i dag i følge Hegge nettopp tilbake til den opprinnelige holdningen til menneske og natur som en helhet.

### 2.3 Naturforhold

Naturbruken er i følge Scott Sørensen m.fl. (2008:248) en betingelse for at mennesket overlever, og som sådan nødvendig for mennesket. Mennesket bruker og forbruker natur for å overleve som art og ikke minst for å skape kultur. Måten vi omgås naturen på i det daglige, er et produkt av vaner og tradisjoner. Disse er så innleiret i oss at vi oppfatter dem som naturlige. Utgangspunktet for dette er at menneskets naturrelasjoner er gjenstand for konstruksjon, og både enkeltindivider og samfunn kan velge mellom ulike måter å forholde seg til naturen på (Scott Sørensen m.fl. 2008:246).

Scott Sørensen m.fl. (2008:247) presiserer at det i menneskenes forhold til naturen er to grunnholdninger: den ene er basert på *bruk* og den andre på *ikke-bruk* av naturen. Begge disse grunnforholdene er nødvendige for oss ved at de gjør menneskelivet mulig. I følge Høystad (1994:124) er det grunn til å hevde at det mest vesentlige av grunnforholdene er det som *ikke* er basert på bruk. Et slikt naturforhold kan for eksempel være en estetisk opplevelse av vakker natur. Dette innebærer at naturen ikke bare har bruksverdi for mennesket, men at den spesielt har verdi fordi det er sider ved den som ikke kan brukes.

Naturforholdene kan inndeles som følger (jf. Høystad 1994:124):

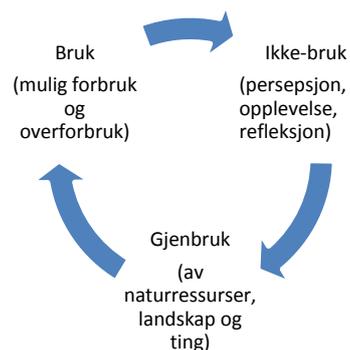
<b>Bruk</b>	<b>Ikke-bruk</b>
Nødvendig	Nødvendig
Kultiverer og forandrer naturen og kulturlandskapet	Kan knyttes til kultivering og kulturlandskapet
Endelig*	Uendelig**
Forbruk er uunngåelig	Kan bli ødelagt ved bruk
Overforbruk er mulig	Ikke mulig etter forbruk

\* det vil si at naturen setter grenser for ressursen

\*\* naturopplevelsen i seg selv kan defineres som uendelig, men grunnlaget for den kan ødelegges for eksempel ved at det vakre landskapet blir ødelagt

Både bruksmulighetene og de verdier som ikke forutsetter bruk av naturen, blir redusert på grunn av vår tids kvantitativt omfattende naturforbruk. Dette forbruket kan identifiseres som overforbruk, og blir av Høystad (1994:127) definert som *unødvendig* forbruk. Med dette opprettes et skille mellom det naturforbruket som dekker nødvendige livsbehov og forbruk av natur som ikke er nødvendig for at mennesket skal kunne leve. Høystad (1994:19) presenterer også en tredje kategori som kan kombinere disse nødvendige forholdskategoriene: forholdskategorien *gjenbruk*. Gjenbrukskategorien kan gi rom for både bruks og ikke-bruksverdiene i menneskets naturforhold. Men der bruken i følge Scott Sørensen m.fl. (2008:247) er unødvendig og derfor går over til overforbruk, kan ikke ikke-bruks og brukskategoriene lengre kombineres. Avgjørende for vårt naturforhold er at bruken kan kombineres med ikke-brukelige dimensjoner og brukes om igjen i en økologisk ”*gjenbruk*”.

Disse menneskelige grunnholdningene kan fremstilles skjematisk i den såkalte kretsløpsmodellen<sup>20</sup>, som illustrerer et bæredyktig kretsløp:



**Figur 1 Kretsløpsmodellen**

Modellen viser et integrert kretsløp hvor forholdet mellom kategoriene bruk og ikke-bruk er komplementært. Med fokus på den bærekraftige bruks forankring i gjenbruk av både naturlige og kulturskapte ressurser, utgjør ikke-bruksdimensjonen et kritisk korrektiv til brukskategorien (Scott Sørensen m.fl. 2008:248).

### 2.3.1 Ikke- bruksdimensjonen

Dette naturforholdet er basert på estetiske naturrelasjoner, opplevelse, rekreasjon og refleksjon (Scott Sørensen 2008:249). Vår sanselige persepsjon av naturen innebærer ifølge filosofen Mogens Pahuus ikke bare sans for estetiske fenomener og former, men også en trang

<sup>20</sup> Scott Sørensen m.fl. (2008:247)

til å etterligne og uttrykke det vi sanser og opplever. Paahus (1988:9) uttrykker dette som følger:

Men hvordan kan det være, at naturen angår os, betyder noget for os, der hvor den ikke er nyttig for os? Svaret må være, at vi ikke blot er kulturskabende, d.v.s. naturbeherskende og naturudnyttende væsener. Vi er også dele af naturen, naturlige levævæsener, der som sådanne er indfældet i naturen. Det er derfor, at der er sider af os, som kun kan finde udfoldelse i omgang med og optagethed af natur, som næres af og udfoldes i omgang med natur.

Scott Sørensen m.fl. (2008:254) kaller dette et ”*mimetisk ekspressivt naturforhold*”. Det greske ordet mimesis betyr i følge Høystad (1994:130) likhet eller etterlikning, og det å nærme seg naturen mimetisk vil si å kjenne seg igjen i naturen. Vi er opptatt av naturen for dens egen skyld, uten tanke på å utnytte den. I et slikt perspektiv vil utarming av naturen og artsmangfoldet redusere det som påvirker den menneskelige fantasien, som for eksempel naturens former. Naturen er form, både estetisk og funksjonelt organisert, før mennesket bryter ned formen i bruk og dermed omformer naturen. Forbindelsen mellom menneske og natur er avhengig av våre sanser og følelser. Sansene våre tar imot omverdenen slik den viser seg for oss, og vi er hele og helt tilstede i en ekte naturopplevelse. Det at vi opplever naturen så sterkt, kan ha å gjøre med at vi føler et slektskap til den. Et slektskap vi kjenner fordi naturen på en eller annen måte er uttrykk for noe vi kjenner igjen fra oss selv (Høystad 1994:131 og 133). Dette kan kalles en dypøkologisk betraktning, hvilket jeg vil komme nærmere inn på senere i dette kapitlet. Perspektivet i dypøkologien er i følge Petter Næss (1992:9) knyttet nettopp til det å oppleve *identifikasjon* med naturen. For eksempel ligner livet i naturen i følge Høystad (1994:134) vårt eget, ved at det gjennomgår utviklingsfaser og bærer en livskraft som vi kjenner fra oss selv. Mennesket ser nettopp naturen som livets grunnleggende metafor (Høystad 1994:135).

### **2.3.2 Natureestetikk og performativ opplevelsesestetikk**

Høystad (1994:136) hevder at natureestetikken i enkelte historiske perioder har vært en uttalt del av tidas selvforståelse. For å forstå naturholdningene i det som kan kalles samtidens opplevelsessamfunn, kan det være nyttig å se på både den klassiske estetikken og naturestetikkenes kjernebegrep. Naturestetiske kvaliteter i det følgende, er ikke avgrenset til kunst i snever forstand, men uttrykker noe som gjelder allment for menneskets omgang med naturen (Scott Sørensen m.fl. 2008:252 og 254). Estetikk kan således være et bindeledd mellom natur/kropp og kultur. Av ikke-bruksdimensjonene er den estetiske i følge Høystad (1994:136) en av de aller viktigste.

Helt fra Platon til Kant og romantikken, har estetikken i følge Scott Sørensen m.fl. (2008:252) vært definert i forhold til naturen. I antikken var kunst mimesis eller etterligning av vakker natur eller noe naturlig. De sentrale kategoriene i Kants naturestetikk er det sublime og det naturskjønne. Det sublime gjelder den visuelt observerte overveldende naturen, hvor betrakteren tar et skritt tilbake og reflekterer over sinnsstemningene som den mektige naturen utløser. Det er ifølge Kant altså ikke naturen i seg selv som er sublim, men sinnsbevegelsen den utløser. Romantikken og dens ekspressivisme utgjør mye av grunnlaget for moderne naturopplevelser og den teoretiske forståelsen av dem. Begrepet *ekspressivisme* stammer fra Herder, og er formulert på grunnlag av menneskets språk som et resultat av den naturlige trangten til å uttrykke sine indre følelser. Ekspressivismen ble også opphavet til romantikkens naturestetikk, hvilket innebærer et brudd med klassisismens mimetiske estetik (Scott Sørensen m.fl. 2008: 253). Likevel er det i følge Høystad (1994:137) romantikken som kanskje sterkest har bidratt til å løsrive estetikken fra det naturlige, og knyttet den til det menneskeskapte: det indre menneskelige, følelser og stemninger, overføres til naturen.

I vår tid har det estetiske i følge Scott Sørensen m.fl. (2008:255) blitt en del av livsverden og livsstilen, gjerne befestet av livsstilsformer som er kommersialiserte og opplevelsesbaserte. Grensene til de klassiske kunstartene er brutt. Som en forlengelse av den romantiske tradisjonen, inngår naturen i mange sammenhenger i dagens opplevelsesøkonomi hvor estetik og performativitet kobles med sansestimulering. Det synes også som det foregår en paradigmatisk omfunksjonalisering av naturestetikken i vår tid, et skifte fra panorama til arena, fra kulisse til scene, fra beskuelse til handling og performativitet. Naturen er i samtidskulturens opplevelsessamfunn i mindre grad gjenstand for næring enn for opplevelse og nytelse. Det har vært et historisk skifte fra nyttelandskap til opplevelses- og nytelseslandskap. Dette bidrar til at naturens estetiske kvaliteter nok en gang får ny aktualitet. Men naturen betraktes ikke bare lengre. Den er blitt arena for ulike opplevelser og estetiske praksiser, spesielt kroppslige og performative: sensasjonen erstatter synet og ettertanken, det performative det visjonære (Scott Sørensen m.fl. 2008:255).

### 3. Andre teoretiske perspektiver

Menneskenes stadig sterkere påvirkning på naturmiljøet har ført til økt filosofisk interesse for forholdet mellom menneske og natur. Våre handlinger overfor naturen, samt vårt ansvar og våre plikter overfor kommende generasjoner, aktualiserer blant annet etiske problemer. Dette er først og fremst filosofiske problemer, og som sådan ikke miljøproblemer (Næss, P. 1992:I). I følge Petter Næss (1992:I) er det en forutsetning for miljøfilosofien, og herunder økofilosofien, at menneskenes holdninger til og oppfatninger om naturen har betydning for hvordan miljøet utvikler seg. Petter Næss stiller følgende spørsmål:

Men hvorfor er det et problem at økosystemer brytes ned og livsbetingelsene på jorda forandres? Dette spørsmålet kan ikke besvares bare gjennom teknisk eller naturvitenskapelig argumentasjon om konsekvensene av at naturmiljøet endres. Vi vil fortsatt stå igjen med spørsmålet om *hvorfor* disse konsekvensene eventuelt er uønskete. Man kan også spørre om man i det hele tatt har *rett* til slik påvirkning av miljøet. Disse siste spørsmålene er filosofiske, ikke tekniske spørsmål (Næss, P. 1992:I).

Vi befinner oss altså i et skjæringspunkt mellom økologi og filosofi. I det videre arbeidet vil derfor den primære teoretiske referanserammen være en overordnet miljø- eller økofilosofisk kontekst. Jeg vil velge både snevre og vide perspektiver innenfor disse teoretiske rammene.

#### 3.1 Økofilosofi

I skjæringspunktet mellom økologi og filosofi finner man i følge Arne Næss og Sigmund Kvaløy Sætereng<sup>21</sup> *økofilosofien*. Dette er en forkortelse for ”økologiens filosofi” (Næss, A. 1974:18). Stryken (2000:7) hevder at spørsmål om naturens verdi tilhører økofilosofien. Økofilosofien mener å kunne gi begrunnelse for hva vi *bør* gjøre, den spør etter vårt etiske ansvar overfor menneske og natur. Arne Næss definerer økofilosofi som ”studiet av menneskets plass i naturen, og søkingen etter nye former for forklaringer på dette gjennom bruk av systemer og relasjonelle perspektiver” (Næss, P. 1992:55).

Økologien som vitenskap kan fortelle oss hvor sårbart et økosystem kan være, og hvor lite som skal til for å endre det. Dette har avslørt kompliserte sammenhenger i økosystemene der vi erkjenner at tilsynelatende små og lite synlige faktorer kan gi dramatiske endringer. Men som enkeltstående fag innenfor naturvitenskapen, kan ikke økologien alene gi noen

---

<sup>21</sup> Da Sigmund Kvaløy overtok slektsgården, tok han også gårds- og slektsnavnet som hørte til: Sætereng. Dette er begrunnelsen for at referansene varierer i forhold til forfatterens tekstproduksjon.

verdikonklusjoner eller pålegge oss oppfatninger om moral. Premissene for slike konklusjoner kan fortrinnsvis hentes fra filosofien (Ariansen 1992:10).

I Norge var økokrisen utgangspunkt for både økofilosofien og miljøbevegelsen. De spørsmål som sterkest har motivert utviklingen av en økofilosofi, er i følge Hofseth og Vinje (1975:8) hva økokrisen er, hvorfor den har oppstått og hvordan den skal kunne møtes og beseires. I Norge ble det satt i gang systematisk arbeid på dette feltet i 1969, med Arne Næss og Sigmund Kvaløy Sætereng som pådrivere. Økofilosofigruppa i Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern (snm)<sup>22</sup> startet sitt arbeid dette året. Trangen for en gjennomtenkt økopolitikk som et politisk korrektiv eller alternativ, var også et viktig grunnlag for arbeidet med økofilosofien (Vinje 1994:30).

Økofilosofien er i følge Arne Vinje (1994:185) en praktisk filosofi, som er sprunget ut av et engasjement og en interesse for det å ta vare på kvaliteten i livsmangfoldet. Vinje bruker benevnelsen økofilosofi om arbeidet med å utvikle forståelsesmodeller som er tuftet på økologisk innsikt og det økologiske perspektivet, med sikte på å finne retningslinjer for handling. Økofilosofien er utpreget tverrfaglig, og bygger på kunnskap fra en rekke områder. Vinje skriver også at ”ulikt tradisjonell universitetsfilosofi er økofilosofien meir enn eit reint intellektuelt emne: *han er eit totalt engasjement*” (Hofseth og Vinje 1975:7).

### **3.1.1 To grunnleggende syn**

Tradisjonell økofilosofi har i følge Jakobsen (2005:189) vært motivert av en bestemt forståelse av menneske og natur, og er grunnlagt på to ulike og til dels svært forskjellige oppfatninger av naturen, og forholdet mellom menneske og natur. Hva angår etiske spørsmål i forhold til våre handlinger vis-à-vis naturen, orienterer vi oss i følge Ariansen (1992:131) ut fra to grunnleggende syn. Både Jakobsen og Ariansen refererer til henholdsvis:

”antroposentrisme, som hevder at bare mennesker er bærere av iboende verdi, og ikke-antroposentrisme, som hevder at også ikke-mennesker er bærere av direkte moralsk verdi” (Ariansen 1992:131). Disse forståelsene bygger opp omkring ulike moralske og etiske begrunnelser av våre oppfatninger. Begge forståelsene har imidlertid sine røtter i vestlig tanke- og idétradisjon, og er nært knyttet til hovedstrømninger i den vestlige oppfatningen av mennesket og dets plass i naturen. (Jakobsen 2005:60).

---

<sup>22</sup> Forkortelsen (snm) ble bevisst skrevet med små bokstaver i parentes, for å vise at denne organisasjonen ikke ønsket å fremheve seg selv (Vinje 1994:11).

### 3.1.2 Antroposentrisme

Antroposentrismen er i følge Jakobsen (2005:25 og 59) menneskebasert og menneskesentrert. *Antropos-sentros* er å holde mennesket i sentrum i etisk forstand. Ariansen (1992:132) presenterer antroposentrismen slik: alt som har verdi (utenom mennesket selv), har verdi enten som en egenverdi for mennesker eller som instrumentell verdi i forhold til noe som har egenverdi for mennesker. Alt det som er verdifullt, er enten direkte verdifullt for mennesket, eller det har verdi fordi det fører til noe som er verdifullt for mennesket. Handlinger eller konsekvenser av handlinger må dermed bedømmes ut fra om de har verdi for mennesker.

I følge Høystad (1994:19) oppfatter mange det som en provokasjon at en naturfilosofisk refleksjon skal ha et antroposentrisk perspektiv. Høystad påpeker imidlertid at dette kan være uttrykk for en feilslutning eller en streng definisjon: at antroposentrismen innebærer en *herredømmeholdning* overfor naturen, eller at mennesket står *over* den ytre naturen. Høystad hevder at antroposentrisme ikke nødvendigvis innebærer at bare mennesket med sin fornuft har egenverdi. Antroposentrisme kan også være en betegnelse på det erkjennelsesteoretiske perspektivet mennesker har på verden fra sitt ståsted. Dermed kan en ut fra et antroposentrisk perspektiv si at naturen er større enn - og fundamentalt forskjellig fra - mennesket (Høystad 1994:19).

Ariansen (1992:133) skiller mellom fire antroposentriske sett med holdninger og oppfatninger: naturerobrerperspektivet, miljøreparasjonsperspektivet, ressursforvaltningsperspektivet og bevaringsperspektivet. Felles for de tre førstnevnte, er at de ikke inneholder noen anbefaling om å bevare deler av naturen uberørt eller tilnærmet uberørt. Det siste perspektivet, bevaringsperspektivet, vil jeg utdype nærmere. Dette fordi perspektivet inneholder momenter jeg anser som sentrale for oppgavens problemstilling og det videre arbeidet.

Et av argumentene for bevaringsperspektivet Ariansen (1992:141) fremmer, er at uberørt natur gir de beste forhold for å bevare visse typer ressurser. Dette innebærer for eksempel bevaring av biologisk mangfold. Et annet argument er at uberørt natur er den beste kilde til rekreasjon og estetisk glede. Dette fordi den uberørte naturen gir muligheten for en type rekreasjon og opplevelse av skjønnhet som eksempelvis en park eller en form for ”disneyland” ikke kan gi. Dette er i følge Ariansen nettopp det tradisjonelle antroposentriske argumentet for naturbevaring. I norsk tradisjon, hvor det å gå tur i skog og mark er en utbredt rekreasjonsform, vil man nok finne bred støtte for å bevare naturen ut fra rekreasjonsperspektiv (Ariansen 1992:142).

Ariansen (1992:160) hevder i denne sammenheng, at retten til uberørt natur snarere er en menneskerett, enn en rett som tilkommer naturen selv eller deler av den. En slik rett er ytterst vanskelig å spesifisere eller operasjonalisere, fordi det i tillegg er en tilsvarende menneskerett å få omforme natur og få utfolde sin frihet. Ariansen (1992:163) poengterer også at det å beskytte naturens naturlighet, er usammenliknbart forskjellig fra spørsmålet om å sikre velferden til noe. Det dypere motiv for å beskytte naturens naturlighet, er for å bevare naturen som mulighetsbetingelse for menneskelig frihet. Ikke desto mindre vil mange av de hensyn man ville tatt ut fra en ikke-antroposentrisk plattform, virke til samme formål.

### 3.1.3 Ikke-antroposentrisme

Ikke-antroposentrismen knytter seg for eksempel til Arne Næss og hans dypøkologi.

Økologi kan i følge Arne Næss ikke gi noen prinsipper for handling, og heller ingen motiver for politiske eller individuelle anstrengelser uten gjennom økosofien. Arne Næss definerer deler av det økofilosofiske feltet som økosofi og dypøkologi, selv om den generelle faglige betegnelsen altså er økofilosofi. Arne Næss beskriver forholdet mellom disse sidene av økofilosofien som følger:

Økofilosofien søker å beskrive og forklare, økosofien søker dessuten å gi normer, innbefattet grunnleggende, og de som mer eller mindre implisitt synes å være forutsatt i økologiske og økofilosofiske undersøkelser av tilsynelatende helt deskriptiv karakter (Næss, A. 1991:22).

Økosofi og dypøkologi er benevnelser Arne Næss bruker om sitt bidrag på det økofilosofiske feltet. Næss sier selv at begrepene økofilosofi og økosofi om lag dekker det samme, og at økosofi er en felles betegnelse for ulike filosofiske innspill på dette feltet. For å markere dette, har Næss kalt sin økosofivariant for Økosofi T<sup>23</sup>. Økosofien er altså direkte knyttet til Arne Næss sin filosofi, og er preget av noen av de viktigste interessefeltene hans gjennom mange år (Næss, A. 1974:19).

Arne Næss er også verdenskjent som dypøkologiens far. Dypøkologi dreier seg om dyp erfaring, dyp bevisstgjøring, dyp forpliktelse og dyp glede. I følge Haukeland (2008:13) brukte Næss selv ordet dypøkologi om en folkelig bevegelse av personer med ulike økosofier, men som delte noen generelle prinsipper og den dypere tilnærmingen til økokrisen. Den dypøkologiske bevegelsen forestiller seg et skifte i grunnleggende holdninger, bort fra det

---

<sup>23</sup> T står for Tverrgastein, Næss sin hytte på Hallingskarvet. Dette er den høyest beliggende private hytte i Nord-Europa. Her hentet Næss inspirasjon til sitt arbeid (Haukeland 2008:15 og 77).

dominerende paradigmet i industrisamfunnene. Den avviser i følge Petter Næss (1992:54) oppfatningen om mennesket som skilt fra naturen, og baserer seg i stedet på en helhetsmodell der menneskenes forhold til naturen inngår i den grunnleggende konstitusjonen for både mennesker og natur. Dette innebærer at mennesket ses på som en del av naturen, men også at naturen ses på som en del av mennesket, og naturen tillegges i prinsippet like stor verdi som mennesket (Næss, P. 1992:54). Mennesket står i dypøkologien ikke utenfor naturen som en ytre betvinger, men er en del av den større helhet som er den totale natur (Ariansen 1992:190). Næss sin etikk utgjør dermed et brudd med kjente tanker i vestens selvbilde, blant annet opplysningsfilosofien og framskrittsoptimismen, ikke minst ved at biologiske systemer og ”helheter” får en sentral plass. Hans etikk er dermed holistisk orientert (Jakobsen 2005:46).

For å oppsummere, kan en med utgangspunkt i Ariansen (1992:189) si at følgende posisjoner logisk sett er mulige med hensyn til etisk status for ikke-menneskelige medlemmer av det biotiske (og abiotiske) samfunn: ingen iboende verdi, iboende verdi som rangerer over menneskers, iboende verdi som rangerer under menneskers (eventuelt i grader), eller iboende verdi som er sidestilt med menneskers.

### **3.2 Naturdiskurser**

Et grunnleggende diskursivt perspektiv vil som nevnt innledningsvis være gjennomgående i oppgaven. Mitt utgangspunkt er Michel Foucaults diskursteori. I følge Schrupf (2007:13) er makten for Foucault alltid knyttet sammen med kunnskap, de to forutsetter uløselig hverandre. Kunnskapservvelse forutsetter altså utøvelse av makt, men det motsatte gjelder også: kunnskap er en forutsetning for makt. I følge Foucault er diskursene bærere av makt og har ofte politisk karakter. De avspeiler klasse- og maktforholdene i samfunnet, og hegemoniske diskurser styrker og stadfester disse maktforholdene. Ulike og noen ganger motsatte diskurser kan eksistere side om side. Motdiskurser vil imidlertid ha mindre påvirkning på samfunnet enn de hegemoniske. Miljødiskursen tilfører naturen bestemte betydninger. Disse betydningene ligger ikke i naturen selv, men er historisk og kulturelt bestemte. Miljødiskursene er ikke uskyldige. De får politisk betydning og påvirker utformingen av samfunnskapte arenaer hvor naturen blant annet forvaltes. Disse arenaene skapes i tråd med de rådende natursyn og oppfatningene av hva naturen er og skal være (Schrumpf 2007:14).

Ved å bruke Michel Foucaults teser om makt og diskurs, vil jeg synliggjøre hvordan konstruksjoner av sannhet om våre (natur)omgivelser, henger sammen med makt, kunnskap og verdisyn innen den institusjonaliserte naturforvaltningen. Dermed blir det viktig å bringe frem aktørenes kunnskaps-, erfarings- og verdigrunnlag. Diskursiv produksjon av ”mening” er ikke vilkårlig, men styrt av strategier. I følge Bjørkeng (2007)<sup>24</sup> står produksjon av kunnskap sentralt i Foucaults forståelse av diskursbegrepet, i betydningen hvordan ”meningsproduksjon” som sannhet er en funksjon av makt.

For å kunne få grep om diskursene, samt begrepsfeste de diskursive praksisene rundt bruk og vern av Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområder i Vinje, vil jeg blant annet benytte Jørund Aasetre (2000) sin Dr.Polit. avhandling *Holdninger og kultur i norsk naturforvaltning*. Aasetre har i avhandlingen gjennomført 4 empiriske undersøkelser hvor han studerer holdninger og kultur i den statlige naturforvaltningen, både på sentralt og regionalt nivå. Han plasserer norsk naturforvaltning i henhold til et nytt økologisk paradigme. Implisitt i dette er at det i dagens naturforvaltning ofte er et økosentrisk eller svakt antroposentrisk natursyn som er rådende (Aasetre 2000:71). Jeg velger imidlertid i denne oppgaven å benevne dette natursynet som et *bevaringsperspektiv*, basert på Ariansen sin bruk av begrepet.

Jeg benytter også Michael Thomas Hundeide (1996) sin sosialantropologiske hovedoppgave ”Natursyn og rovdyrdebatt i Trysil”. Slik jeg tolker det, med støtte i Krange og Skogen (2007:232) som hevder at deres forskningsfunn når det gjelder rovviltkonflikter kan ha overføringsverdi til hele feltet av kulturelle motsetninger i det norske samfunnet, er det en rekke fellestrekk mellom konflikten rundt bruk og vern av naturområder i Vinje og rovdyrkonflikten slik den kommer til uttrykk i Trysil.

### **3.3 Et opplevelsesøkonomisk perspektiv**

Vi har som tidligere nevnt i følge Scott Sørensen m.fl. (2008:252), opplevd en overgang fra industrisamfunn til samtidens opplevelsessamfunn. Paradigmeskiftet som synes å foregå i naturestetikken i vår tid, bidrar til at den globaliserte opplevelsesøkonomien har naturen som arena og kulisse. I følge Carlsson (2009:2) er vi vitner til en samfunnstransformasjon der kreative næringer, kultur og opplevelser spiller en hovedrolle. I økonomisk forstand kan

---

<sup>24</sup> Bjørkeng, Stein Otto: ”Naturverndiskursen – konsekvenser for en planprosess” i nettutgaven av tidsskriftet Utmark (1/2007). Her oppgis ikke sidetall.

denne transformasjonen sammenfattes i begrepet opplevelsesøkonomi. Med dette menes en samfunnsmessig innretning mot opplevelser, som et legitimt selvstendig mål i menneskets tilværelse (Carlsson 2009:3). I denne oppgaven blir hovedsakelig caseanalysen et skjæringspunkt der økofilosofien møter opplevelsesøkonomien, da casen som er valgt er et naturbasert reiselivsprosjekt.

### 3.3.1 Opplevelse og opplevelsessamfunnet

I følge Flagestad (2006)<sup>25</sup> definerer Pine og Gilmore (1999)<sup>26</sup> begrepet opplevelser som følger: ”Opplevelser er hendelser som engasjerer enkeltmennesket på en personlig måte”.

Videre karakteriseres opplevelsen med to dimensjoner:

1. Kundens grad av deltakelse (aktiv eller passiv)
2. Type av tilknytning eller relasjon til omgivelsene som forener kunden med opplevelsen (absorberende eller involverende)

I reiselivsnæringen er begrepet opplevelse ofte assosiert med aktiviteter som gir spenning. Men opplevelse kan være mye mer enn det. For eksempel definerer Hanne Thomsen (2000:8) begrepet slik: ””Opp” – ”levelse” – noe som er over det alminnelige i livet. Noe som gir noe utover øyeblikket, noe som gjør inntrykk og huskes. Noe som er annerledes, som gir en ny dimensjon, som kan gi ny kunnskap”. Opplevelser kan altså være koplet til aktivitet og spenning, men også til ro og estetikk, noe som stimulerer sansene og følelseslivet.

Opplevelser spiller i følge Carlsson (2009:2) en stadig mer sentral rolle i samfunnsutviklingen, med fokus på opplevelse for kunden - det å kunne formidle og skape den *ekstraordinære* opplevelsen (Carlsson 2009:3). Flagestad (2006)<sup>27</sup> betegner dette som en megatrend hvor opplevelser er en gjennomgripende global tendens. Drivkraften i denne trenden er individets behov for å skape sin egen identitet og forme sin personlighet. Opplevelser blir dermed viktige for våre personlige narrativer - de historier vi forteller om vårt eget liv - og dermed også viktige for egen selvoppfattelse. På bakgrunn av dette blir følgende trekk er sentrale i opplevelsessamfunnet:

---

<sup>25</sup> Flagestad, Arvid: ”Opplevelsesøkonomien på vei” i nettutgaven av tidsskriftet Magma (4/2006). Her oppgis ikke sidetall.

<sup>26</sup> Opplevelsesøkonomien har sitt opphav i Pine & Gilmore sin bok *The Experience Economy. Work is Theatre. Every business a stage* (1999).

<sup>27</sup> Flagestad, Arvid: ”Opplevelsesøkonomien på vei” i nettutgaven av tidsskriftet Magma (4/2006). Her oppgis ikke sidetall.

1.	Handler om kreativitet og utfoldelse - utvikling av oss selv, kjenne på grensene for den menneskelige utfoldelse, jakten på noe ”nytt” bl.a. i lys av egen historie og kultur.
2.	Har sin bakgrunn i at den enkelte disponerer mer tid og penger til egne sysler og interesser
3.	Besøkende vil oppleve fortellinger – enkeltelementer i en sammenheng
4.	Økt vekt på kultur- og naturbasert næringsutvikling
5.	Merkebygging av regioner og steder gjennom natur, kultur og opplevelser

### 3.3.2 Opplevelsesøkonomi

Det vestlige forbruksmønsteret har endret seg, og vi leter etter nye veier for å lære, bli underholdt og nyte livet. Dette har bidratt til at vi i dag snakker om opplevelser, opplevelsesøkonomi og opplevelsesindustri. Det handler om å få kunden engasjert og om at følelser er viktige ved kjøp og forbruk. Opplevelsesøkonomien representerer et nytt økonomisk og performativt paradigme (Carlsson 2009:2 og 3).

Det særlige kjennetegnet ved opplevelsesøkonomien, til forskjell fra tidligere økonomiske paradigmer, er at kunden eller forbrukeren er i fokus på en ny måte (De Paoli 2006).<sup>28</sup> Opplevelser er imidlertid ikke noe nytt, og det er lange tradisjoner knyttet til å tilby opplevelser og drive forretningsmessig virksomhet basert på dette. Når begrepet opplevelsesøkonomi anvendes, er det imidlertid med et tydeligere fokus på at opplevelser i sterkere grad enn tidligere skal være gjenstand for kommersialisering. Opplevelsesøkonomi baserer seg på at opplevelser har fått en sentral plass i menneskers liv, og at mennesker i økende grad er villig til å betale for slike goder (Wollan 2009:52). I følge De Paoli (2006)<sup>29</sup> er det kunden som definerer produktets verdi målt i graden av opplevelse. Opplevelsesprodusenter er dermed helt og holdent i forbrukernes vold. I opplevelsesøkonomien flyttes oppmerksomheten fra produkt og serviceleveranse, over til kundens opplevelse som det verdiskapende element. Produktverdi knyttes til symbolsk innhold, og hvordan dette skaper opplevelser.

Opplevelsesøkonomien handler i følge Wollan (2009:52) dermed om de bransjer, produkter og prosesser som skaper opplevelser og identitet for kunden. Innenfor dette paradigmet utgjør reiselivet en egen diskurs, fordi reiseliv er en veletablert næringssektor som hører hjemme innenfor kultur- og opplevelsesnæringene. Det hevdes at turismen banet vei for kultur- og opplevelsesnæringene i sitt mangfold, med sitt tidlige fokus på det visuelle, estetiske og

<sup>28</sup> De Paoli, Donatella: "Opplevelsesøkonomi som fagfelt i Norge – keiserens nye klær?" i nettutgaven av tidsskriftet Magma (4/2006). Her oppgis ikke sidetall.

<sup>29</sup> Ibid.

populære. De Paoli (2006)<sup>30</sup> presenterer opplevelsesøkonomien fra et reiselivsperspektiv, og hevder at et sentralt formål er å tilføre reiselivsnæringer og steder merverdi ved bruk av alle typer opplevelser. Det dreier seg først og fremst om å berike den tradisjonelle turistnæringen med opplevelser. For eksempel ses naturaktiviteter som en viktig måte å skape attraksjoner.

### **3.4 The dream society**

Fremtidsforsker og direktør ved Instituttet for Fremtidsforskning (IFF) i København, Rolf Jensen, skrev i 2001 boken *The dream society. Hvordan et kommende skift fra facts til følelser vil påvirke erhvervslivet og vor hverdag*. Med denne boken beveger vi oss inn i det såkalt 5. Samfunn, ut av informasjonssamfunnet og inn i The dream society. The dream society er et scenario for fremtiden, hvor følelser vil avløse facts som den avgjørende beslutningsfaktoren. Mennesket etterspør eventyr, opplevelser og følelsesinntrykk, som flytter grenser for oppfattelsen av hvem man er. Ifølge fremtidsforskerne ved IFF, vil eventyrmarkedet bli stort i det 21. århundre. Naturen utgjør en del av eventyrmarkedet blant annet som en kilde til eventyrene. Vi har behov for eventyret om den store natur, dens mysterier og dens krefter (Jensen 2001:47).

Fritiden vil i The dream society i følge Jensen (2001:149) fremfor alt få et emosjonelt innhold. Aktivitetene skal være et mål i seg selv ved at de skal være opplevelsesrike og innbefatte følelser. Kanskje blir The dream society mest tydelig nettopp i forhold til vår bruk av fritiden. Vi vil se stadig flere aktive fritidsformer med krav om deltakelse, og krav om å være medspiller fremfor passiv tilskuer. I vestlige land er fritid en knapp ressurs, men den blir aktivt utnyttet, og det blir flere penger å bruke på den.

Naturen blir i dette bildet, i takt med at verdens befolkning og velstand øker, en mangelvare som mennesket vil besøke. Det foregår imidlertid en kamp om graden av hensyntagen til naturen, men vill natur er verdifull, også i et økonomisk perspektiv, og derfor vil den bli bevart for våre fremtidige generasjoner (Jensen 2001:155-157). I følge Viken og Haukeland (2008:223) har miljøspørsmålet minst to grunnlag: en kunnskapsbasert bekymring for liv og livsbetingelser, men også en estetisk bekymring for hva slags landskap menneskene skal leve i. Miljøomsorgen er dermed ikke bare motivert ut fra kunnskaper om de farer verden er utsatt for, men gjenspeiler også en estetisk refleksivitet. Denne refleksiviteten svarer til en slags disposisjon for eller vilje til å tenke ut fra estetiske hensyn. Det moderne mennesket har

---

<sup>30</sup> De Paolis, Donatella: "Opplevelsesøkonomi som fagfelt i Norge – keiserens nye klær?" i nettutgaven av tidsskriftet Magma (4/2006). Her oppgis ikke sidetall.

øvelse i å gjøre estetiske vurderinger. Miljøet blir sett på som et velferdsgode og et visuelt gode, og ikke bare som en nødvendig livsbetingelse. I et visuelt orientert samfunn, blir det naturlig å prioritere miljøestetikk. Turismen har vært et av de livsområdene som sterkest har bidratt til utvikling av denne refleksiviteten (Viken og Haukeland 2008:223).

*Enhver har ret til ... en Natur hvis  
Productionsævne og Mangfold  
bevares.*

(Grunnloven § 110b)

#### **4. Rammeverket**

Utgangspunktet for dette kapitlet er Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområder i Vinje. Fokus rettes mot konsekvenser av vernestatus etter naturmangfoldloven.

Vidda er spesiell i både norsk og europeisk sammenheng, derfor følger en presentasjon av ressursene knyttet til dette fjellområdet. Historikken bak opprettelsen av nasjonalparken er interessant, da det var en svært opphetet debatt i perioden før vernet ble et faktum. Viktige elementer i kampen om Hardangervidda var eierforhold, politisk kraftsosialisme og det faktum at samlet bruksomfang på Hardangervidda var - og er fremdeles - større enn i noe annet norsk fjellområde.

Naturforvaltning reguleres i Norge gjennom lover, statlige retningslinjer (stortingsmeldinger og NOU rapporter), institusjoner og virkemidler. Dette danner formelle rammebetingelser som vil bli presentert i det videre arbeidet. I forhold til reiselivsmessig bruk av Hardangervidda, er det vanskelig å betrakte aktivitet innenfor og utenfor nasjonalparken hver for seg. I praksis er det ofte et samspill mellom bruken av verneområdene og randsonene. Derfor beskrives i dette kapitlet forhold knyttet til bruk og vern av både nasjonalparken, landskapsvernområdene og randsonene.

Til orientering benyttes henvisninger til Naturvernloven av 1970 enkelte steder i teksten. Dette gjøres på bakgrunn av de faktiske forhold kildematerialet bygger på. Naturvernloven ble i 2009 erstattet av Naturmangfoldloven, "Lov av 19. juni 2009 om forvaltning av naturens mangfold".

## 4.1 Fakta om Hardangervidda nasjonalpark



Den 10. april 1981 ble 3422 kvadratkilometer av Hardangervidda vernet som nasjonalpark ved kongelig resolusjon.

Figur 2 Kart over Hardangervidda nasjonalpark

Hardangervidda er Europas største høyfjellsplatå, og Norges største nasjonalpark. Området omfatter det som fra gammelt av har vært Hardangviddo, Hardingviddi, Ålmannviddi eller bare Viddi. I det følgende betegner jeg området som Hardangervidda eller Vidda.

Hovedmålet med Hardangervidda nasjonalpark er i Forskrift om vern av Hardangervidda nasjonalpark § 2, *Formålsparagrafen*, formulert slik:

Føremålet med Hardangervidda nasjonalpark er å verne ein del av eit særleg verdifullt høgfjellsområde på ein slik måte at landskapet med planter, dyreliv, natur- og kulturminne og kulturmiljøet elles vert bevart, *samstundes som området skal kunne nyttast for landbruk, naturvenleg friluftsliv og naturoppleving, jakt og fiske og undervisning og forskning* (Min utheving).

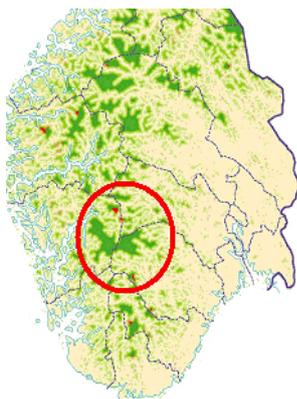
I nasjonalparksammenheng er det svært spesielt at bruksrettene på Hardangervidda gjenspeiles i vernebestemmelsene. Som vist ovenfor slår Formålsparagrafen fast hvordan ressursene på Vidda skal kunne nyttes (Miljøverndept. 1992:24).

Nasjonalparken strekker seg over 7 kommuner og 3 fylker, hvorav Vinje og Tinn i Telemark. Hele 52% av verneområdet ligger på privat grunn. Ved opprettelsen av nasjonalparken ble samtidig en sone på 850 kvadratkilometer i tilknytning til verneområdet opprettet som landskapsvernområde: Skaupsjøen/Hardangergjøkulen landskapsvernområde og Møsvatn Austfjell landskapsvernområde. Totalt omfatter dette 4272 kvadratkilometer, og utgjør i dag det nest største sammenhengende verneområdet i Fastlands-Norge (Direktoratet for naturforvaltning 2003:8).

Hardangervidda huser natur- og kulturverdier av internasjonal verdi. Vi finner flora og fauna som er typisk for fjellområder i Sør-Norge, i kombinasjon med en variasjon av ulike klima-

og vegetasjonstyper som ingen annen nasjonalpark i landet har. Norge er det eneste landet i Europa som har rester av den opprinnelige ville fjellreinen, hvilket innebærer et internasjonalt ansvar for å ta vare på denne arten. Hardangervidda er på grunn av størrelsen det eneste gjenværende villreinområdet i landet som har trekk mellom de ulike funksjonsområdene<sup>31</sup> reinen bruker. På bakgrunn av dette, har Vidda status som nasjonalt villreinområde og inngår i Europeisk villreinregion sør. I tillegg holder karakterarter for høyfjellet, samt sårbare og sjeldne arter som kongeørn, jaktfalk, fjellrev, snøugle og sjeldne våtmarksfugler, til på Hardangervidda. Mange grunne og næringsrike vann huser gode ørretbestander (Direktoratet for naturforvaltning 2003:7-13).

Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområder er inndelt i soner (vedlegg 3): spesiell vernesone, sone uten tilrettelegging og inngrep, brukssone og sone med spesiell tilrettelegging og inngrep. Sonering innebærer å skille konfliktskapende bruksmåter fra hverandre, og unngå menneskelig aktivitet i stor grad i særlig økologisk følsomme områder. Sonene skal sikre det overordnede målet om vern av naturmiljøet, og bidra til å sikre en god håndtering av brukerinteressene. De kriteriene som har vært viktigst i soneinndelingen, er hensynet til dyreliv som villrein og våtmarksfugler, lokalisering av turstier, turisthytter, veier, eksisterende og framtidig landbruk, friluftsliv, jakt og fiske (Direktoratet for naturforvaltning 2003:64).



Det er betydelig variasjon i brukerintensiteten mellom nasjonalparkene i Norge. Sentral beliggenhet gjør Vidda til et av landets viktigste områder for friluftsliv i fjellet, og samlet bruksomfang er større enn i noen annen nasjonalpark. Flere bruksformer går tilbake til den første perioden etter siste istid, og vi finner i følge Lauritzen og Solem (2007:33) noen av Norges eldste registrerte boplasser i verneområdene. Gjennom ivaretagelse av gamle tradisjoner og historier gir Vidda fremdeles grunnlag for et levende og rikt kulturmiljø.

**Figur 3** Nasjonalparkens sentrale beliggenhet

---

<sup>31</sup> Funksjonsområder kan være sommerbeite, vinterbeite, kalvingsområde og trekk.

## 4.2 Kampen om Hardangervidda

Norge har på noen områder store naturrikdommer, og den teknologiske og økonomiske utviklingen etter andre verdenskrig gjorde det mulig å utvinne og omsette disse ressursene. På 1950-60 tallet var vannkraftutbygging og industrireising de to tunge økonomiske prosessene (Vinje 1994:13). En ny forståelse av at miljøet og livsgrunnlaget ble truet av menneskenes egne aktiviteter, utviklet seg i starten av 60 tallet. Den økonomiske veksten gav utilsiktede og uønskede virkninger i form av skader på naturmiljøet (Miljøverndept. 1992a:14). Økologi vokste frem som en egen faglig tradisjon, og naturvern var i denne perioden en relativt akademisk syssel knyttet til dette fagmiljøet. Utover 60 tallet var det vassdragsreguleringer som engasjerte folk i en debatt om naturvern, og etter hvert stod utbygging av Veig og Dagali på Hardangervidda for tur (Vinje 1994:16). På 70 tallet fikk vi i Norge en egen miljøpolitikk, og naturvern ble omdefinert til miljøvern som betyr at hele miljøet, inkludert naturen, er viktig. Naturen sees i sammenheng med andre samfunnsmessige hensyn, og myndighetene skal foreta en avveining mellom naturens og samfunnets interesser (Stryken 2000: 48). Som det første landet i verden opprettet man i Norge et eget departement for miljøvern i 1972.

I 1964 la Statens Naturvernråd frem den første landsplan for nasjonalparker i Norge. I planen ble det foreslått oppretting av 16 nye nasjonalparker, deriblant Hardangervidda. I 1971 ble Utvalget for samordnet planlegging av Hardangervidda oppnevnt av Miljøverndepartementet, med et relativt åpent mandat. Utvalgets vinkling på arbeidet innebar en primær målsetting om å verne naturen, i tillegg til at Vidda skulle tjene som stimulans til det lokale samfunnslivet. Resultatet av utvalgets arbeid, ble en omfattende utredning som tydelig uttrykte at Hardangervidda burde vernes: NOU 1974: 30 A og B.<sup>32</sup> Utvalgets hovedkonklusjoner var som følger:

Som naturområde og kulturdokument representerer Hardangervidda verdier som er enestående i både nasjonal og internasjonal sammenheng. (...) Hardangervidda bør fortsatt tjene til stimulans for det lokale samfunnslivet, samtidig som denne nasjonalherligdommens verdier og karakter bevares og forvaltes som et felles gode. Langsiktige og allsidige perspektiver bør legges til grunn for konkrete avgjørelser om bruken (NOU 1974 30A: 8).

---

<sup>32</sup> Bok A er utvalgets innstilling og inneholder vurderinger og konklusjoner, med tittelen "Bruken av Hardangervidda". Bok B gjengir utvalgets faglige grunnlagsmateriale, med tittelen "Hardangervidda – natur, kulturhistorie og samfunnsliv".

NOU rapporten ble i følge Ibsen (2002:14) begynnelsen på en strid om bruken av ressursene på Hardangervidda. Kampen bar preg av sterke og motstridende interesser både på sentralt og lokalt plan. Det sterke lokale engasjementet var i stor grad en følge av at det for første gang i Norge ble foreslått å inkludere store private områder i en verneplan.<sup>33</sup> Maktstrukturene bestod av

- fagpersoner som hadde bistått i utviklingen av det faglige grunnlagsmateriale til utarbeidelsen av NOU rapporten og utvalgets innstilling
- politikere i henholdsvis Miljøverndepartementet og Olje- og energi departementet, som igjen kunne deles inn i to kategorier: de som ønsket vern og de som ønsket utbygging
- grunneiere som var engstelige for å miste selvbestemmelsesretten over egne områder. Disse samlet seg i én organisasjon, Hardangervidda Grunneigarsamskipnad, som til slutt hadde over 1700 medlemmer.

Striden pågikk i høringsrunder og drøftelser med involverte aktører og interessenter, og munnet ut i Stortingsmelding nr. 43 (1978 – 1979) *Om Hardangervidda*. Her ble det slått fast at Hardangervidda skilte seg ut som et av de mest verneverdige områdene i Landsplan for nasjonalparker i Norge, hvilket støttet både Hardangerviddautvalgets vurdering, og likeledes oppfatningen hos flertallet av dem som uttalte seg til utvalgets utredning.

Konsesjonssøknadene om utbygging av Veig og Dagali ble avslått på bakgrunn av at verneinteressene ikke var forenlige med videre kraftutbygging (Miljøverndept. 1978:33).

Tilrådingen fra Miljøverndepartementet ble som følger:

Hardangervidda bør bevares som et stort, ubrukt og forholdsvis urørt område med sitt plante- og dyreliv til bruk for friluftsliv, naturopplevelse, landbruk, fiske og jakt og undervisning og forskning (...). Det er ikke tvil om at naturvernloven gir muligheter for et bedre vern enn lovverket for øvrig. Etter departementets oppfatning tilsier alle vesentlige hensyn at naturvernloven her blir brukt (Miljøverndept. 1978:24).

På grunn av at samlet bruksomfang på Hardangervidda er større enn i noen annen norsk nasjonalpark, samt at over halvparten av arealet ligger på privat grunn, ble nasjonalparken opprettet på spesielle vilkår. Dette gjenspeiles i formålsparagrafen som refereres ovenfor. På

---

<sup>33</sup> En høyesterettsdom fastslo at områder av uberørt natur som ikke var i statens eie, kunne legges ut som nasjonalpark med den begrunnelse at det vesentlige ikke er eierforholdet, men arealets verdi som naturområde (Miljøverndept. 1992:50).

bakgrunn av at det særlig fra grunneierhold ble lagt stor vekt på forvaltningsordningen under drøftingen av nasjonalparkforslaget, har departementet også tatt bestemmelser om forvaltningsordningen inn i reglene for nasjonalparken. Grunneierne er også spesielt ivaretatt i forhold til landbruksinteressene, som i Stortingsmelding nr. 43 (1978 – 1979) *Om Hardangervidda* defineres som følger: ”Med ”landbruk” forstår utvalget [Hardangerviddautvalget] jordbruk, skogbruk, viltstell, fiskestell og utnytting av ville nyttevekster” (Miljøverndept. 1978:53). Landbruksinteressene på Hardangervidda er større enn i de øvrige nasjonalparkene i landet. Det ble med vernet derfor fastslått at: ”Landbruket vil imidlertid fortsatt kunne drives som hittil, og innenfor visse rammer også få muligheter til å utvikle nye driftsformer” (Miljøverndept. 1978:33).

### 4.3 Lovverk og vernebestemmelser

Vern av norske naturområder må i følge Miljøverndepartementet ses på som en del av en internasjonal innsats for å verne om arter og økosystemer. Truslene mot verdens biologiske mangfold og arbeidet med å sikre de biologiske ressursene som grunnlag for en bærekraftig utvikling, får stadig økt prioritet. Stortingsmelding nr. 62 (1991-1992) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge*, heretter kalt nasjonalparkplanen, er et uttrykk for norsk oppfølging av internasjonalt arbeid etter FNs konferanse om miljø og utvikling, Rio-konferansen, i Brasil i 1992. Meldingen trekker opp linjene for nasjonalparkpolitikken. Målsettingen er at forvaltningen av verneområdene skal skje etter en nasjonal, helhetlig og fremtidsrettet strategi, samtidig som forvaltningen av det enkelte område må innrettes i tråd med formålsparagrafen. Følgende hovedmotiv ved områdevern fremmes (Miljøverndept. 1992:6):

1.	Områdene skal bidra til å gi en bedre dekning av representative naturtyper innenfor vårt nasjonalparksystem med utgangspunkt i naturgeografiske regioner for Norden. <sup>34</sup>
2.	Områdene skal sikre de viktigste av våre gjenværende store økosystemer og villmarksområder i Norge.
3.	Områdene skal sikre plante- og dyreliv med deres leveområder.
4.	Områdene skal være med å sikre verdifull vassdragsnatur, verdifulle marine områder og kulturminner.
5.	Områdene skal sikre mulighetene for friluftsliv og naturopplevelse.
6.	Områdene skal gjenspeile Norges internasjonale forpliktelser og ansvar for å ta vare på landets unike eller sjeldne naturtyper og arter av planter og dyr.

<sup>34</sup> Norden er delt inn i 75 hovedregioner som igjen er inndelt i underregioner (i Norge: 29 hovedregioner, 73 underregioner). Inndelingen bygger på geologiske, klimatiske, plantegeografiske og landskapsmessige kriterier (Miljøverndept. 1992:30).

Iverksetting av NOU 1986:13 *Ny landsplan for nasjonalparker* og nasjonalparkplanen, har ført til en sterk økning i omfanget av områder vernet etter naturmangfoldloven. Per 01.01. 2010 er nesten 15 % av Norges fastlandsareal vernet.<sup>35</sup>

#### **4.3.1 Lovfestet rett til å være i naturen**

Fjellområdene i Norge har vært utnyttet av mennesker i årtusener. Både gamle og nye måter å bruke fjellområdene på har hatt, og vil fortsatt ha, effekt på natur og kulturminneverdiene i disse områdene. En viktig basis for dagens bruk er retten til fri ferdsel i utmark, også i nasjonalparker og landskapsvernområder. I Norge har alle rett til å ferdes fritt i skog og mark, på sjø og i fjell. Friluftsløven fra 1957 slår fast at utmarksområdene i Norge er åpne for alle, så lenge en tar hensyn. Friluftsløven pålegger alle som ferdes i naturen å opptre varsomt, slik at miljøet ikke skades, og at det ikke er til skade for eier, bruker eller andre som ferdes ute. Retten til fri ferdsel i naturen, allemannsretten, er en av grunnpilarene i norsk friluftsliv.<sup>36</sup>

#### **4.3.2 Naturmangfoldloven**

Ivaretagelse av det biologiske mangfoldet er en måte å ta hensyn til naturens helhet. Naturmangfoldloven er den mest sentrale loven innen naturforvaltning i Norge. Naturmangfoldlovens formelle navn er "Lov av 19. juni 2009 om forvaltning av naturens mangfold", og den erstatter blant annet den tidligere naturvernloven. Naturmangfoldloven omfatter all natur, og alle sektorer som forvalter natur eller som fatter beslutninger med konsekvenser for naturen.

På bakgrunn av nasjonalparkmeldingen og ved bruk av naturmangfoldloven, har norske myndigheter anledning til å verne større naturområder. Hovedmålet med vern etter naturmangfoldloven er å ta vare på naturens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold, samt økologiske prosesser gjennom bærekraftig bruk og vern. Naturmangfoldloven er en særlov som innenfor verneområder går foran alt annet lovverk. Den regulerer blant annet forvaltning av arter, områdevern og utvalgte naturtyper<sup>37</sup>, hvilket har åpnet for å kunne ivareta natur også utenfor verneområdene. Loven skal også gi grunnlag for menneskers virksomhet, kultur, helse og trivsel, både nå og i framtiden.<sup>38</sup>

---

<sup>35</sup> [www.miljostatus.no](http://www.miljostatus.no) per 10.10.10.

<sup>36</sup> [www.dirnat.no](http://www.dirnat.no) per 08.10.10.

<sup>37</sup> En naturtype er en ensartet type natur som omfatter alt plante- og dyreliv og de miljøfaktorene som virker der.

<sup>38</sup> [www.dirnat.no](http://www.dirnat.no) og [www.lovdatabasen.no](http://www.lovdatabasen.no) per 22.10.10.

Reglene om områdevern<sup>39</sup> fra naturvernloven er videreført i naturmangfoldloven. Disse er imidlertid modernisert for å styrke vernearbeidet, og for å sikre bedre forutsigbarhet og klarhet for berørte grunneiere og lokalsamfunn. Nytt med naturmangfoldloven er innføringen av særskilte erstatningsregler for eiere og rettighetshavere i verneområder. Reglene er like for alle vernekategorier og det gis erstatning for økonomisk tap som følger av vernet. (Vedlegg 4: De vanligste vernekategoriene etter naturmangfoldloven.)

### **4.3.3 Plan og bygningsloven**

Plan- og bygningsloven er en omfattende lov som omhandler blant annet overordnet arealbruk i fylke og kommune. Loven er delt i to hoveddeler: en plandel som omhandler arealbruk i kommunen, og en byggedel som omhandler oppføring av bygninger, installasjoner og anlegg av midlertidig og varig karakter. 01.07. 2009 ble det vedtatt en ny plandel av plan- og bygningsloven. Lovens nye formålsparagraf (§1-1) framhever bærekraftig utvikling:

Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser.

Enkelte særlige hensyn er framhevet i plan- og bygningsloven. Det gjelder grunnleggende demokratiske prinsipper som åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning - både for private og myndigheter. Planlegging og byggesaksbehandling skal sikre demokrati og medvirkning, slik at alle som blir berørt skal kunne delta og få mulighet til å uttale seg. I tillegg innføres det krav til konsekvensutredninger for planer som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn.<sup>40</sup>

## **4.4 Forvaltning av nasjonalpark og landskapsvernområder**

For områder som er vernet, kreves en bevisst forvaltning med fokus på verneformålet. Nasjonalparkenes formålsparagrafer varierer, men er styrende for forvaltningen av det enkelte område, og angir hvilke bruksformål som kan tillates (Direktoratet for naturforvaltning 2003:10). Vernereglene lages særskilt for hvert enkelt område, og restriksjonsnivået varierer med verneform og lokale forhold. Vernereglementet utarbeides etter fells maler, hvor det innledes med vernets hensikt, deretter forbud, videre hva som er unntatt fra forbudet og hva en kan søke om å få gjøre. Forvaltningsapparatets viktigste funksjon blir å avveie bruk og

---

<sup>39</sup> Innbefatter nasjonalparker, landskapsvernområder og naturreservater.

<sup>40</sup> [www.regjeringen.no](http://www.regjeringen.no) per 10.10.10.

vern i enkeltsaker, og iverksette forvaltningsvedtak som ofte preges av kompromiss (Miljøverndept. 1992:24). Det store spennet i brukerintensitet er i følge Miljøverndepartementet (1992:25) den viktigste årsaken til varierende konfliktgrad i ulike nasjonalparker. For Hardangervidda skal vernebestemmelsene bidra til å avklare til dels sterkt kryssende brukerinteresser. Hovedutfordringen på Vidda er å forvalte verneområdene på en måte som ivaretar mangfoldet og naturkvalitetene, samtidig som områdene kan benyttes til landbruk, jakt, fiske, friluftsliv, undervisning og forskning (jf. formålsparagrafen).<sup>41</sup>

Direktoratet for naturforvaltning bestemmer vanligvis hvem som skal ha ansvaret for å forvalte verneområdet. For områder vernet etter naturmangfoldloven, har som hovedregel fylkesmannen i det enkelte fylket forvaltningsmyndighet, mens Direktoratet for naturforvaltning er tillagt det overordnede forvaltningsansvaret. For Hardangervidda nasjonalpark er forvaltningsmyndigheten delt mellom de tre berørte fylkesmenn, og fylkesvise tilsynsutvalg som er sammensatt av folkevalgte representanter fra berørte kommuner. (Vedlegg 5: Forvaltningsapparatet på Hardangervidda.) For Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde<sup>42</sup> har kommunene fått delegert forvaltningsmyndighet fra Direktoratet for naturforvaltning som et forsøk på lokal forvaltning. Forvaltningsstyremaktene har imidlertid ansvar for forvaltningen av vernereglene som er fastsatt i verneforskriften.<sup>43</sup>

Utover vernereglene gjelder andre lover og regler som vanlig. Grunneieren vil eie verneområdet også etter et vernevedtak, med mindre det er gjort andre avtaler. Vernereglene regulerer imidlertid grunneiers råderett og til en viss grad allmennhetens ferdselsrettigheter, men ikke eiendomsretten.<sup>44</sup>

#### **4.4.1 Forvaltningsplan**

Et viktig verktøy i forvaltningen av verneområder er en egen forvaltningsplan.

Miljømyndighetene, i nær dialog med eiere og brukere av verneområdet, utarbeider planen. Gjennom prosessen skal det avklares og ta stilling til hvordan ulike verne- og bruksinteresser skal håndteres. Planen er ikke juridisk bindende, men retningsgivende for forvaltning av

---

<sup>41</sup> Hardangervidda nasjonalpark er oppført på IUCNs liste over "Threatened protected areas of the World". Dette på grunn av stort aktivitetspress knyttet til motorisert ferdsel, vei- og hyttebygging. Miljøverndepartementet (1992:24) kritiserer i denne sammenheng forvaltningsapparatet på Hardangervidda for utilstrekkelig forvaltning av vernebestemmelsene, i forhold til utøvelse av grunneier- og bruksretter.

<sup>42</sup> Brattefjell-Vindeggen er et landskapsvernområde med dyrelivsfredning opprettet ved Kgl.res. 15.12.00, og omfatter kommunene Vinje, Seljord, Hjartdal og Tinn. Samlet areal er 389,1 kvadratkilometer.

<sup>43</sup> <http://telemark.miljostatus.no> per 20.10.10.

<sup>44</sup> [www.regjeringen.no](http://www.regjeringen.no) per 10.10.10.

verneforskriftene. Den trekker opp langsiktige målsettinger, og setter rammer for bruk, tilrettelegging og miljøendringer. En slik plan er et styringsdokument, det vil si et praktisk hjelpemiddel for å kunne opprettholde og fremme verneformålet, og er retningsgivende for avveining mellom vern og bruk. Dersom det oppstår motstridene interesser mellom vern og bruk, skal bruken tilpasses hensynet til verneverdiene (Direktoratet for naturforvaltning 2003:10). I henhold til naturmangfoldloven er det nå påkrevd at utkast til forvaltningsplan skal legges frem *samtidig* med vernevedtaket (Naturmangfoldloven § 35).

I revidert verneforskrift for Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområder<sup>45</sup>, heter det at fylkesmannen skal utarbeide en forvaltningsplan og at planen skal godkjennes av Direktoratet for naturforvaltning. *Forvaltningsplan for Hardangervidda Nasjonalpark med landskapsvernområder* ble godkjent av Direktoratet for naturforvaltning i 2003. Det har siden 2008 pågått arbeid med revisjon av forvaltningsplanen.

## **4.5 Forvaltning av randområder**

Randsonen er de delene av viddeplatået som ligger utenfor verneområdene. Verneverdier og brukerinteresser i de vernede områdene, ses i nær sammenheng med tilsvarende utenfor vernegrensene. Det er et mål i seg selv at kvalitetene i randområdene blir ivaretatt, men forskriftene for verneområdene gjelder bare innenfor vernegrensene. Det er kommunene, fylkeskommunene og fylkesmennene som er ansvarlige for forvaltning av randområdene, ved siden av grunneiere. I forvaltningsplanen blir det derfor gitt innspill til forvaltning av randområdene gjennom kommunal- og fylkeskommunal planlegging, og til grunneiere sin disponering av områdene. All friluft- og rekreasjonsvirksomhet har sitt utgangspunkt i randområdene, og sti- og løypenettet i og utenfor verneområdene utgjør en helhet. For alle tiltak i randområdene må det etter plan- og bygningsloven vurderes konsekvenser i forhold til formålet med verneområdene. På samme måte må tiltak i verneområdene også vurderes i forhold til konsekvenser for verne- og brukerinteresser i randområdene (Direktoratet for naturforvaltning 2003:69).

### **4.5.1 Fylkesplanlegging**

Fylkesplanleggingen skal samordne statens, fylkeskommunens og hovedtrekkene i kommunens fysiske, økonomiske, sosiale og kulturelle virksomhet i fylket. Bestemmelsene om regional planlegging/fylkesplanlegging er gitt i plan- og bygningsloven. Gjeldende

---

<sup>45</sup> Vedtatt ved Kgl. res av 06.06.97.

*Fylkesplan for Telemark, fra 2002 – 2007*, er vedtatt forlenget frem til og med 2010 (Kili 2008:7). Hovedmålet med fylkesplanen er å øke folketall og arbeidsplasser gjennom å synliggjøre fylkets kvaliteter som bosted, arbeidssted, etableringssted og ferie- og fritidssted.

Når det er formålstjenlig er det mulig å utarbeide regionalplaner/fylkesdelplaner.

*Fylkesdelplan for Hardangervidda Aust* fra 1998, omfatter den delen av Hardangervidda som ligger i fylkene Buskerud og Telemark. For å sikre mål og intensjoner i fylkesdelplanen, er det utarbeidet strategier for arealbruk innenfor planområdet, både når det gjelder villreinens leveområder og randområdene.

Fylkesdelplanen fra 1998 er per tiden under revisjon. *Fylkesdelplan for Hardangervidda 2011 - 2025* innebærer revisjon av Hardangervidda Aust, og ny planlegging på Vestvidda. Da revisjonsarbeidet ble igangsatt, fremkom ulike oppfatninger om hvilket fokus den nye planen burde ha. Kommuner og lokalsamfunn fokuserte på behov for å presisere næringsutvikling og bosetting i forhold til eksisterende plan. Fylkesmennene vektla naturgrunnlag og villrein, og ønsket ikke at planen skulle vris til i hovedsak å tilrettelegge for utvikling. Det er nå vedtatt et planprogram for revisjonsarbeidet hvor aktørene enes om at planen skal balansere bruk og vern.<sup>46</sup>

#### **4.5.2 Kommuneplanlegging**

Kommunene har et hovedansvar for arealbruk utenfor vernegrensene. Gjennom plan- og bygningsloven forvalter kommunene størsteparten av landets arealer, og loven er det viktigste verktøyet for arealplanlegging i fjellområdene. Kommunene godkjenner selv arealdelen i kommuneplanen, hvilket gir kommunenivået stor innflytelse på forvaltning av naturressursene. Kommuneplanen har som formål å gi de overordnede styringssignalene og rammene for arbeidet innenfor ulike sektorer, samt utarbeiding av reguleringsplaner.<sup>47</sup> I kommuneplanen blir områder som er vernet etter naturmangfoldloven imidlertid skilt ut som båndlagte områder for naturvernformål. Kommunen har derfor ikke forvaltningsmyndighet for disse områdene, med mindre slik myndighet er delegert fra naturvernmyndighetene, slik situasjonen er i forhold til Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde.

---

<sup>46</sup> <http://telemark.miljostatus.no> og <http://www.fylkesdelplan-hardangervidda.no> per 10.10.10.

<sup>47</sup> [www.regjeringen.no](http://www.regjeringen.no) per 08.10.10.

## 4.6 Fjellteksten

Nasjonalparkene øker gjerne aktiviteter som friluftsliv og naturbasert turisme.

Nasjonalparkplanen åpnet for en viss turistmessig bruk av de nasjonalparkene som tåler det.

Dette ble gjort under forutsetning av at de nasjonale rammene ble fulgt opp i

forvaltningsplaner for det enkelte området. Regjeringen la med St.prp.nr. 65 (2002-2003)

*Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003* fram

en utredning om bærekraftig bruk av norske utmarks- og fjellområder, den såkalte

Fjellteksten.<sup>48</sup> Her fører regjeringen an retningslinjer for økt turistmessig bruk av arealer både

utenfor og innenfor større verneområder opprettet etter naturmangfoldloven. Potensialet for

økt turistmessige bruk, synliggjøres med fokus på hvordan dette kan skje uten at natur og

kulturhistoriske verdier blir forringet eller ødelagt (Fjellteksten 2003:2).

Følgende rammer for utvikling av turisme i fjellområdene legges til grunn(Fjellteksten 2003:2):

- Fjellnaturen skal bevares slik at den fortsatt vil være en kilde til friluftsliv, rekreasjon og natur- og kulturopplevelser. Samtidig skal disse ressursene gi grunnlag for sysselsetting og verdiskapning i bygdene.
- Forvaltningen av fjellområdene skal ta utgangspunkt i de rammebetingelsene som den sårbare fjellnaturen setter, det vil si en økosystemtilnærming.
- Norsk natur skal utvikles som merkevare for økt turistmessig bruk av fjellområdene.

Det uttrykkes i Fjellteksten at det er ønskelig at flere får anledning til å oppleve fjellnaturen.

Dette av hensyn til helse og velferd hos den enkelte, men også av hensyn til næringsutvikling

i fjellbygdene, samt for å skape økt legitimitet for nødvendige tiltak. Erfaringer viser at det er

stort behov for kunnskap om hva vern innebærer for berørte lokalsamfunn, samt hvilke

muligheter og begrensninger vern gir for framtidig næringsvirksomhet. Utfordringen blir i

følge Finansdepartementet, å balansere vern og bruk slik at natur- og kulturverdiene bevares,

samtidig som verdiskapingspotensialet utnyttes bedre enn i dag. Verneområdene skal innenfor

rammen av verneformålet være arena for bruk og opplevelser (Fjellteksten 2003:3 og 42).

Det særegne ved nasjonalparker og andre verneområder representerer i følge regjeringen store muligheter for lokalsamfunn i fjellbygdene til å markedsføre seg i reiselivssammenheng.

---

<sup>48</sup> St.prp.nr. 65 (2002-2003) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden*, s. 140 – 153 med overskriften Fjellområdene – bruk, vern og verdiskapning kalles "Fjellteksten".

Tanken er at vernet skal gi området et kvalitetsstempel i reiselivet (Fjellteksten 2003:12). Miljøverndepartementet lanserte i 2008 en satsing på utvikling av nasjonalparklandsbyer og nasjonalparkkommuner, med den hensikt å styrke verdiskapingen i kommuner og lokalsamfunn med utgangspunkt i nasjonalparkenes verdi som kvalitetsstempel på villmarksnatur.



Vinje kommune er en av totalt 23 kommuner som har status som nasjonalparkkommune. Nasjonalparkkommunene og nasjonalparklandsbyene benytter en varemerkebeskyttet logo som bevis på sin status, og som kan brukes i markedsføringen av områdene.

Økt fokus på natur som grunnlag for turisme, med økende aksept for turisme i verneområder, skjerper imidlertid behovet for gode forvaltningsplaner og forvaltningsverktøy, i følge Aas m.fl. (2003:18).

## 5. Metode

I løpet av de siste 50 år har den positivistiske vitenskapsfilosofien tapt noe av sin posisjon. Det skjer en forskyvning mot blant annet sosial konstruksjon av virkeligheten, hermeneutisk tolkning av teksters mening og fenomenologisk beskrivelse av bevisstheten. Dette kan bero på at man i dag er interessert i tema som erfaring, mening, livsverden, dialog, fortelling og språk.<sup>49</sup> Den kvalitative metoden har hatt rotfeste i den poststrukturalistiske tradisjonen, hvor fortolkning og forståelse er stikkord. I de nye kulturstudiene snakker man under den tredje vendingen om fenomenologiens og hermeneutikkens gjenkomst. Dette gjelder også metodegrunnlaget i nye kulturstudier (Scott Sørensen m.fl. 2008:100).

Med forståelse som et metodisk hovedprinsipp i de nye kulturstudiene, inndras også fortolkningen, som i følge hermeneutikken er uatskillelig fra forståelse (Scott Sørensen m.fl. 2008:95 og 96). Med forankring i de nye kulturstudiene vil analysen i denne oppgaven i hovedsak være et fortolkningsarbeid. Men når fortolkningens plass fremheves, fokuseres det samtidig på forskerens tolkninger, samt den betydning forskerens forforståelse<sup>50</sup> kan ha på fortolkning av teksten. I følge Scott Sørensen m.fl. (2008:95) har positivismedebatten klargjort at det ikke er mulig å observere og gjengi eller rekonstruere virkeligheten som ”den er”. Det er alltid snakk om utvalg og konstruksjoner, betinget av forskerens subjektive ståsted, kontekster og alle fordommene vedkommende bærer med seg. Historien springer ikke ut av kilden selv, og den informasjonen man får ut av en kilde vil avhenge av hvilke spørsmål som stilles - med den konsekvens at andre spørsmål utelukkes. I alle svar vil dermed forskeren være en del av svaret.

### 5.1 Metodisk tilnærming og valg av design

Den vitenskapsteoretiske delen av metodologien handler om de grunnleggende måtene å oppnå kunnskap på. Delene som tilhører enkeltvitenskapene, handler om å utvikle, beskrive og anbefale konkrete metoder til bestemte formål. Planlegging av problemstilling og undersøkelsesopplegg innebærer at en tenker gjennom hva undersøkelsen skal fokusere på og hvilke metoder som kan gi relevant informasjon. Forskerens vitenskapsteoretiske forankring har dermed betydning for hva vedkommende søker informasjon om, og danner utgangspunkt for den forståelsen forskeren utvikler (Thagaard 2009:63).

---

<sup>49</sup> Ulleberg, Hans Petter: ”Vitenskapsteori”, nettartikkel fra NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Pedagogisk institutt.

<sup>50</sup> Begrepet viser til en hovedtanke i Gadammers hermeneutikk: all forståelse er forankret i fordommer, dvs. den før-dommen eller før-forståelsen som gjør forståelse mulig (Scott Sørensen m.fl. 2008:103).

Det metodiske utgangspunkt for oppgaven er å kombinere bruk av ulike kvalitative metoder, såkalt triangulering, for på best mulig måte å belyse problemstillingen primært gjennom et tekstlig materiale. Gjennom analysen ønsker jeg å ta for meg fenomenet bruk og vern (forvaltning) av naturen, med fokus på hvordan dette erfarer i Vinje. Som tidligere nevnt, vil oppgaven ha et gjennomgående diskursivt perspektiv. Ved å fokusere på diskurs kan fokus rettes mot språkets makt. Jeg vil i det videre arbeide med de språklige utsagnene i ulike tekster. Fokus blir å kartlegge hvilke diskurser som opptrer i tekstene, med basis i at alle tekster er bærere av diskurser. Det springende punkt for analysen blir dermed å avsløre diskursens rolle i å opprette verden, da diskursene er virkelighetskonstituerende (Jørgensen og Phillips 2006:80).

Det tekstlige materiale som danner grunnlag for min analyse, fremstiller gjennomgående et bestemt tema: bruk og vern av naturen. Tekstene er valgt ut fra viktigheten for oppgavens problemstilling, og dermed ut fra hvilken relevans de har for å kunne besvare denne. Men før kildene kan brukes til å svare på spørsmål, må en forstå hva de sier. De må tolkes. I følge Aasetre (1999:34) har ikke teksten et ”objektivt” budskap, men budskapet vil være slik det tolkes eller ønskes formidlet av aktive avsendere eller mottakere. Metodisk innebærer dette å anvende en fortolkende og hermeneutisk metode i analysen.

Jeg vil i det følgende foreta en tredelt analyse. I den første delanalysen, delanalyse 1, gjennomføres en tekstbasert temaanalyse av rammeverket som presenteres i kapittel 4. I analysens andre del, delanalyse 2, vil jeg koble rammeverket med et diskursivt perspektiv gjennom tre parallelt pågående planprosesser i Vinje. Delanalyse 3 er en caseanalyse av reiselivsprosjektet Vidda Vinn.

Jeg arbeider som tidligere nevnt primært med et tekstlig materiale, men kildene blir supplert med kvalitative intervju av 2 nøkkelinformanter. Intervjuene er gjennomført for å supplere det tekstlige kildetilfanget.

## **5.2 Tekstbasert temaanalyse (delanalyse 1)**

Tekster er ikke bare en forskningskilde for historikere. Analyse av dokumenter har i følge Thagaard (2009:62) en lang tradisjon i kvalitativ forskning, og er blant annet benyttet i sosiologiens klassikere. Skriftlige kilder gir i følge Fossåskaret m.fl. (2005:23) tilgang til en spesiell og ofte begrenset dimensjon ved samfunnet, ved at de fører forskeren til offentlig formulerte uttrykk. Dersom de store kvantitative undersøkelsene gir forskningen det representative, og de kvalitative observasjonene søker det unike, kan vi si at skriftlige kilder

gir det autoritative – i betydningen myndig, den som bestemmer på vegne av myndighetene. Dette er et viktig utgangspunkt for delanalyse1, da rammeverket som er gjenstand for analyse nettopp er autoritative kilder.

Et viktig aspekt ved tekstanalyse, er at kildene må vurderes i forhold til den konteksten de er utformet i. Teksten må derfor leses med en kontinuerlig bevissthet om den dynamikken som tiden, historien og språket skaper. Jeg vil presisere at oppgaven i det videre ikke vil ha et historisk fokus, men på grunn av historiens betydning for for forståelse og kontekst, er det viktig å være seg historien bevisst. Jeg er av den oppfatning ”at alle tekster er ”historiske” tekster” som Asdal m.fl. (2008:22) uttrykker det. De er uunngåelig bærere av sine egne historiske øyeblikk, innskrevet i et mangfold av historiske og temporale forløp, uavhengig av hvorvidt teksten har eksistert siden tidenes morgen eller om den stod på trykk i gårsdagens avis. Det å ”lese tekster historisk” er derfor, slik jeg ser det, ikke nødvendigvis det samme som å lese gamle tekster. Omfattende kulturelle og historiske sammenhenger er foldet inn i teksten, og vi står overfor et komplekst og sammensatt kontinuum mellom tekst og omverden. Tekstene bringer historien til stillstand, til tross for at historien i seg selv aldri står stille, men alltid pågår (Asdal m.fl. 2008:11).

Delanalyse 1 består av en tekstbasert temaanalyse av sentrale deler av rammeverket som ble presentert i kapittel 4. Det er tematikken eller kommunikasjonsinnholdet i tekstene, samt tekstenes karaktertrekk som fokuseres. Kommunikasjonsinnholdet, slik det presenteres i analysen, fremkommer imidlertid ikke entydig i teksten, det fortolkes. Dette impliserer at tekstenes utforming også bør forstås ut fra sin sosiale kontekst. Med utgangspunkt i Fairclough kan teksten ses som et produkt av diskursive praksiser, og kan forstås som en lingvistisk kulturell artefakt. I den diskursive praksisen inngår de prosesser gjennom hvilke teksten produseres, distribueres og konsumeres. Teksten og konteksten kan derfor vanskelig løses fra hverandre (Jørgensen og Philips 2006:73).

Når forskeren benytter seg av skriftlige tekster, er det viktig å reflektere over at disse i seg selv er en annen forsker eller forfatters fortolkning av materialet (Fossåskaret m.fl 2008:22). I min fortolkning av overnevnte tekstmateriale, har jeg valgt en fenomenologisk inspirert tolkningsmåte som rettesnor gjennom Hans-Georg Gadamer's filosofiske hermeneutikk. Hos Gadamer er ikke fortolkeren en nøytral og ahistorisk person, men en som bærer historiens spor i seg. Sporene viser seg som før-dommer eller forståelsesutkast i møte med en gitt tekst. Den historiske overlevering møter et tolkende nåtidig subjekt, og ”sannheten” blir til i møtet

mellom tekst og tolker. For å sikre saklighet som et ideal, er det viktig å ta denne forforståelsen i betraktning og klargjøre fortolkerens ståsted<sup>51</sup> (Halvorsen 2005: 33 og 42). Uansett hvordan denne tolkningsprosessen forløper, er det altså et krav om å redegjøre for hvordan man har kommet frem til en viss tolkning. En kvalitativ tilnærming dreier seg dermed om en disiplinert subjektivitet, der andre skal kunne følge slutningene og ta stilling til dem (Kjelstadli 2005:227).

Som innbygger i Vinje kommune på andre året er jeg en del av den lokale (miljø)diskursen. Det er dermed sannsynlig at mine perspektiver og forforståelse dels vil være preget av det å være deltaker i lokalmiljøet. Samtidig er jeg (ny)innflytter med en urban erfaringsbakgrunn og en akademisk kunnskapsbakgrunn. Jeg har lite lokal erfaringskunnskap, i og med at jeg kun har bodd i Vinje i drøye 2 år. Dette sammenfaller med Krange og Skogens (2007:232) betegnelse ”den nye middelklassen” (nye utdanningsgrupper som assosieres med akademisk kunnskap), og danner også grunnlag for mitt perspektiv. Dermed tilhører jeg gruppen ”oss” samtidig som jeg også karakteriseres som ”de andre”.

### 5.3 Diskursivt perspektiv (delanalyse 2)

På bakgrunn av den tematiske tekstanalysen (delanalyse 1) søker jeg i delanalyse 2 å bibringe et diskursivt perspektiv. Stuart Hall beskriver forskjellen mellom en tekstanalytisk (semiotisk) og en diskursiv tilnærming som følger:

There are some similarities, but also some major differences, between the semiotic and the discursive approaches (...). One important difference is that the *semiotic* approach is concerned with the *how* of representation, with how language produces meaning – what has been called its poetics; whereas the *discursive* approach is more concerned with the *effects and consequences* of representation – it’s politics (Hall 1997:6).

Jeg synes dette sitatet på en god måte gjengir forutsetningen for at jeg har valgt å kombinere disse tilnærmingene i analysen. Poenget med delanalyse 2 er diskursivt å kunne redegjøre for fenomenet bruk og vern av naturen i en lokal kontekst. Det vil si å frembringe hvordan fenomenet er formet av dominerende diskurser innenfor feltet, og hvordan disse er kulturelt skapt og ikke naturgitte. Når rammeverket (kapittel 4/delanalyse 1) kobles med et diskursivt perspektiv, kan også fokus rettes mot språkets makt. Jeg ønsker å gjøre rede for hvordan

---

<sup>51</sup> Tanken om forforståelsen kan imidlertid føre til en slutning om mennesket som determinert av historien. En slik tolkning vil etter min oppfatning være ukorrekt, fordi vi i følge Halvorsen (2005:37) ”aldri kan komme nok inn på vårt forhold til historien, deltagere som vi er i dette spill”.

rammeverket, som tekst og diskursiv praksis, gjør seg gjeldende i lokalsamfunnet gjennom forvaltningen. Kort og godt hvordan rammeverket omsettes i praksis.

Jørgensen og Phillips (2006:9) definerer begrepet diskurs som en bestemt måte å snakke om og forstå verden på. Deres utgangspunkt er at vår måte å snakke på ikke nøytralt avspeiler vår omverden, vår identitet og sosiale relasjoner, men spiller en aktiv rolle i å skape og forandre dem. Vi får innsikt i hvordan personer skaper mening til det de sier ved å forholde seg til kulturelt etablerte måter å snakke om bestemte temaer på. I følge Thagaard (2009:113 og 114) skaper personer en forståelse av sin virkelighet gjennom måter vedkommende ordlegger seg. En diskurs er avgrenset i tid og rom, og betydningene av ordene forandrer seg i forhold til den konteksten de inngår i. Diskursen regulerer språkbruken og bestemmer hvem som kan snakke når og på hvilken måte. Å se språket som konstituerende for virkeligheten karakteriseres som sosialkonstruktivisme. Mennesket konstruerer sin egen virkelighet gjennom språklig interaksjon med andre mennesker. Således er mennesket også påvirket av den kulturelle konteksten det befinner seg i.

Når jeg i det videre bruker ordet diskurs, refererer jeg hovedsakelig til Michel Foucaults diskursbegrep, hvor diskurs ikke bare refererer til språket, men til sosiale praksiser generelt. Disse sosiale praksisene skaper virkelighetsdomener for oss, og påvirker også våre opplevelser. Ut fra denne tilnærmingen kan diskurser sees som kulturelle domener av kunnskap, det vil si kulturelle komplekser av tegn og praksiser som regulerer vårt sosiale liv. For Foucault er makten alltid knyttet sammen med kunnskap, og hans påstand er at kunnskap og makt forutsetter hverandre gjensidig. Kunnskapservvelse forutsetter altså utøvelse av makt, men det motsatte gjelder også: kunnskap er en forutsetning for makt. I Foucaults diskursbegrep er dermed maktdimensjonen sentral, og han er opptatt av hvordan makt skaper diskurs og vice versa (Hundeide 1996:113). Foucault definerer makten som produktiv, og den er med på å konstruere vår sosiale verden ved å skape bestemte måter å forstå den på. Dette innebærer at enkelte fremstillinger av virkeligheten blir definert som riktige eller sanne, samtidig blir øvrige fremstillinger ekskludert. Makten blir dermed både produktiv og begrensende (Jørgensen og Phillips 2006:23).

### **5.4 Caseanalyse (delanalyse 3)**

Begrepet case stammer fra det latinske ordet *casus*, som betyr tilfelle. Det er i hovedsak to kjennetegn som er felles ved casestudier: en inngående beskrivelse av den definerte casen, samt en avgrensning av hva som inngår og hva som faller utenfor casen. Å undersøke ett

enkelt tilfelle betegnes som en enkeltcasestudie (Johannessen og Tufte 2002:61). Jeg har valgt å benytte én konkret case: reiselivsprosjektet Vidda Vinn. Begrunnelsen for å gjøre en case studie av Vidda Vinn, er ikke å utvikle generelle teorier og begreper, men å kunne formidle den sosiale virkeligheten. Dette kan defineres som en a-teoretiske casestudie. I sin rene form er idealet for a-teoretiske studier beskrivende, da de ikke styres av generelle innsikter eller ønsket om å komme frem til generelle innsikter. Slike studier er gjerne motivert av interesse knyttet til en enkelt sak eller hendelse, og søker elementer til framstilling og forklaring i den case som studeres. I a-teoretiske casestudier vil mønstret ofte være at kriterier for utvelging av de sider ved en case som man ønsker å fokusere på, gjenspeiler verdier og oppfatninger i det omkringliggende samfunn. Motivasjonen er dermed å forstå og forklare ved å vise hvordan ting faktisk har skjedd (Andersen 1997: 62- 68).

Vidda Vinn er et naturbasert reiselivsprosjekt, tilknyttet et nasjonalt verdiskapingsprogram styrt av Direktoratet for naturforvaltning. Casen er tenkt å belyse hvordan et prosjekt i regi av nasjonale vernemyndigheter forankres og gjennomføres lokalt. Rammeverket og miljødiskursene som presenteres i delanalyse 1 og 2, danner rammene for casen. Det er derfor i caseanalysen viktig å tydeliggjøre prosjektets posisjon i den diskursive kampen om Vidda. Organisatorisk innbefatter casen både storsamfunnets og lokale interesser, og kan sees som et forsøk på å forene sentrum - periferi interessene. Gjennom casen forhandles diskursene, og bibringer et perspektiv på det å forvalte og forhandle uenighet. Kort og godt er studien av denne casen en tilgang til sammenhengen mellom liv og lære, altså det gode eksempelets makt.

## **5.5 Kvalitative intervju av nøkkelinformanter**

I analysen vil det tekstlige materialet, primærmaterialet, bli supplert med data fra 2 kvalitative intervju. Intervjuene er gjennomført som en kvalitetssikring i forhold til tematikken som omhandles i oppgaven, og får dermed funksjon som supplement til det tekstlige materialet. Jeg har valgt å intervju to såkalte nøkkelinformanter. Dette er personer som har mye kunnskap om fenomenet som undersøkes, og er valgt med utgangspunkt i hvilken type informasjon det har vært ønskelig å innhente. Det er deres yrkesmessige posisjon som har vært kvalifiserende for status som nøkkelinformant. Med status menes i følge Fossåskaret (1997:20 og 21) de formelle forventninger, eller formaliserte rettigheter og plikter, som knyttes til en person. Stater er dermed kategorier vi kan plassere ulike posisjoner eller handlingsområder i. Mine nøkkelinformanter har begge stillinger i det offentlige, og uttaler

seg i embeds medfør. De har status som henholdsvis prosjektmedarbeider/rådgiver i eining for økonomi, plan og utvikling (ØPU) i Vinje kommune, og prosjektleder i Vidda Vinn.

### **5.5.1 Presentasjon av informantene**

Dorthe Huitfeldt er prosjektmedarbeider/rådgiver i eining for økonomi, plan og utvikling i Vinje kommune. Hun representerer Vinje kommune administrativt i arbeidet med revisjon av Fylkesdelplan for Hardangervidda. Huitfeldt er leder av Rauland Fjellstyre, hvor hun er politisk valgt av kommunestyret i Vinje for inneværende kommunestyreperiode. Hun er også leder av Samarbeidsorganet for Fjellstyrene på Hardangervidda (Vedlegg 5: Forvaltningsapparatet på Hardangervidda).

Guro Lien er ansatt i Vinje kommune som prosjektleder for Vidda Vinn. Hun har tidligere arbeidet som bedriftsstipendiat i Vinje. Hennes bacheloroppgave i reiseliv fra Høgskolen i Lillehammer, danner grunnlaget for forprosjektet som ble gjennomført under bedriftsstipendiatperioden, hvilket også danner fundamentet i Vidda Vinn.

### **5.5.2 Intervjuene og intervjusituasjonen**

Kvalitative intervju kan karakteriseres som en samtale med en struktur og et formål. Registreringer av svar på forskerens spørsmål utgjør dataene i kvalitative intervjuer. Et intervju er en relasjon vanligvis mellom to deltakere. Den informasjonen som kommer ut av intervjuet er blant annet avhengig av denne relasjonen. En vesentlig faktor er situasjonen eller rammen rundt intervjuet (Johannessen og Tufte 2002:101-104).

Begge intervjuene som ble gjennomført var semistrukturerte. Intervjuguiden, som i prinsippet er en liste over generelle tema og spørsmål som skal gjennomgås i løpet av intervjuet, fungerte hovedsakelig som huskelapp (og delvis som notatblokk). Intervjuguiden var ulik for de to intervjuene, men ble i begge tilfeller bygget opp rundt sentrale deltemaer knyttet til problemstillingen og tematikken. I tillegg hadde jeg noen konkrete spørsmål som oppfølging til tematikken. Intervjuene ble tatt opp på MP3-spiller, og transkribert umiddelbart etter gjennomføringen.

Begge intervjuene ble foretatt på informantenes arbeidsplass. Informantene var åpne og snakket uhemmet av intervjusituasjonen. Intervjuet med Dorthe Huitfeldt ble gjennomført 01.06.10, på hennes kontor i Vinje kommunehus. Det varte i 1 time og 20 minutt. Under intervjuet var Huitfeldt behjelpelig med å skrive ut en del dokumenter som hun vurderte som nyttige i forhold til tematikken i oppgaven. Hun tegnet også en skisse over

forvaltningsapparatet på Hardangervidda. Dette har i ettertid vist seg å være et svært nyttig hjelpemiddel, da det bidrar til å skille de ulike rollene og forvaltningsoppgavene i en svært kompleks virkelighet. Kompleksiteten bekreftes også av Huitfeldt selv: ”Dersom du ser på strukturen på Hardangervidda så er det jo helt forferdelig vanskelig. Jeg kan lage et kart for deg.” Dermed fungerte også dette intervjuet som en slags kvalitetssikring i forhold til egen forståelse av rammeverket og gangen i forvaltningen.

Jeg valgte å gjennomføre begge intervjuene relativt sent i skriveprosessen. Dette gjorde jeg bevisst for å ha en så fullstendig oversikt som mulig i forhold til formelle rammebetingelser. Dette var helt klart en forutsetning for i det hele tatt å kunne gjennomføre intervjuet med Dorthe Huitfeldt. Jeg fokuserte også på min status som innbygger i Vinje kommune i kontakten med Huitfeldt, blant annet for å skape tillit i forhold til intervjusituasjonen, samt i håp om at hun ville prioritere tid til intervjuet. Guro Lien har jeg imidlertid hatt flere samtaler med gjennom skriveprosessen. Den første formelle samtalen var 16.12.09, og ble et møte for å utveksle informasjon rundt henholdsvis Vidda Vinn og min masteroppgave. Denne samtalen tok Guro Lien initiativ til, da hun var blitt oppmerksom på at jeg skrev en oppgave om tematikk knyttet til Hardangervidda. Det formelle intervjuet ble gjennomført 08.07. 10, på spiserommet ved Rauland Turist (turistinformasjonen). Dette varte i 50 minutt og hadde fokus rettet mot caseanalysen. I forhold til Vidda Vinn var det påkrevet å samtale med den som driver prosjektet, i og med at det eksisterer relativt lite informasjon om dette, med unntak av en felles prosjektpresentasjon på Vinje kommune og øvrige samarbeidspartnere sine hjemmesider.

Felles for begge intervjuene var at rekkefølgen på spørsmålene ble tilpasset samtalen, i forhold til at informantene brakte nye tema på banen. I forkant av intervjuet med Dorthe Huitfeldt, hadde jeg planlagt å nærme meg den mest konfliktfylte tematikken i forbindelse med forvaltningen av Hardangervidda gjennom ulike innledningsspørsmål og undertema (jf. intervjuguiden). Informanten selv gikk imidlertid umiddelbart rett til stridens kjerne. Som hun selv uttalte det: ”Det er bare å si det som det er - jeg er veldig ærlig og veldig direkte. Jeg har ikke noe behov for å late som om det er noe annerledes enn det er.” Under intervjuet med Guro Lien ble intervjuguiden noe mer brukt, da jeg hadde flere konkrete spørsmål direkte knyttet til prosjektet og realiseringen av dette.

## 6. Analyse

Forståelse og fortolkning kjennetegner både humaniora og samfunnsfagene, og dermed også kulturstudiene (Scott Sørensen m.fl. 2008:96). Med forståelse som et metodisk hovedprinsipp i de nye kulturstudiene, inndras også fortolkningen, som i følge hermeneutikken er uatskillelig fra forståelse. Med forankring i kulturstudiene vil den videre analysen i hovedsak være et hermeneutisk fortolkningsarbeid. Tekster og diskurser, samt casen, blir fortolket i forhold til tematikken bruk og vern (forvaltning) av naturen.

Til tross for den geografiske avgrensningen til Vinje kommune, hever tematikken seg over det partikulære, og analysen må ses også i et større perspektiv. Spenningsforholdet mellom bruk og vern av naturen er ikke verken et lokalt eller særnorsk fenomen. Dersom en hever blikket litt over vår egen hjemlige arena, både geografisk og historisk, er det i følge Kaltenborn (1997:59) mye som tyder på at det på tvers av kulturer og kontekster eksisterer generelle og mer overordnede verdimønstre i samfunnet. Forvaltning av verneområder er generelt forbundet med uenighet om intensjoner, liten eller ingen oppslutning fra lokale interesser, manglende kommunikasjon mellom parter – men samtidig, om enn på noe ulike måter, et felles ønske om å ivareta viktige områder (Kaltenborn m.fl. 1998:110). Naturen kan vanskelig løsrives fra et globalt perspektiv, da den politiske, praktiske og ideologiske debatten om økologi og miljø i stor grad skjer i internasjonale fora. Den grunnleggende verdensanskuelsen om samfunnets funksjon, gjerne kalt det dominerende sosiale eller samfunnsmessige paradigme, synes i følge Kaltenborn (1997:59) å være i endring. Industri- og vekstsamfunnets paradigme er blant store grupper i befolkningen i ferd med og erstattes med et nytt miljøparadigme. Det tradisjonelle samfunnsparadigmet hadde et antroposentrisk perspektiv på verden, mens det nye miljøparadigmet springer, slik Kaltenborn (1997:60) ser det, ut av et biosentrisk orientert perspektiv. Samfunnsverdier er altså i endring, og mye forskning tyder på at en stadig større del av samfunnet blir opptatt av miljøverdier, ikke bare i Norge, men i store deler av verden (Kaltenborn 1997: 60).

### 6.1 Natursyn i moderne naturforvaltning – et nytt økologisk paradigme

For å gi den kommende analysen et bakteppe, ønsker jeg å innlede dette kapittelet med å returnere til fenomenet natursyn som jeg omhandlet i kapittel 2. Som andre samfunnsoppgaver, preges også naturforvaltningen av den kulturen den eksisterer innenfor, og de spørsmål som til enhver tid er på den politiske dagsorden. Hvilket syn på naturen er det egentlig som ligger til grunn for moderne naturforvaltning? Dette er et sentralt spørsmål.

Naturforvaltning kan betraktes som intensjonell, målrettet atferd som må bygge på bilder av hvordan virkeligheten er, og hvordan handlinger og tiltak kan realisere mål. I Norge praktiseres et såkalt tradisjonelt forvaltningsideal. Dette innebærer at vi har en faglig forvaltning som arbeider ut fra politisk definerte mål, og som implementerer disse på en tilsynelatende faglig objektiv og nøytral måte (Aasetre 2000:4 og 69).

Jørund Aasetre (2000:31) benytter betegnelsen et nytt økologisk paradigme<sup>52</sup> for å karakterisere norsk naturforvaltning. Dette grunngis med at det i vestlige samfunn skjer en overgang fra et tradisjonelt dominerende sosialt paradigme (DSP) til et nytt økologisk paradigme (NEP). Med basis i forskning rundt miljøbevissthet og holdninger til miljøvern, kategoriseres holdninger til natur og miljøforvaltningsideologier i følge Aasetre (2000:31) ofte langs aksene antroposentrisme – økosentrisme. DSP representerer i stor grad antroposentriske holdninger, mens NEP kan beskrives som økosentriske holdninger (Aasetre 2000:31).<sup>53</sup> Stryken (2000:45) identifiserer dette som bevarings- og ressursholdning. Forskjellen mellom bevarings- og ressursholdningen dreier seg om en helhetlig og en oppsplittet naturoppfatning, og representerer dermed ulike syn på naturen. Bevaringsholdningen er rådende når vern tillegges mest vekt i konkrete saker, som for eksempel i form av nasjonalparker. Ressursholdningen var toneangivende for eksempel ved vannkraftutbyggingen i etterkrigstiden.

Aasetre (2000:71) dokumenterer i sin avhandling at det i dagens naturforvaltning ofte er et økosentrisk eller svakt antroposentrisk natursyn som er rådende. I dette ligger en oppfatning av naturen som det ”gode”, mens samfunnet oppfattes som det ”profane” eller ”forfallende”. Det later også til at ”natur” klassifiseres inn i en dikotomi med ”moderne landskap” (som det motsatte av ”natur”). Naturbegrepet som synes adaptert av norsk naturforvaltning er natur som inngrepsfrie områder. Det vil si landskap som i liten grad er preget av det moderne samfunnet. Et annet forhold som også knyttes til forvalternes natursyn, er en mest mulig helhetlig og uendret økosystemstruktur. Forvaltningens natursyn kan kategoriseres som et geografisk natursyn, da det knytter an mot bestemte karaktertrekk ved arealer. Dette bidrar til at Aasetre skiller mellom det han kaller ”kultur-naturen” hvor mennesket eller bestemte

---

<sup>52</sup> Aasetre avleder paradigmebegrepet i sin avhandling av Törnebohm (1977) sitt begrep. Dette blir beskrevet som et aktør-paradigme, og passer avhandlingens aktørorienterte kultursyn (til forskjell fra Kuhns vitenskapelige paradigmebegrep som benyttes i oppgaven, blant annet i kapittel 2 og 3).

<sup>53</sup> Kaltenborn og Aasetre henviser til henholdsvis biosentrisk og økosentrisk perspektiv i omtaler av verdensanskuelsen i det nye miljø- eller økologiske paradigmet. Begrepene synes å bli brukt synonymt. I forhold til egne betraktninger, vil jeg benytte betegnelsen bevaringsperspektiv, som redegjort for i kapittel 3.

menneskelige aktiviteter inngår i økosystemet, og ”natur-naturen” hvor mennesket er et fremmedelement. I forhold til vektlegging av medvirkning i forvaltningen, synes forvalterne i mindre grad å legge vekt på sin kommunikative rolle og tar en mer korporativ<sup>54</sup> rolle når det gjelder å involvere andre aktører i forvaltningen (Aasetre 2000:70).

En annen faktor Aastre (2000:37) fremhever som viktig for hvordan ulike miljøegenskaper betraktes, og som er særlig interessant for den videre analysen, er *kunnskap*.

Kunnskapsgrunnlaget utgjør tilsynelatende en fundamental forskjell for hvordan medlemmer av miljøforvaltningen og den øvrige befolkningen betrakter ulike miljøforhold. I følge Arne Næss (1974:118) ble vitenskap og ekspertise brakt frem i lyset under andre verdenskrig. Den utbredte skepsisen som da rådde blant politikere overfor disse faktorenes betydning, har siden verdenskrigen veket for en stigende respekt, og ført til mer og mer delegering av makt til ekspertinstitusjoner. Abstrakt vitenskaplig kunnskap har i dag en dominerende stilling innenfor formelle maktorganer, og andre typer kunnskap, som for eksempel lokal kunnskap, underordnes vitenskaplig kunnskap og tillegges lite vek. Dette er en oppfatning som deles av flere (Aasetre 2000:68, Hundeide 1996:162, Stryken 2000:54 og 161, Krange og Skogen 2007:232). Naturforvaltningen er også preget av tro på en vitenskaplig basert kunnskap og bruk av vitenskaplig metode inn mot forvaltningen. Denne kunnskapen dominerer i det som kan betegnes som et tradisjonelt rasjonalistisk plansyn, basert på mål-middel rasjonalitet. I en slik tilnærming velger man først ut hvilke normative mål man ønsker å realisere, deretter følger en faglig basert utredning av virkemidler. Resultatet blir en plan basert på de virkemidler som best anses å realisere målsettingene (Aasetre 2000:68). Dette bidrar i følge Arne Næss (1975:93) til at ekspertveldet og teknokratiet kontinuerlig videreutvikles. Næss betegner også politikken som rasjonell, da fornuftige midler velges for å nå mål som ikke er bestemt ut fra et totalsyn, men ut fra opinionsmålinger eller slik det er varslet gjennomført på grunnlag av maktforholdene.

Naturforvaltning blir i følge Stryken (2000:160) til sist en diskusjon om hva slags natur (og samfunn) som er ønskelig. Dermed blir det et politisk og verdimessig spørsmål, som regulerer forholdet *mellom mennesker* fremfor forholdet mellom menneske og natur. Aasetre sine undersøkelser støtter imidlertid indirekte en oppfatning om at forvalterne ser sin rolle primært

---

<sup>54</sup> Dette innebærer at forvalterne i større grad aksepterer medvirkning fra andre deler av forvaltningen, samt seriøse naturvernorganisasjoner, enn ad-hoc- og uorganiserte brukergrupper.

knyttet til økosystemforvaltning, fremfor forvaltning av menneskelige verdier og interesser (Aasetre 2000:70).

Et eksempel på ulike oppfatninger av hva slags natur en skal ha, er konflikten mellom landbruks- og verneinteresser i rovviltdebatten. At dette er et av de mest konfliktfylte spørsmålene innen naturforvaltningen, er et argument som deles av flere (Aasetre 2000:66, Stryken 2000:164, Krange og Skogen 2007:237, Hundeide 1996). I følge Krange og Skogen (2007:232) kan deres forskningsfunn når det gjelder rovviltkonfliktene ha overføringsverdi til hele feltet av kulturelle motsetninger i det norske samfunnet. Ser en situasjonen blant grunneierne på Vidda i sammenheng med sauenæringen i Trysil (Hundeide 1996), deler disse et ønske om å opprettholde et bruksforhold til utmarksområdene. Verneinteressene ser de samme områdene som sektorer for sikring av henholdsvis biologisk mangfold og levedyktige rovdyrstammer. I begge tilfeller står en overfor en kulturkonflikt hvor lokale og nasjonale interesser kjemper ut fra ulike verdigrunnlag og artikulerer ulike rasjonaliteter. Storsamfunnet båndlegger lokale ressurser ut fra hensynet til overordnet styring og samordning, for å sikre nasjonale så vel som globale verdier. Dermed oppstår det i følge Stryken (2000:169) en klassisk sentrum/periferi konflikt.

## **6.2 Bakgrunn for analysen og identifisering av miljødiskursen**

På bakgrunn av det økologiske paradigmat, ønsker jeg å presisere utgangspunktet for den kommende analysen noe nærmere. Utgangspunktet for analysen som helhet, er å avsløre diskursens rolle i å opprette verden, da diskursene er virkelighetskonstituerende (Jørgensen og Phillips 2006:80). Jeg vil foreta en tredelt analyse. I den første delanalysen (delanalyse 1) gjennomføres en tekstbasert temaanalyse av rammeverket som presenteres i kapittel 4. I analysens andre del (delanalyse 2), vil jeg koble rammeverket med et diskursivt perspektiv for å se hvordan tekstene omsettes i praksis. Delanalyse 3 er en caseanalyse av reiselivsprosjektet Vidda Vinn. Casen er tenkt å belyse hvordan et prosjekt i regi av nasjonale vernemyndigheter forankres og gjennomføres lokalt, som en potensiell mulighet til å forene diskursene.

Jeg vil i analysen benytte begrepet erfaringskunnskap for å betegne den kunnskapen som legitimeres av dem som bor og har sitt virke knyttet til verneområdene i Vinje (grunneiere, lokalbefolkning, ansatte i lokal forvaltning). En del av de ulike teoretikerne jeg bygger analysen på, benytter ulike begrep for å favne om denne kunnskapen. Begrepet erfaringskunnskap viser derfor til Krange og Skogens begrep *folkelig kunnskap* (2007:232), Hundeides begrep *erfaringsautoritet* (1996:162) og Strykens begrep *erfaringsbasert lokal*

*kunnskap* (2000:161). Erfaringskunnskap er slik jeg velger å definere det, en generasjonsoverspennende kunnskap med lange kulturelle røtter. En slik type kunnskap bygger på noe mer enn erfaringene til ett enkelt menneske. Dette kan ses i relasjon til Godals (2007:18) begrep kunnande. Kunnande er noe vi kan, noe konkret og praktisk, mens den vitenskaplige fagkunnskapen er noe vi vet uten nødvendigvis å kunne det. Erfaringskunnskapen er dermed knyttet til oss som levende mennesker, fordi den er integrert i livsverden og er noe vi kan og ikke bare noe vi vet om. Denne kunnskapen impliserer også lokale erfaringer og stedsidentitet.

### **6.2.1 Global miljødiskurs**

Min forståelse er at tekstene er bærere av diskursene. Men for å lese teksten må man vite hvilke diskurser den er bærer av.

I økologibegrepets kjølvan har vi i følge Mysterud (1975:44) vært vitne til det som blir kalt en historisk ”holdningsrevolusjon”. Dette innebærer at økologisk teori har vært holdningsskapende i sin måte å vurdere verdensutviklingen og miljøproblemene på. Innen naturvernet har det i følge Hundeide (1996:173) de siste 20 år foregått en markant ideologisk og faglig utvikling ved at naturvernet er blitt stadig mer internasjonalsert. Den globale miljøverndiskursen er en rasjonalistisk og kunnskapsorientert diskurs. Miljøbevegelsen har som tidligere nevnt utviklet seg fra å være en form for subkultur blant filosofer og intellektuelle meningsfeller, til å bli en av vår tids mest omfattende globale diskurser og moralske bevegelser. I dag diskuteres miljøvern på statsledernivå, hvilket var utenkelig bare for noen tiår tilbake. Denne diskursen har en internasjonal referanseramme, selv om den hovedsakelig har sitt utspring i de vestlige industrialiserte nasjoner. Det er også her miljøholdninger og verdier har størst gjennomslag (Hundeide 1996: 150).

I følge Hundeide (1996: 150) skapes det et eget internasjonalt miljø eller en egen ”kultur” av representanter fra såkalte NGOer<sup>55</sup>, miljøbyråkrater, forskere og miljøpolitikere, som arrangerer konferanser og kongresser. I disse internasjonale miljøene skapes det føringer og retningslinjer for videre naturverntiltak og strategier. Naturen globaliseres, og det tas til orde for blant annet opprettelse av nasjonalparker og fredning av biologisk mangfold. Det er her grunnpremissene blir lagt, ikke bare for hva som skal defineres som miljø og natur, men også for implisitt menneskesyn og epistemologi innen natur og miljøvern.

---

<sup>55</sup> NGO = Non-Governmental Organization, som for eksempel IUCN og WWF.

## 6.2.2 Nasjonal miljødiskurs

I følge Hundeide (1996: 144) kan det internasjonale naturvernet i Vesten deles i to fraksjoner eller kulturer. Den ene er basert på naturvitenskap, mens den andre er mer inspirert av opplevelse, filosofi og poesi. Debatten om biologisk mangfold tilhører den første kategorien. Denne diskursen preges av en faglig biologisk vinkling. Det er denne fraksjonen som i stor grad preger våre nasjonale ressurs- og naturforvaltningsinstitusjoner, som for eksempel Miljøverndepartementet og Direktoratet for naturforvaltning. Her står det klassiske naturvernet sterkt, hvilket har en relativt lang tradisjon i Norge. Brundtland (1993:11) hevder at offentlige myndigheter fra 1950 tallet tok det klassiske naturvernarbeidet på alvor. Dette ble gjort blant annet ved å opprette Statens Naturvernråd (SNR). I den moderne nasjonale miljødiskursen, bygges i følge Hundeide (1996:162) legitimeringsgrunnlaget i hovedsak på naturvitenskaplige forskningsresultater og internasjonal jus. Endringer i lovverk, som for eksempel naturmangfoldloven, gjenspeiler en markant endring i holdninger, verdier og normer. Denne kan sees i sammenheng med en eksplosiv utvikling av miljødiskursens globale referanseramme.

I den andre fraksjonen, som Hundeide (1996: 145) refererer til som ”wilderness-bevegelsen”, blir naturmiljøet betraktet som en helhet og den helhetlige naturopplevelsen gis en sentral plass. Arne Næss og Sigmund Kvaløy Sætereng har vært innflytelsesrike figurer i denne fraksjonen, som hadde sitt utspring i Nord-Amerika. ”Wilderness” begrepet har i USA blitt institusjonalisert innen statlig natur og ressursforvaltning, til forskjell fra både norsk og øvrig internasjonal naturvernsammenheng.

Områdevernet i Norge preges i følge Kaltenborn m.fl. (1998:103) av to konkurrerende diskurser, langs aksen sentrum – periferi: villmarks- og utmarksdiskursen. Begrepene villmark og utmark er markører for ulike perspektiv. Selve ordet villmark anses å være en del av naturverneres og naturforvalteres språk, da det mangler relevans fra det lokale innsideperspektivet. Beboere i et område vil sjelden betrakte sitt eget hjemområde som en villmark, hvilket kan innebære en form for fremmedgjøring. Naturverneres villmarksdiskurs omhandler urørte naturområder, der rovvilt står for de mest sublim naturopplevelsene. Lokalbefolkningens utmarksdiskurs søker autentisitet ved å vise til hvordan naturområdene har vært brukt og bebodd gjennom generasjoner (Kaltenborn m.fl. 1998:103).

### **6.2.3 Lokal miljødiskurs**

Lokal miljødiskurs preges av utmarksdiskursen. I følge Hundeide (1996:174) både impliserer og skaper lokale institusjoner eller praksisformer miljøetikk. De skaper også et natursyn som på mange sentrale områder er radikalt forskjellig fra det som er utbredt i den moderne og internasjonale miljødiskursen. Den stedsnære, lokale diskursen om vern og bruk av nasjonalparken og randområdene, er en type lokal kunnskap som bygger sin legitimering på lokale erfaringer og stedsidentitet (Hundeide 1996: 167).

Miljødiskurser kan dermed være stedsspesifikke og springe ut av det levde liv og folks ”dwelling” på et sted (Hundeide 1996:143). I begrepet dwelling ligger betydningen å bo og ”dvele ved noe”, som understreker individets nærvær, det å være tilstede. Dwelling betyr at vi er bosatt i landskapet. Gjennom vår kroppslige og bruksmessige omgang med dette, formes både indre og ytre landskap i forlengelse av og i sammenheng med hverandre. Dette impliserer identitetsinvestering og muliggjøres gjennom en levd relasjon til omgivelsene over tid (Bischoff 2005:4). Tilknytning skapt gjennom lang tids eksistens i og bruk av et område, bidrar til en form for identifikasjon med landskapet. Kontinuitet er dermed et viktig stikkord for tilknytning (Kaltenborn m.fl. 1998:102).

### **6.3 Analyse av rammeverk (delanalyse 1)**

Utgangspunktet for delanalyse 1, er å se på hvordan fenomenet natur blir formet innenfor en samfunnsmessig eller kulturell kontekst gjennom et tekstlig kildemateriale. Tekstene er primært uttrykk for nasjonale eller storsamfunnets interesser. Men gjennom påvirkning fra den globale miljødiskursen, er det et klart sammenfall mellom verdens- og storsamfunnets interesser. Ved å analysere disse tekstene søker jeg å synliggjøre hvordan naturen verdsettes og konstrueres nasjonalt og globalt. Mitt utgangspunkt er at naturen er sosialt og kulturelt konstruert i ulike historiske og kulturelle kontekster. Dette innebærer i følge Kristensen og Larsen (1995:8) at mennesket konstruerer naturen i den forstand at vi definerer og kontrollerer dens geografiske grenser, adgangen til den og dens tilstand. I dag finnes det omtrent ikke en kvadratcentimeter av kloden som ikke er underlagt menneskelig kontroll gjennom nasjonal og internasjonal lovgivning. I følge Stryken (2000:138) er naturen imidlertid naturhistorisk og biologisk grunnleggende verdinøytral, men mennesket konstruerer dens verdi og gir den verdibaserte karakteristikk. Dette får dermed konsekvenser for hvordan vi i Norge forholder oss til fenomenet natur, og bruk og vern (forvaltning) av denne.

Delanalyse 1 består av en tekstbasert temaanalyse av sentrale deler av rammeverket som ble presentert i kapittel 4. Det er tematikken eller kommunikasjonsinnholdet i tekstene, samt tekstenes karaktertrekk, som fokuseres. Når det innledningsvis er fellestrekk ved rammeverket som er gjenstand for analyse, utgjør disse én analyseenhet. Videre vil jeg gå i dybden og belyse spesielle trekk ved et utvalg av tekstene: naturmangfoldloven<sup>56</sup>, nasjonalparkplanen<sup>57</sup> og Fjellteksten<sup>58</sup>. Disse tekstene vurderer jeg som særlig betydningsfulle for analysen i sin helhet, og som representative for rammeverket slik det presenteres i kapittel 4.

### 6.3.1 Data og kontekst

To viktige begreper i forhold til analyse av kommunikasjonsinnholdet, er i følge Aasetre (1999:35) data og kontekst. Data er den tekst eller meddelelse som skal analyseres, i denne sammenheng i form av tegn som uttrykkes skriftlig gjennom rammeverket generelt og naturmangfoldloven, nasjonalparkplanen og Fjellteksten spesielt. Konteksten kan defineres som det miljøet data blir til i og får mening gjennom.

I dag er det nærmest umulig å unngå og se naturen i et globalt perspektiv. Den politiske, praktiske og ideologiske debatten om økologi og miljø skjer i internasjonale fora som har sterk innvirkning på det nasjonale fokuset. I følge Scott Sørensen m.fl. (2008:182) er globalisering et uttrykk for at hele kloden i økende grad har blitt en felles arena. Globalisering kan defineres som ”en situasjon der teknologiske og institusjonelle forhold skaper prosesser med verdensomspennende rekkevidde som de fleste mennesker blir berørt av” (Scott Sørensen m.fl. 2008:171). Rekkevidden av teknologisk innovasjon, politisk handling og kommunikasjon er mye større enn noen gang tidligere, da verden bindes sammen på nye måter i vår tid. Globaliseringen har også skapt grunnlaget for felles samtaler om problemer som oppfattes som allmenne eller universelle. Miljøkrisen er et eksempel på dette. Globaliseringens ytre tegn er synlige som ulike former for transnasjonal flyt av objekter, ideer og former. Denne flyten muliggjøres av en rekke mekanismer, som for eksempel overnasjonale institusjoner (Scott Sørensen m.fl. 2008:178 og 179). FN kan være et eksempel på en slik overordnet organisasjon, og vil bli fokusert i den videre delanalysen.

---

<sup>56</sup> Lov av 19. juni 2009 om forvaltning av naturens mangfold.

<sup>57</sup> Stortingsmelding nr. 62 (1991-1992) Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge.

<sup>58</sup> St.prp.nr. 65 (2002-2003) *Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden*, s. 140 – 153 med overskriften Fjellområdene – bruk, vern og verdiskapning kalles ”Fjellteksten”.

Overordnet kan en si at tekstene er unnfanget i en global miljødiskurs innenfor en global kontekst. Tekstene får i hovedsak sitt virke nasjonalt, hvor konsumpsjonen foregår. I den nasjonale miljødiskursen blir sosialdemokratiet en sentral kontekst for tekstkonsumpsjon. I tekstenes kontekst inngår i følge Aasetre (1999:36) både aktørene (avsendere og mottakere), interaksjonen mellom dem, samt kulturelle, materielle og institusjonelle betingelser. Den fortolkende forskeren vil som mottaker også være en integrert del av konteksten til dataene

### **6.3.2 Fellestrekk og karakteristika ved rammeverktekstene**

I følge Fossåskaret m.fl. (2005:23) gir skriftlige kilder tilgang til en spesiell og ofte begrenset dimensjon ved samfunnet. De fører forskeren til offentlig formulerte uttrykk, og kan betegnes som autoritative. Autoritativ vil si den som bestemmer på vegne av myndighetene og er utstyrt med makt, pålitelighet og troverdighet. Rammeverket, som er gjenstand for denne delanalysen, er i hovedsak politiske tekster og kan kategoriseres som autoritative kilder. En må i følge Kjelstadli (2005:217) også avgjøre om en kilde er beskrivende (kognitiv) eller normativ. Beskrivende kilder forteller om hvordan noe er, eller hvordan forfatteren vil ha oss til å tro at noe er. Normative kilder forteller om hvordan noe bør være. Rammeverket kan dermed også karakteriseres som normative kilder, da de er verdieksplisitte fremstillinger. Lov, men også forskrifter, påbud, vedtak og regler av mer uoffisiell art, kan nyttes som uttrykk for hva lovgiveren eller opphavsmannen har villet eller ønsket skulle skje. Man kan imidlertid ikke uten videre anta at de normative kildene gjenspeiler virkeligheten. Men kildene kan si mye om verdier og synspunkter hos den som har skrevet teksten, og formodentlig også om mer allment utbredte meninger i samtida (Kjelstadli 2005: 230).

Som sosiale konstruksjoner er oppfatningene av virkeligheten preget av folks meninger, ideologier og posisjoner - det vil si av den retorikk som anvendes i formidlingen av et budskap. Retorikk er ikke bare språk og oppfatninger, men også et middel som bidrar til å endre både samfunn og landskap (Viken 2004:183). Et nøkkelord i formidling er tillit. Hvis vi mangler tillit til avsenderen eller ikke griper det som kommuniseres, blir det vanskelig å la seg overbevise. Tilliten skapes, styrkes eller svekkes ved hjelp av retorikk. Byråkratiske tekster kan i følge Asdal m.fl. (2008:114) vurderes som spesielt lite egnet for retoriske strategier. Men det er viktig å være bevisst at det som i utgangspunktet kan fremstå som en avbildende, nøytral og ”naken” skrivemåte, i seg selv er en særegen stil. Denne stilen er utviklet og praktisert nettopp for å foregi at teksten speiler ”Saken selv”. Tekstene fremstår primært som faktiske og tekniske, men dette innebærer også vurderinger og forsøk på å tolke og endre virkelighet. Det er derfor viktig ikke å ta det som kan sies å være det retorisk

særegne ved byråkratiske tekster, det vil si den tekniske formen for språk og språkbruk, for gitt (Asdal m.fl. 2008:114 og 115).

En tekst kan i følge Asdal m.fl. (2008:112) aldri være en nøytral gjengivelse av et saksforhold. På den ene siden er den bestemt av de sosiale sammenhengene den inngår i, på den andre bidrar teksten selv til å skape nye sammenhenger. Stortingsmeldinger og NOU rapporter er statlige og nasjonale innstillinger. Det er tekster som er utarbeidet på bestilling av et nasjonalt regjeringsapparat. I en sosialdemokratisk kontekst betyr det at disse tekstene inngir både pålitelighet og tyngde. Den lokale saken, bruk og vern av Hardangervidda, inngår i et nasjonalt apparat og blir dermed viktigere og større. Det å skape tekster er dermed en handling som former og skaper ny virkelighet. Teksten står derfor i et kontingent forhold til virkeligheten. Når tekster fortolkes, er det ikke ”teksten” eller ”språket” som en egen atskilt størrelse vi har med å gjøre. Tekster er allerede en del av virkeligheten, og ved hjelp av tekster bidrar ulike aktører til å forme, reforhandle og omforme virkeligheten. Det handler om språket i bruk, om livsformer, og ikke om mening i abstrakt eller isolert forstand (Asdal m.fl. 2008:113 m.v.).

For at tekstene skal være troverdige er avsenderen sentral. Felles for rammeverktekstene er at det er offisielle kilder med kjent opphavsmann og utgiver. Primært er tekstene utarbeidet i henhold til et nasjonalt regjeringsapparat og er sanksjonert av det politiske systemet, samt sier noe om verdier i forholdet mellom natur og menneske. Verdiene er historisk og kulturelt bestemte, og miljødiskursene får politisk betydning og påvirker utformingen av samfunnsskapt arenaer hvor naturen blant annet forvaltes. Dette danner i følge Aasetre (1999:85 og 86) et normativt utgangspunkt for tekstene og de prosessene tekstene leder an til, hvilket skaper premissen for de faglige vurderingene forvaltningen gjør. Denne inputen fra det politiske systemet er blant annet viktig for at man skal kunne fremstå som faglig objektiv i forvaltningen.

Policydokumentene inneholder detaljerte redegjørelser av hvordan tekstene har blitt til. Dette synliggjør at tekstene ikke har oppstått gjennom separate interne prosesser knyttet til et fåtall personer i enkeltetater. Det har vært sammensatte grupper som har utarbeidet dokumentene. I hovedsak har disse gruppene tilhørighet i den offentlige miljøforvaltningen eller er fagpersoner tilknyttet forskningsmiljøer, universitet og høyskoler. Det refereres også stadig til tidligere policydokumenter, utredninger og høringer, samt lovverk/forskrifter. Dette kan kalles tekstens intertekstualitet, og er et mye benyttet virkemiddel i policydokumentene. Disse

tekstene synes dermed å ha blitt til i det Aasetre (1999:57) refererer til som et ”nettverk”, hvor enkelte kanaler forekommer sterkere enn andre. Forutsetninger i tidligere policydokument, samt kontakten til vitenskaplige miljøer, er eksempler på slike kanaler.

Et fellestrekk ved policytekstene i kildematerialet, er at det innledningsvis presenteres klare målformuleringer. Det formuleres hierarkier av (hoved-) mål ofte etterfulgt av delmål, hvorpå det spesifiseres tiltak som skal bidra til at målene oppnås. Dette kan i følge Aasetre (1999:44) tolkes som uttrykk for en rasjonalistisk plantradisjon.

### **6.3.3 Naturmangfoldloven**

Den globale og nasjonale miljødiskursen er bærer av biologisk mangfold.<sup>59</sup> Dette kan ses i sammenheng med FNs Konvensjon om biologisk mangfold, som ble opprettet i 1992, og som Norge og 186 andre land har undertegnet. I større eller mindre grad synes konvensjonens normer å være av universell karakter, da de berører all natur i både samtid og fremtid. De er også institusjonalisert i en lang rekke organisasjoner, samt at de er godtatt av deltagerne i disse organisasjonene og publikum for øvrig. Konvensjonen omfatter både vern og bærekraftig bruk av biologisk mangfold. Vern betyr bevaring, mens bærekraftig bruk innebærer i følge Stryken (2000:153) forvaltning av naturressurser og dyrkingsområder.

Det er imidlertid ikke selvsagt at vi skal tillegge biologisk mangfold og utrydding av arter betydning. Hvorvidt vi ønsker å forhindre utrydding og gjør dette til et etisk spørsmål, avhenger av den til enhver tid rådende verdioppfatning av naturen. Når naturen i utgangspunktet er verdinøytral, er den verdi vi nå tillegger mangfoldet, i følge Stryken (2000:151) uttrykk for en sosial konstruksjon. Menneskene etablerer gjennom konvensjonen et sett av normer hvorigjennom de forplikter seg selv og hverandre til å ta vare på det biologiske mangfoldet på bestemte måter. Verden har gjennom FN apparatet fått et sett rettigheter for klassen av mennesker, og et sett som gjelder for ikke-menneskelige vesener som dyr, planter, økologiske samfunn og økosystemer.

Oppfølgingen av Konvensjonen om biologisk mangfold får konsekvenser for norsk miljøpolitikk fra nasjonalt til kommunalt nivå. Som rammekonvensjon må den fylles med innhold på det nasjonale plan (Stryken 2000:151). I Norge ble Biomangfoldlovutvalget (BLUT) oppnevnt av regjeringen i 2003. Utvalget skulle utrede et nytt lovgrunnlag for en samordnet forvaltning av biologisk mangfold. I 2009 trådte naturmangfoldloven, "Lov av 19.

---

<sup>59</sup> 2010 er FN sitt internasjonale biomangfoldår.

juni 2009 om forvaltning av naturens mangfold", i kraft. Lovens overordnede utgangspunkt er å gi rammer for hvordan samfunnet verdsetter naturmiljøet.

Den nye naturmangfoldloven er en sektorovergripende lov som omfatter all natur.

Bruksperspektivet er gjennom dette lovverket brakt inn i det generelle naturvernet, da man har gått fra vern av arter og mindre steder til *bærekraftig vern og bruk* av all natur. Det fastsettes mål, prinsipper og regler om hva som skal vurderes og vektlegges for å sikre en bærekraftig bruk av naturen. Prinsippene, som er politisk vedtatt og som forvaltningen på et "objektivt" og "faglig" grunnlag skal implementere, tar i følge statssekretær i Miljøverndepartementet Heidi Sørensen utgangspunkt i de rammebetingelser som naturen setter: en økosystemtilnærming.<sup>60</sup> Kaltenborn (1997:60) kaller økosystemtilnærmingen for en global nyorientering, som har en slags fellesnevner ved at det i hovedsak legges større vekt på å bevare naturlige prosesser. Et hovedpoeng med økosystemforvaltning er at den betrakter naturen/ressursgrunnlaget som et sammensatt hele, og at naturen ikke bare produserer varer for menneskelig nytte. Dette innebærer verdivalg basert på naturfaglig kunnskap, hvilket i følge Kaltenborn (1997:60) indikerer en biosentrisk verdiorientering snarere enn en orientering mot bredere sosiale behov og verdier. Dette harmonerer med det nye økologiske paradigmet som ble presentert innledningsvis. Her ser vi også et brudd med den gamle naturvernloven, som i følge Stryken (2000:62) var antroposentrisk orientert, hvilket framkom eksempelvis gjennom formålsparagrafen.

Gjennom det nye lovverket er økosystemtilnærmingen nedfelt i lovs form:

**§ 10. (økosystemtilnærming og samlet belastning)**

En påvirkning av et økosystem skal vurderes ut fra den samlede belastning som økosystemet er eller vil bli utsatt for.<sup>61</sup>

Dette er en vurdering som forutsetter kunnskap, og i naturmangfoldloven legges det opp til kunnskapsbasert forvaltning. Loven slår fast at alle som fatter beslutninger som kan påvirke naturen må bruke kunnskap, *både* vitenskapelig og erfaringskunnskap:

---

<sup>60</sup> Statssekretær Heidi Sørensen holdt i forbindelse med lanseringen av programmet "Naturarven for naturarven" en tale, datert 26.01.09.

<sup>61</sup> [www.lovdatab.no](http://www.lovdatab.no) per 07.09.10.

## § 8. (kunnskapsgrunnlaget)

Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet *skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap* om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet.

Myndighetene skal videre *legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen*, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.<sup>62</sup> (Min utheving.)

Bruk av tradisjonskunnskap nevnes altså eksplisitt i den nye loven. Samtidig aksentueres slik jeg leser lovteksten, bruken av den vitenskapelige kunnskapen. Denne skal tillegges mest vekt hos dem som har beslutningsmyndigheten, hvilket antyder at dette også er en type kunnskap man som offentlig forvalter må være i besittelse av. Tradisjonskunnskapen nevnes sekundært, og underordnes gjennom språkbruken fagkunnskapen. I følge lovteksten skal offentlige beslutninger *bygge på vitenskapelig kunnskap*, mens tradisjonskunnskapen skal *vektlegges*. Det å *bygge på* noe insinuerer at dette (vitenskapelig kunnskap) er en forutsetning eller en slags grunnmur, det vil si selve fundamentet for en konstruksjon - både i bokstavelig og overført betydning. Tradisjonskunnskapen skal imidlertid *tillegges vekt*. Dette må gjøres av noen, i dette tilfellet av dem som har beslutningsmyndighet.

Behovet for brede partnerskap og konfliktløsende tiltak har vært fokus i den globale miljødiskursen fra tidlig 1990 tall.<sup>63</sup> Den økende oppmerksomheten om forholdet mellom lokalsamfunn og sentrale vernemyndigheter er dermed ikke noe særnorsk fenomen, hvilket vitner om at dette heller ikke er et særnorsk problem, men en universell problematikk (Daugstad m.fl. 2005).<sup>64</sup> Lovparagrafen som ble referert ovenfor, kan sees i sammenheng med FNs Konvensjon om biologisk mangfold, Artikkel 8, punkt j:

Hver kontraherende Part *skal så langt det er mulig og hensiktsmessig:*

*under hensyntagen til sin nasjonale lovgivning, respektere, bevare og opprettholde urbefolknings- og lokalsamfunnenes kunnskaper, innovasjoner og praksis, som representerer tradisjonelle livsstiler av betydning for bevaring og bærekraftig bruk av*

---

<sup>62</sup> Ibid.

<sup>63</sup> Behovet for brede partnerskap og konfliktløsende tiltak var et av hovedtemaene på den 4. verdenskongressen om nasjonalparker og verneområder i 1992, hvor begrepet "Parks for Life" ble lansert. I en femårsplan for europeisk naturvernarbeid fra IUCN (1994), kalt nettopp "Parks for Life", ble bred deltakelse i verne- og forvaltningsprosesser også poengtert.

<sup>64</sup> Informasjonsside i forbindelse med forskningsrådets prosjekt "Etablering og forvaltning av verneområder - Et følgeforskningsprosjekt med vekt på prosesser og aktører", et samarbeidsprosjekt mellom Norsk senter for bygdeforskning ved Karoline Daugstad og NINA ved Odd Inge Vistad og Hanne Svarstad. Her oppgis ikke sidetall.

biologisk mangfold.<sup>65</sup> (Min utheving.)

Mellom nasjonene gjelder imidlertid et samarbeid som skal være teknisk og vitenskaplig, hvilket også skal medvirke i nasjonal politikk og styrke nasjonal kapasitet,

Artikkel 18, punkt 2:

Hver kontraherende Part *skal fremme* teknisk og vitenskapelig samarbeid med andre kontraherende Parter, særlig utviklingsland, under gjennomføringen av denne konvensjon, blant annet i utarbeidelsen og gjennomføringen av nasjonal politikk.<sup>66</sup> (Min utheving.)

I konvensjonen uttrykkes også et større fokus på vitenskaplig kunnskap, på linje med den norske lovteksten. Abstrakt vitenskaplig kunnskap har som tidligere nevnt en dominerende stilling innenfor formelle maktorganer. Andre typer kunnskap, som for eksempel erfaringskunnskap, underordnes vitenskaplig kunnskap og tillegges lite vekt. Den vitenskaplige kunnskapen fungerer dermed sentralistisk, hvilket er et synspunkt som deles av flere (Krange og Skogen 2007:238, Aasetre 2000:68, Hundeide 1996:162, Stryken 2000:161, Næss, A. 1974:118). Styresmaktens policy preges av en moderne forskningsbasert tilnærming til miljøet, en såkalt økologisk modernisering, som også er ledesnoren for miljøpolitikken i svært mange land. Dette kan i følge Aasetre (2000:35) knyttes til en hypotese om at forvaltningsparadigmet er preget av "scientism", det vil si at en forsøker å benytte vitenskap på områder utenfor dets aksepterte gyldighetsområde. Forvaltningen kan ses som forskningens implementeringsapparat, bestående av fagfolk som leter etter "objektive" svar, ofte også objektive svar på spørsmål som andre grupper opplever som verdispørsmål. Dette apparatet har en kunnskapsbase og virkelighetsoppfatning som tidvis står i motsetning til lokal forståelse og tradisjonell forvaltning. Konfrontert med alliansen mellom forskning og forvaltning, har legfolk små muligheter til å vinne frem (Viken 2004:308, Aasetre 2000:35). Når norske myndigheter nå har nedfelt at tradisjonskunnskap skal vektlegges i spørsmål knyttet til bruk og vern av det biologiske mangfoldet (all natur), vitner dette om en erkjennelse av det lokale nivåets kunnskap og erfaringer som viktige i prosessen. Jeg vil imidlertid komme nærmere inn på denne tematikken i delanalyse 2, hvor det lokale nivåets erfaringer, eksemplifisert gjennom verne og forvaltningsprosesser i Vinje kommune, blir presentert.

---

<sup>65</sup> <http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Miljø-og-klima/Konvensjonen-om-biologisk-mangfold> per 05.09.10.

<sup>66</sup> Ibid.

Naturmangfoldlovens Kapittel V omhandler ”Områdevern”. Her kategoriseres ulike former for vern av naturområder, heriblant nasjonalpark. § 35 lyder som følger:

**§ 35. (nasjonalparker)**

- Som nasjonalpark kan vernes større *naturområder* som inneholder særegne eller representative økosystemer eller landskap og som er *uten tyngre naturinngrep*.
- I nasjonalparker skal *ingen varig påvirkning* av naturmiljø eller kulturminner *finne sted*, med mindre slik påvirkning er en forutsetning for å ivareta verneformålet. Forskriften skal verne landskapet med planter, dyr, geologiske forekomster og kulturminner mot utbygging, anlegg, forurensning og annen aktivitet som kan skade formålet med vernet, og *sikre en uforstyrret opplevelse av naturen*. Ferdsel til fots i samsvar med friluftslovens regler er tillatt. Slik ferdsel kan bare begrenses eller forbys i avgrensede områder i en nasjonalpark, og bare dersom det er nødvendig for å bevare planter eller dyr, kulturminner eller geologiske forekomster.
- *Utkast til forvaltningsplan skal legges frem samtidig med vernevedtaket*. Der det også er aktuelt med skjøtselsplan, skal den inngå i forvaltningsplanen.<sup>67</sup> (Min utheving.)

Lovverket kan tolkes dit hen at hvorvidt det er gjort inngrep tilsynelatende definerer om noe er natur eller ikke. Tradisjonelt har vi i norsk språkdrakt snakket om ”urørt natur”. Dette begrepet benyttes blant annet i nasjonalparkmeldingen og defineres som ”områder som ligger mer enn fem kilometer fra nærmeste veg, jernbane, bebygd område eller vassdragutbygging” (Miljøverndept. 1992:32). I dag benyttes en mer generell definisjon: ”naturområder uten tyngre tekniske inngrep”. Dette forkortes til INON (inngrepsfrie naturområder) og presiseres som følger: ”områder som ligger en kilometer eller mer i luftlinje fra tyngre tekniske inngrep. Veier, jernbanelinjer, vassdragsinngrep og større kraftlinjer er eksempler på tyngre tekniske inngrep”.<sup>68</sup> Både uttrykket ”urørt natur” og ”naturområder uten tyngre tekniske inngrep” synes i følge Aasetre (1999:63) å henspille på at natur ødelegges ved at krefter eller prosesser utenfor naturen griper inn og rører ved de naturlige prosessene. Denne begrepsbruken indikerer et skille mellom naturlige prosesser og prosesser med opphav i det moderne samfunnet. Det moderne samfunnet plasseres som en *ekstern* faktor som gjør inngrep i naturen. Det skilles dermed mellom den tidligere nevnte ”kultur-naturen” (den berørte naturen) hvor mennesket eller bestemte menneskelige aktiviteter inngår i økosystemet, og ”natur-naturen” (den urørte naturen) hvor mennesket er et fremmedelement. Med andre ord betraktes naturen som adskilt fra det moderne samfunnet. Dette kan være en indikasjon på at tradisjonell arealbruk blir sett på som mindre truende og mer ”naturlig” enn det moderne

---

<sup>67</sup> [www.lovdatab.no](http://www.lovdatab.no) per 05.09.10.

<sup>68</sup> <http://www.miljostatus.no/Tema/Naturmangfold/Arealbruk/Inngrepsfrie-naturomrader-i-Norge-INON/> per 10.09.10.

samfunnets arealbruk. Dermed plasseres dikotomien natur og samfunn arealmessig som to arealklasser, hvor den ene ekspanderer på den andres bekostning. Kvaliteten på områdene er dermed tilsynelatende definert ut fra avstanden til (negative) inngrep, og ikke kvaliteten på naturen i området. Naturen synes å bli renere jo lengre unna det moderne samfunnet man kommer (Aasetre 1999:62).

### **6.3.4 Nasjonalparkmeldingen**

Stortingsmelding nr. 62 (1991-1992) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge* (nasjonalparkmeldingen), bygger på NOU 1986:13, *Ny landsplan for nasjonalparker*. Denne utredningen, avgitt av Statens Naturvernråd (SNR), satte norsk nasjonalparkpolitikk inn i en større nordisk og internasjonal sammenheng.

Nasjonalparkmeldingen og NOU 1986:13 bygger igjen på Stortingsmelding nr. 68 (1980-81) *Vern av norsk natur*, hvor det ble pekt på nødvendigheten av å opprette flere større verneområder (Miljøverndept. 1992:6). Nasjonalparkmeldingen er et resultat av en prosess som har bestått av en faglig utredning og vurdering gjennomført av SNR. Gjennom eksempelvis mandat og vernekriterier har utgangspunktet for prosessen vært et normativt verdigrunnlag. Målene er dermed ikke slik jeg ser det, objektive sannheter, men formulert ut fra det de involverte vurderer som ”best” i den enkelte situasjon. Hva som er ”best” er igjen formet av de involvertes fagkunnskap, prioriteringer, verdisyn, områdets framtidige bruk og av politiske mål og trender i tiden.

Nasjonalparktanken står sterkt, og i de fleste av verdens nasjoner drives det en aktiv politikk på dette område. I Norge er vern av natur det overordnede formålet for nasjonalparkene, og det ligger i selve tanken om nasjonalparker at det er et nasjonalt ansvar å ta vare på utvalgte naturområder. I nasjonalparkmeldingen trekker Stortinget opp prinsipper for å verne og sikre deler av norsk natur (kapittel 4, punkt 4.3), med den hensikt å etablere 40 nye områder, samt utvide 10 eksisterende nasjonalparker (Miljøverndept. 1992:58). Nasjonalparkmeldingen deler de eksisterende nasjonalparkene inn i områder med og uten friluftsliv og rekreasjon som delformål. Departementet fastslår i denne meldingen at sikring av områder for friluftsliv, ved siden av vern av naturmiljøet, er et svært viktig formål ved opprettelse av nasjonalparker. Det poengteres videre at allmennheten skal sikres adgang til rekreasjon og friluftsliv i *uberørt natur* (Miljøverndept. 1992:37, 49 og 58). Det understrekes at uberørt natur ”er en vesentlig forutsetning for naturopplevelse, friluftsliv og rekreasjon” (Miljøverndept. 1992:36) og at ”Det naturvennlig friluftsliv som er basert på den frie ferdselsretten, utgjør en viktig del av vår *nasjonale identitet* og kulturarv” (Miljøverndept. 1992:35) (min utheving).

For å sette dette åpenbare fokuset på den uberørte naturen og sammenhengen mellom naturopplevelse, friluftsliv og vår nasjonale identitet i perspektiv, kan det være fruktbart å se fenomenene i en historisk sammenheng. Dette også for å klargjøre fremveksten av de naturholdninger som preger dagens diskursive praksis på miljøfeltet. Ved overgangen til 1900 tallet bidro industrialiseringen til at mennesket kunne beherske, manipulere og kontrollere naturen på en helt annen måte enn den førindustrielle bonden. Med industrialiseringen kom også urbaniseringen. Dette bidro til at distansen til naturen økte, og at behovet for direkte trening i utnyttelse av naturen ble mindre. Denne omstillingen fikk store konsekvenser for vår måte både å utnytte og oppleve naturen på. I en tid hvor vitenskapen rådde, vokste det i den borgerlige kulturen frem en ny naturmystikk, forankret i borgerskapets fritidslandskap. Naturopplevelsen ble skilt fra produksjonen, og ble inkorporert i konsumsfæren - i privat- og fritidslivet. Holdningen til naturen var estetiserende og romantiserende, og den *ikke-produktive* naturen, villmarken og fjellet, ble gjenstand for borgerskapets naturdyrking. Følelsesrusen overfor dette landskapet ble en viktig ingrediens. Den ble koplet til en landskapsopplevelse basert på ensomhet: det å være ensom *med* naturen, *i* naturen. Følelsens flukt inn i naturen blir så markant at den oppleves som allmenneskelig. Sakte, men sikkert kommer den borgerlige kulturens syn på fritid og natur til å gjennomsyre andre befolkningsgrupper. Borgerskapets følelse for naturen blir den naturlige følelsen, en følelse som blir internalisert med det resultat at det til slutt er sementert som det urnorske i vår tankeverden (Frykman og Löfgren 1994:51-71) – en naturalisert diskurs.

Aasetre (1999:77) finner det han kaller en puritansk holdning til friluftslivsaktiviteter i naturforvaltningen. ”Den enkle norske friluftstradisjonen” fremheves, og det antas at andre former for friluftaktiviteter gir indirekte negative effekter på naturen. Han finner også at forvaltningen er av den oppfatning at bare det enkle friluftslivet gir riktige miljøholdninger, i motsetning til mer forbruksorienterte rekreasjonsformer som antas å gi mindre positive miljøholdninger. Dette fremheves også i nasjonalparkmeldingen: ”Det tradisjonelle friluftslivet var en viktig del av fundamentet for framveksten av det klassiske miljøvernet i Norge” (Miljøverndept. 1992:36). Aasetre oppsummerer som følger: ”Friluftslivet er best når det utøves i ”urørt natur”, og med minst mulig utstyr mellom utøveren og naturen” (Aasetre 1999:77).

Som tidligere nevnt har nasjonalparkpolitikken tradisjonelt gått ut på å verne områder, med lite fokus på aktiv forvaltning og skjøtsel. I 1992 åpner nasjonalparkmeldingen for en viss

turistmessig bruk av de nasjonalparkene som tåler det, under forutsetning av at de nasjonale rammene blir fulgt opp i forvaltningsplaner for det enkelte område. Departementet søker i følge Haukeland og Lindberg (2001:120) å utvikle en åpen forvaltningsmodell med stor grad av direkte kontakt med lokalsamfunn, grunneiere og brukere. Nasjonalparkmeldingen bemerker også at forvaltningssystemet trenger flere ressurser, både for å kunne drive forvaltning og for å være i stand til å håndtere økt bruk. Det påpekes at det for alle nasjonalparker bør opprettes rådgivende tilsyns- og samarbeidsorgan for å trekke inn ulike brukerinteresser. Samarbeidsorganene skal knyte bånd mellom forvaltning og lokalsamfunn, og gi råd om fremtidig forvaltning. Målet er å sikre lokal medvirkning i forvaltningen av alle nasjonalparker (Miljøverndept. 1992:7 og 46). Innholdet i begreper som "lokal medvirkning" kan ses som et springende punkt. Lokale aktører tildeles gjerne en rådgivende rolle i forvaltningsprosesser. Dette kan oppleves utilfredsstillende for lokalnivået, da beslutninger tas på sentralt plan og den reelle påvirkningsgraden for lokale aktører derfor er liten. Selv om det deltakende element i planprosesser øker, blir dette i praksis ofte en enveis prosess. Lokal deltagelse dreier seg dermed om utvidet informasjon fra forvaltningen til berørte parter, og muligheter til å gi innspill i en prosess som defineres og styres fra forvaltningen sentralt (Daugstad m.fl. 2005).<sup>69</sup> Jeg vil for øvrig analysere denne tematikken mer inngående i delanalyse 2.

### 6.3.5 Fjellteksten

Regjeringen la med Fjellteksten fram en utredning om bærekraftig bruk av norske utmarks- og fjellområder. Det ble lagt til grunn at de unike natur- og kulturressursene i den norske fjellheimen representerer et stort potensial for fortsatt sysselsetting og bosetting i fjellbygdene. I den forbindelse ble spørsmål om retningslinjer for økt turistmessig bruk av disse områdene utredet nærmere. Bruken gjelder både arealer utenfor og innenfor større verneområder. Dette er senere fulgt opp bl.a. i Soria Moria erklæringen (2005) og Stortingsmelding nr. 26 (2006-2007) *Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand*, hvor det blant annet vises til at arbeidet med forvaltningsplaner for verneområdene skal prioriteres med sikte på økt bruk, uten at verneområdene svekkes. I Fjellteksten legger regjeringen til grunn at forvaltningen av fjellområdene skal ta utgangspunkt i de rammebetingelser fjellnaturen setter, det vil si en økosystemtilnærming. Samtidig skal natur-

---

<sup>69</sup> Informasjonsside i forbindelse med forskningsrådets prosjekt "Etablering og forvaltning av verneområder - Et følgeforskningsprosjekt med vekt på prosesser og aktører", et samarbeidsprosjekt mellom Norsk senter for bygdeforskning ved Karoline Daugstad og NINA ved Odd Inge Vistad og Hanne Svarstad. Her oppgis ikke sidetall.

og kulturverdiene bevares som kilde til friluftsliv, rekreasjon, natur- og kulturopplevelser (Fjellteksten 2003:2).

Slik jeg vurderer det, trekker Fjellteksten på en alternativ miljødiskurs jevnfør eksempelvis nasjonalparkmeldingen. Fjellteksten har dels et bevaringsperspektiv som er gjenkjennelig fra øvrige tekster, samt at vernevedtaket også her stilles som en ufravikelig rammebetingelse for bruk. Ordlyd og fokus dreier imidlertid teksten ytterligere i en antroposentrisk retning, det Stryken (2000:45) definerer som en ressursbeholdning. For eksempel blir norsk natur gjort synonymt med merkevaren Norge: ”Når merkevaren er norsk natur og naturbaserte ferieopplevelser, ligger det store utfordringer i å ta vare på naturen på en slik måte at merkevaren ikke ødelegges, eller får redusert kvalitet” (Fjellteksten 2003:4). Begrepet merkevare gir helt andre assosiasjoner enn urørt natur, selv om det er de samme arealene som omhandles i både nasjonalparkmeldingen og Fjellteksten. I nasjonalparkplanen er naturen og mangfoldet i denne beskrevet som en verdi som ikke uten videre kan måles i penger. Det blir dermed en kontrast mellom markedsverdien og den samfunnsmessige totalverdien. Dette synliggjør slik jeg ser det, hvordan begreper og de sosiale og politiske sammenhengene de inngår i, vil være arenaer for en rekke ulike aktører, interesser og tendenser. Politiske konflikter og betydningsmotsetninger, politisk makt og definisjonsmakt, går i følge Asdal m.fl. (2008:19) kontinuerlig over i hverandre og spiller sammen. Det er kanskje også verdt å merke seg at utgiver av Fjellteksten er Finansdepartementet, mens Miljøverndepartementet har utarbeidet nasjonalparkmeldingen.

I Fjellteksten uttrykker regjeringen at det er nødvendig å fokusere sterkere på koblingen mellom verneområdene og omkringliggende lokalsamfunn og bosetting, samt å rette søkelyset mot samfunnsøkonomiske fordeler ved å opprette et verneområde (Fjellteksten 2003:4). Det henvises blant annet til undersøkelser som er gjort i et utvalg norske nasjonalparker. Disse viser at omfattende næringsvirksomhet knyttet til turisme allerede finner sted i de fleste av disse parkene.<sup>70</sup> Aktivitetene innbefatter gjennomgående ulike former for utleie, overnatting, servering, jakt, fiske, opplevelsesbaserte aktiviteter og leirskole/undervisning. I Fjellteksten uttrykkes det at høstingsaktiviteter som jakt, fangst og fiske er de viktigste formene for tradisjonell bruk av utmark i Norge. Det understrekes også at jakt og fiske har utviklet seg fra

---

<sup>70</sup> NINA kartla i 2002 næringsaktiviteter knyttet til Dovrefjell-Sunndalsfjella, Femundsmarka og Reisa nasjonalpark (i verneområdet og i en 5 km sone utenfor verneområdene) (Fjellteksten 2003: 7).

å omfatte matauk og fritidsaktivitet for grunneiere og lokalbefolkning, til å bli en mulighet for ny næringsvirksomhet for grunneiere og andre rettighetshavere (Fjellteksten 2003:5 og 7).

Nasjonalparkplanen har et eget kapittel som omhandler verneinteressenes forhold til andre interesser. Her beskrives både landbruksinteresser, friluftsliv og turisme. Jakt og fiske nevnes imidlertid ikke, verken spesielt eller som del av de øvrige interessene. Dermed innlemmer ikke Miljøverndepartementet, slik jeg tolker det, jakt og fiske som del av landbruksvirksomheten på Vidda. I Fjellteksten beskrives imidlertid jakt og fiske som et viktig næringsgrunnlag for lokalsamfunnet, og utdyper at dette er ”de viktigste formene for tradisjonell bruk av utmark i Norge” (Fjellteksten 2003:5).

Blant grunneiergrupper i Vinje hersker det stor frustrasjon over det som refereres som en tilknytning av landbruksbegrepet. Dette fremkommer gjennom samtlige av de pågående planprosessene i Vinje. Følgende høringsuttalelse er ført i pennen av brukernes representanter<sup>71</sup> i forbindelse med revisjon av Forvaltningsplan for Hardangervidda, datert 29.08.08.<sup>72</sup> Her beskrives bakgrunnen for en tilknytning av landbruksbegrepet:

I utgreiinga om Hardangervidda, og då nasjonalparken kom i stand, blei det lagt ei vid tolking av ”landbruk” til grunn, slik at dette omgrepet og femnde om utleige av jakt og fiske. *MD kom med ei trong tolking i 1992*<sup>73</sup>, utan nemnande grunnlag i rettspraksis, og utan grunnlag i lovførearbeid eller politiske vedtak. Denne tronge tolkinga har fest seg, ein er usamd, men er nøydd til å forhalde seg til det så lenge det er ein realitet. (Min utheving og noter.)

Dette blir etter min vurdering en demonstrasjon på hvordan det politisk uttrykkes verdier og visjoner i forhold til en aktuell problemstilling, men hvor intensjonen vanskelig kan omsettes i praksis på bakgrunn av tekstens manglende hegemoniske posisjon. Slik jeg tolker dette, er intensjonene som uttrykkes i Fjellteksten ikke ”sanne nok” så lenge de ”bare” er nedfelt i en proposisjon til Stortinget. ”Sannhet” defineres innenfor diskursene, hvor de hegemoniske diskursene monopoliserer ”Sannheten”. ”Sannheten” er dermed kulturelt skapt og historisk konstituert. I praksis betyr dette at så lenge intensjonen i Fjellteksten ikke er nedfelt i lovs form eller i en stortingsmelding, gjør byråkratene rett i å praktisere landbruksbegrepet i henhold til den definisjon som per d.d. har hegemoni. Dorthe Huitfeldt oppsummerer situasjonen som følger:

---

<sup>71</sup> Brukernes representanter består av en representant fra Hardangervidda grunneigersamskipnad, en fra Samarbeidsorganet for fjellstyra på Hardangervidda og en fra Ordførarutvalet for Hardangervidda.

<sup>72</sup> Høringsinnspill mottatt av Dorthe Huitfeldt 01. 06.2010.

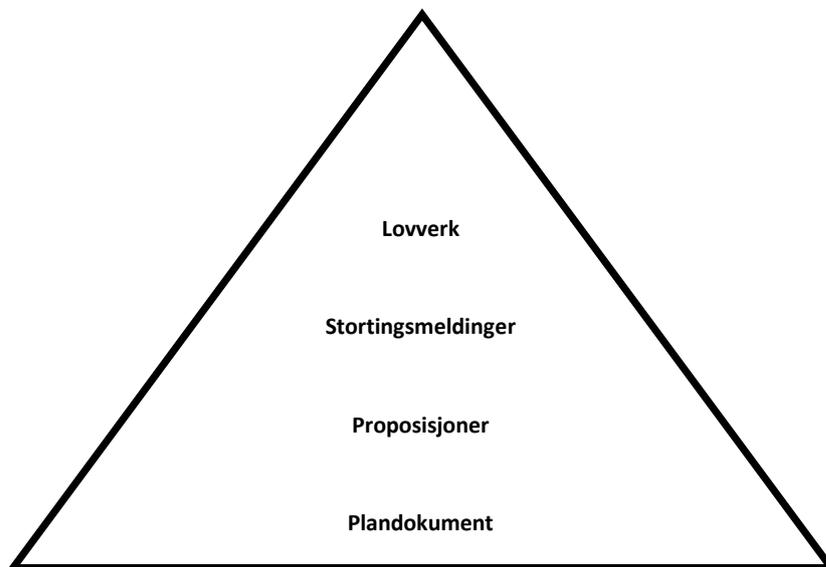
<sup>73</sup> Det vises her til nasjonalparkplanen: St. meld. nr. 62 (1991-1992) ”Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge”, Miljøverndepartementet.

Så har det [fjelltekstens intensjoner] vært vist til i alle mulige politiske sammenhenger, men hverken fylkesmenn, MD eller DN har tatt hensyn til dette. De har jo fått rett da, for det er jo ikke tatt inn i Plan- og bygningsloven, og dermed så er det på en måte parkert. Selv om det er en god intensjon og en fin holdning, er det ikke tatt inn i lovverket, og så lenge det ikke er inne i lovverket så vil det heller aldri få noen effekt.

Når dette er en del av situasjonsbildet i norsk forvaltning, kan det by på utfordringer å skulle ”skape større legitimitet og lokal oppslutning om vern av områder som grunnlag for verdiskaping i lokalsamfunnet” (Fjellteksten 2003:5). Fjelltekstens antroposentriske intensjon er ikke hegemonisk, og praktiseres dermed ikke av forvaltningen innenfor det nye økologiske paradigmet. Når man lokalt tar Fjellteksten til inntekt for sitt syn, blir ikke dette mottatt som et bærende argument sentralt, og det avvises med henvisning til forskriften som fundament for vernet. Dette er slik jeg tolker det, en del av diskursen som ikke kan italesettes, og er dermed ikke et plausibelt argument hos vernemyndighetene. Den urørte naturen skal forbli urørt, med unntak av som ressurs for fritid/rekreasjon og som objekt for beundring.

### 6.3.6 Oppsummering av delanalyse 1

Slik jeg vurderer det, kan tekstene som er gjennomgått i denne delanalysen settes inn i et hierarki i forhold til deres funksjon i den diskursive praksisen. Jeg har valgt å kalle dette et diskursivt hierarki, som illustrerer hvilke tekster som er hegemoniske og maktbærende – de tekstene som har sannhetsmonopol.



Figur 4 Diskursivt hierarki

Jo høyere opp i hierarkiet teksten befinner seg, jo ”sannere” eller mektigere er tilsynelatende tekstens budskap, og jo større innflytelse får teksten i det diskursive feltet. Lovtekster troner

øverst i dette hierarkiet. Deretter kommer policydokumentene, det vil si stortingsmeldinger, som ofte igjen er basert på NOU rapporter og liknende utredninger. Policydokumentene gir uttrykk for retningslinjer innenfor sentrale samfunnsfunksjoner, og vil dermed påvirke hvordan funksjonene utføres i praksis. Underordnet meldingene kommer proposisjoner og dernest plandokumenter. Det diskursive hierarkiet illustrerer hvilke beskrivelser og hvilke begrepsdefinisjoner som har hegemoni.

Majoriteten av kildene som refereres i rammeverkkapittelet (kapittel 4) og som er utgangspunkt for denne delanalysen, synes å være gjennomsyret av det nye økologiske paradigmet. Kildene preges av et bevaringsperspektiv og et geografisk natursyn som knytter an mot bestemte karaktertrekk ved arealer. Naturbegrepet er tilsynelatende synonymt med inngrepsfrie områder (INON), det vil si landskap med en mest mulig helhetlig og uendret økosystemstruktur, som i liten grad er preget av det moderne samfunnet. Dette bidrar til et skille mellom det Aasetre (2000:71) definerer som ”kultur-naturen” og ”natur-naturen”. Fjellteksten bryter etter alt å dømme med dette paradigmet ved å dreie i ytterligere antroposentrisk retning. I Fjellteksten vektlegges menneskers og næringers interesser og behov, det Stryken (2000:45) definerer som en ressursbeholdning. Dette står i motsetning til bevaringsperspektivet som uttrykkes i forvaltningen. To ulike verdisynter tårner slik jeg oppfatter det, sammen innenfor miljøfeltet, hvor henholdsvis økologiske kontra sosiale verdier prioriteres. I denne situasjonen er det sentralt å synliggjøre aktørenes verdigrunnlag. Verdisynet i forvaltningen preger også forvaltningspraksisen, hvilket kan ha betydning for at Fjellteksten ikke hensyntas i praksis – til tross for at disse politiske intensjonene er vedtatt av et samlet Storting. Basert på Aasetre sine undersøkelser ser forvalterne sin rolle primært knyttet til økosystemforvaltning, fremfor forvaltning av menneskelige verdier og interesser (Aasetre 2000:70).

Innenfor den globale miljødiskursen blir tap av biologisk mangfold forstått og tolket, konstruert, som et miljøproblem. Konstruksjonen reproduseres gjennom blant annet vitenskaplig forskning, politikk, litteratur og media. Når dette forstås som et miljøproblem, virker det utslagsgivende på hvilke spørsmål som stilles, hvilke problemer som fokuseres og dermed hvilke tiltak som fremmes for å bøte på problemene. Gjennom FN apparatet blir Konvensjonen for biologisk mangfold universalisert, og blir viktig for hvordan vi i Vesten oppfatter og verdsetter naturen. Konvensjonen fordrer fokus på biologisk mangfold, hvilket blant annet baseres på kunnskaper om økologiske prosesser. Dette anser jeg som en vitenskapliggjøring av naturen, hvor naturfaglige forskningsresultater er et

legitimeringsgrunnlag for internasjonale konvensjoner. Naturen blir dermed konstruert i en global miljødiskurs, som også gjennomsyrrer den nasjonale miljødiskursen. Når naturen blir gjort til gjenstand for globalt fokus på statsledernivå, påvirkes den av politiske strategier og sterke politiske interesser. Dette har blant annet resultert i at vi i Norge har fått en ny lov for å håndtere biomangfoldtematikken. Det handler om normer, verdier, politikk og makt. Natur i norsk og vestlig kultur er tillagt normer og verdier som ikke nødvendigvis eksisterer i andre kulturer. Vi låses fast i ”regimes of truth”, i dette tilfellet et økologisk miljøparadigme. Det blir dermed vanskelig for alternative resonnementer å slå igjennom. Alternative resonnementer kan for eksempel eksistere i lokale motdiskurser, diskurser som kjemper om det samme terrenget og om makten til å innholdsfylle begrepene. De ressurser som lokalsamfunnet har oppfattet som ”sine”, blir plutselig av andre definert som hele menneskehetens eiendom og vår felles naturarv. Den lokale diskursen vil stå i fokus i neste delanalyse, delanalyse 2.

#### **6.4. Diskursiv praksis og lokal miljødiskurs (delanalyse 2)**

I analysens andre del (delanalyse 2) vil jeg koble rammeverket med et diskursivt perspektiv for å se hvordan tekstene omsettes i praksis. Ved å fokusere på diskurs, kan fokus også rettes mot språkets makt. Jeg ønsker å gjøre rede for hvordan rammeverket som tekst og diskursiv praksis gjør seg gjeldende i lokalsamfunnet (Vinje) gjennom forvaltningsprosesser.

##### **6.4.1 Tilgang til lokal miljødiskurs**

Min innfallspport til diskursordenen, som i følge Fairclough betegner et avgrenset antall diskurser som kjemper om det samme terreng (Jørgensen og Phillips 2006:38), er gjennom det formelle rammeverket (kapittel 4/delanalyse 1), samt gjennom dagspresse og høringsuttalelser i forbindelse med pågående planprosesser i Vinje. Rammeverket er unnfanget i en global miljødiskurs, hvor også den nasjonale miljødiskursen uttrykkes. Den lokale miljødiskursen kommer til uttrykk for eksempel gjennom høringsuttalelser og presseoppslag i den lokale dagspressen. Som tilgang til det lokale diskursive felt, har jeg valgt 3 nyhetsartikler fra lokal dagspresse, Vest Telemak Blad (heretter kalt VTB), samt høringsuttalelser fra Vinje kommunes arkiv. Nyhetsartiklene og høringsuttalelsene gir innsyn i tre parallelt pågående lokale prosesser rundt utarbeidelse/revisjon av forvaltningsplaner og fylkesdelplaner. Planene det gjelder er henholdsvis revisjon av Fylkesdelplan for Hardangervidda, utarbeiding av Forvaltningsplan for Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde og revisjon av

Forvaltningsplan for Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområder. Disse prosessene danner et bilde på rammeverkets funksjon i praksis, samtidig som de gir et innblikk i demokratiske prinsipper om lokal medvirkning.

For å sikre representativitet har jeg valgt å underbygge artiklene med angjeldende høringsuttalelser fra Vinje kommune. Denne fremgangsmåten er valgt for å balansere inntrykket og unngå ensidighet i fremstillingen. I de utvalgte artiklene, er det primært berørte grunneiere som siteres. Det er gjerne de mest ytterliggående og engasjerte debattantene som blir hørt og gjengitt av pressen. Det er imidlertid klart sammenfall mellom argumentene som refereres i avisartiklene, og de som fremkommer i høringsuttalelser hvor samtlige berørte enkeltparter og instanser har hatt mulighet til å uttale seg og komme med innspill. Samtidig er det viktig å poengtere at nyheter aldri er nøytrale saksfremstillinger. I min analyse viderebearbeider jeg et materiale som allerede er fremstilt av nyhetsjournalisten og de fortolkninger han har gjort av situasjonen.<sup>74</sup> Reportasjer og kommentarer må også vurderes ut fra at avisene har egne interesser når hendelser gjengis. Det er derfor viktig å reflektere over hvem avisa representerer og hva formålet med avisa er. VTB, eller Veslebladet som avisa kalles på folkemunne, er en lokalavis for Vest-Telemark regionen. Avisa har dermed en klar regional avgrensning, og fungerer som en av de viktigste møteplassene i lokalsamfunnet. Som kjælenavnet Veslebladet tilsier, oppfattes lokalavisa som ”nær og kjær”. Avisa er partipolitisk uavhengig.<sup>75</sup>

#### **6.4.2 Artikkelpresentasjon**

Jeg velger å gå inn i artiklene med følgende spørsmål:

*Hvilke diskurser trekker teksten på?*

Jeg er, som tidligere nevnt, av den oppfatning at teksten er bærer av diskurser. For å lese teksten må man derfor vite hvilke diskurser den er bærer av. Artiklene er primært uttrykk for lokal miljødiskurs, selv om også ”de andres” stemme blir gitt plass i artiklene. Dette gjelder for eksempel når representanter fra direktoratet eller ekspertise fra Villreinsenteret siteres. Slik kommer nasjonal miljødiskurs til uttrykk lokalt, og blir gitt en lokal fortolkningsramme gjennom VTB sitt ansvar som lokalavis.

---

<sup>74</sup> Jf. Giddens ”dobbel hermeneutikk”, altså fortolkninger av fortolkninger.

<sup>75</sup> <http://no.wikipedia.org/wiki/Vest-Telemark> Blad per 10.06.10.

Høringsuttalelsene er også bærere av lokal miljødiskurs, hvor blant annet lokaldemokratiet og dets forhold til statlige myndigheter kommer til uttrykk.

#### *Hvordan brukes metaforer og bilder?*

Jeg vil se nærmere på ordvalg i teksten, da metaforer kan sees som bærere av normer. Teksten er i følge Fairclough et produkt av diskursive praksiser, og kan forstås som en lingvistisk kulturell artefakt. Den diskursive praksisen inneholder de prosesser gjennom hvilke teksten produseres, distribueres og konsumeres (Jørgensen og Phillips 2005:73).

Artiklene som i det videre blir gjengitt, er rike på metaforer, bilder og spissformuleringer. De personene som refereres i artiklene, må allikevel sies å være representative i en lokal kontekst. Denne måten å formulere seg på kan ses i sammenheng med en lokal muntlig uttrykkstradisjon som står sterkt i Vest-Telemark og Vinje. Tradisjonen kan spores tilbake til Aasmund Olavsson Vinje, som blant annet var kjent for å ”spisse poenget” og komme med friske innspill (Vesaas 2001: 115 og 116). Som Vinje selv sa det, skulle framstillingen være fri for pynt og unatur: ”man maa sandelig være djærv, norsk og endog lidt raa” (Vesaas 2001: 117 ). Lokale talemåter i Vest-Telemark er således kjent for sin retoriske kraft.

#### **6.4.3 Artikkel 1 - legitimering av kunnskap**

Artikkelen stod på trykk 23.05. 2009, og refererer til et informasjonsmøte om revisjon av Fylkesdelplan for Hardangervidda og arbeidet med denne i Vinje. Møtet var i regi av Vinje kommune, og tilstede var ordfører, varafylkesordfører, en representant fra Norsk Villreinsenter, samt grunneiere og andre interessenter. Artikkelen har følgende overskrift: ”Bruk ikkje villreinen som påskot”.<sup>76</sup> Ingressen refererer følgende sitat: ”Ein må ikkje bruke villreinen som påskot når målsettinga er å overkøyre småbrukarane kring Hardangervidda.” Sitatet, hvis opphavsmann er en lokal grunneier, fullføres i sin helhet senere i artikkelen:

Det som no skjer strir både mot Grunnlova og straffelova som gjev forbod mot å trengje seg inn på annanmanns eigeidom. No vil me få nye reglar som fråtek grunneigarane retten til forvaltning av eigen eigeidom, og villreinen vert nytta som påskot.

Begrepet ”påskot” står sentralt i overskriften, og kan i denne sammenheng tolkes som uttrykk for en skjult agenda, underforstått styresmaktens skjulte agenda. Med dette uttrykkes sterk mistillit til myndighetene. Staten har gjennom vernet av Hardangervidda, i følge sitatet,

---

<sup>76</sup> VTB (2009a)

”trengt seg inn” på privat eiendom. Det å ”trenge seg inn” et sted forutsetter bruk av makt. Dette underbygger en oppfatning av myndighetenes maktbruk, som igjen forsterkes ved bruk av ord som ”overkøyre” og ”fråtek [grunneigarane] retten”. Det fremkommer tydelig at en opplevd form for dominans fra storsamfunnet er stor. Dette bekreftes når en annen grunneierrepresentant uttaler at ”Planarbeidet har avdekt den store mistrua som råder mellom styresmaktene og grunneigarane.” Det er dette synet som gjennomgående kommer til uttrykk i artikkelen, når grunneierne siteres i ordskiftet.

Under møtet ble det orientert om et kartleggingsarbeid som er gjort ved Norsk Villreinsenter. I dette arbeidet har det vært spesielt viktig å definere yttergrensene for reinens biologiske leveområde, i tillegg til å kartlegge villreinens faktiske arealbruk på Vidda. Det uttrykkes klart i artikkelen at grunneierne i Vinje ikke har tillit til det kartgrunnlaget som ble presentert. Dette kommer frem ved følgende grunneieruttalelse: ”Det ville vore mykje betre om dei heller hadde spurt folk som har greie på kva områder villreinen nyttar.” Ordføreren tar i denne sammenheng til orde for at kunnskapen om villreinens leveområde må være faktabasert med basis i forskning. Her berøres et viktig moment i miljøverndiskursen: kunnskap. Hvilken type kunnskap skal nyttes som legitimeringsgrunnlag? Grunneieren uttrykker at erfaringskunnskap er ”rett kunnskap”, mens ordføreren kanoniserer vitenskaplig fagkunnskap. Aasetre (1998:121) hevder, at under omstendigheter hvor hovedfunksjonen til et areal skal være naturvern, *kan* dette av forvaltningen bli vurdert som et spørsmål hvor fagkunnskap er viktigere enn brukermedvirkning. I denne sammenheng bør det poengteres at grunneierne er representert i den praktiske villreinforvaltningen på Hardangervidda gjennom villreinutvalget som består av 4 grunneierrepresentanter og 4 representanter fra fjellstyrene. Villreinutvalget har i følge Dorthe Huitfeldt det praktiske ansvaret for stammeforvaltningen, samt at utvalget fungerer som rådgivende organ for villreinnemnda som har det politiske ansvaret.

I høringsuttalelser knyttet til revisjon av Fylkesdelplan for Hardangervidda<sup>77</sup>, oppsummeres følgende innspill i forhold til villreinen: ”Dei fleste er redde for å liggje innanfor grensa for villreinens leveområde, fordi dei trur at eigeidomen på sikt vil bli liggande innanfor ei ny vernegrense.” Det uttrykkes dermed en viss engstelse for at den reviderte forvaltningsplanen skal avgrense mulighetene, og i fremtiden fungere som en verneplan. Denne redselen kan også relateres til mistilliten som uttrykkes i artikkelen. Slik jeg ser det, kommer det samlet til

---

<sup>77</sup> Sak PS 09/138 Kommunens innspel til Fylkesdelplan for Hardangervidda, behandlet i Plan- og miljøutvalet den 16.12.09.

uttrykk en generell frykt for et strengere og mer begrensende vern. Dette understrekes ved følgende høringsuttalelse: "Det er vanskeleg for det offentlege å forstå kor hjelpelaus ein føler seg når alle planar berre verkar avgrensande".<sup>78</sup> Dorthe Huitfeldt understreker at denne prosessen handler om

å ha respekt for den nå-forståelsen som man har når man er et sted, å bruke tid nok til og forklare nyttigheten, nytten eller nødvendigheten av endringer. Alle skjønner jo at verden forandrer seg. Men så er det også noe med at det er ikke sikkert at det er staten som alltid vet best. Og det er jo den opplevelsen vi som bor i distriktene får. Og i møte med MD, for eksempel, så sitter det veldig mye folk som ikke har forankring i bygde-Norge, og har liten respekt for det ståstedet.

Det har til orientering i løpet av denne planprosessen blitt utarbeidet to rapporter i forbindelse med villreintematikken på Hardangervidda. Den ene rapporten er utarbeidet av Norsk institutt for naturforskning (NINA), på oppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning. Utredningen belyser hvilke virkninger menneskelig ferdsel har på villreinen.<sup>79</sup> Den andre rapporten er utarbeidet av Østlandsforskning, på oppdrag fra involverte fylkeskommuner. Utredningen belyser villreinen og villrein fjellet som kilde til økonomisk verdiskaping og samfunnsutvikling.<sup>80</sup> Dette er to ulike oppdragsgivere, med to ulike utgangspunkt. NINA rapporten må kunne sies å ha et bevaringsperspektiv, hvilket kan speile det økologiske paradigmet i naturforvaltningen. Østlandsforskningsrapporten har tilsynelatende et ytterligere antroposentrisk utgangspunkt i retning av det Stryken (2000:45) definerer som en ressursholdning, hvilket kan speile fylkeskommunens ansvar for å ivareta lokal bosetting og næringsinteresser. Jeg ser rapportene som uttrykk for to ulike rasjonaliteter.

På bakgrunn av den nye kunnskapen om villreinen som har fremkommet i denne planprosessen, kommer det signaler om at man i den reviderte fylkesdelplanen vil fokusere på en differensiert forvaltning. Dette er i følge Dorthe Huitfeldt uttrykk for en ny måte å tenke forvaltning på.

#### **6.4.4 Artikkel 2 - råderett**

Artikkelen stod på trykk 06.11. 2007, og dekker et utmarksseminar hvor grunneiernes råderett drøftes. Initiativtakere til seminaret var flere skogeierlag i Vest-Telemark<sup>81</sup>, i samarbeid med Telemark Bondelag og Bygdefolkets studieforbund (avd. Telemark). En rekke grunneiere fra

---

<sup>78</sup> Ibid.

<sup>79</sup> NINA Rapport 551, Ferdsel i villreins leveområder.

<sup>80</sup> ØF-rapport nr. 6/2010, Villreinen og villrein fjellet som kilde til verdiskaping og samfunnsutvikling.

<sup>81</sup> Skogeierlagene i Saude og Nes, Nome, Bø, Seljord og Heddal og Lisleherad.

Vest-Telemark regionen var også representert, samt en seniorrådgiver fra Direktoratet for naturforvaltning.

Artikkelen har følgende overskrift: ”Grunneigarane er notidas husmenn.”<sup>82</sup> I ingressen refereres følgende sitat av grunneiernes advokat: ”I 1869 var det om lag 65.000 husmenn i Noreg. Talet er omtrent det same i dag”.

Metaforen ”husmann” benyttes i denne sammenheng for å karakterisere grunneieren i verneområder. Per definisjon var en husmann en bruker på en plass han bygslet av gårdeieren, og betalte gjennom pliktarbeid og/eller i kontanter. Dette tolker jeg som et bilde på hvordan systemet gjennom sentrale styresmakter oppleves undertrykkende. Grunneieren er strukturelt underkastet andre. Styresmaktene blir dermed et symbol på fortidens ”gårdeier”. Som ”gårdeier” har myndighetene råderett over eiendommen. Kanskje illustrerer dette hvordan forvaltende myndigheter, med hjemmel i verneforskriften, avkorter bruksmulighetene av privat eiendom innenfor vernegrensene. Selv om eiendomsretten prinsipielt ikke blir berørt, oppleves arealet i praksis å være utenfor grunneiers egen styring, og gjennom ordbruken tolker jeg det slik at grunneieren føler seg umyndiggjort.

Dette understrekes gjennom følgende sitat, også dette av grunneiernes advokat:

”Grunneigarane kan ikkje finne seg i å verte ståande med lua i handa”. Den som står med lua i handa er prisgitt overmakten. Igjen en metaforisk underbygging av hvordan systemet virker undertrykkende på grunneieren. Det tegnes et bilde av et tradisjonelt hierarki, en organisasjonsform som preges av formaliserte over- og underordnede relasjoner. Vi finner styresmaktene og grunneieren i hver sin ende av hierarkiet, slik også gårdeieren og husmannen var det. Altså en maktrelasjon hvor to parter ikke er likeverdige.

Grunneiernes versjon av vernedebatten, slik den fremkommer i artikkelen, ser jeg som et uttrykk for lokale grunneieres retorikk. Slik det lokale perspektivet uttrykkes, fremstår vernesaken som en politisk kamp der lokalsamfunnet (her representerte ved grunneierne) fremstiller seg selv som offer for statlig dominans. De utgjør den svake part som kjemper for retten til å utnytte egen eiendom. Artikkelen fremhever gjennom metaforikken det emosjonelle klimaet i debatten.

---

<sup>82</sup> VTB (2007)

I avisartikkelen uttaler grunneiernes advokat at ”grunneigarane sin råderett over eigen utmarkseigendom vert meir og meir avgrensa. Styresmaktene fremjar stadig krav om vern og andre tiltak som hindrar grunneigarane frå å utvikle næring i utmarksareala.” Dette kan sees i relasjon til det Aasetre (1998:118) som tidligere nevnt kaller naturforvaltningens ”hands-off” strategi. Dette er en strategi med utgangspunkt i det klassiske naturvernet hvor hovedinteressen var å bevare villmark og mest mulig uberørt natur. Denne strategien praktiseres særlig i nasjonalparker, og styringen av denne strategien skal skje i samfunnet – hos en profesjonalisert forvaltning. Strategien kan tolkes dit hen, at i en nasjonalpark er urørt natur og skjerming fra mennesker viktigst, og at naturforvalterne derfor oppfatter vern av urørt natur som ekskluderende i forhold til annen bruk. Den byråkratiske forvaltningen har dermed organisert seg rundt og fremmet nasjonalparken som et objekt hvor naturen er en ressurs med en ”urørt” verdi. Dette verdigrunnlaget betrakter forvaltningen i følge Aasetre (2000:70) seg selv til å inneha størst kunnskap og ekspertise om. På grunn av at man skal ha mindre bruk, er det tilsynelatende også mindre behov for brukervedvirkning og næringshensyn i nasjonalparkforvaltning. Et slikt resonnement indikerer at forvalterne oppfatter brukervedvirkning som underordnet faglige vurderinger i nasjonalparksammenheng. Dette innebærer også at forvalterne prioriterer rollen som fagforvaltere fremfor en kommunikativ rolle. Valg av en slik mer ekspertorientert rolle er i følge Arne Næss (1975:93) også i tråd med et mer tradisjonelt, rasjonalistisk planleggingsideal.

Dorthe Huitfeldt fremhever imidlertid behovet for en mer kommunikativ tilnærming fra forvaltningsmyndighetenes side, og en nedtoning av *fagforvalter* rollen:

Man kan sikkert ha utdanning i miljøfag og lære seg biomangfoldloven og sånn, men hvis man ikke har evnen til å kommunisere med folk, og i det å kommunisere så handler det om å både ha kunnskap, men også respekt og forståelse for hvordan det påvirker folk. Da tenker jeg at det hjelper ikke hvor god du er som fagperson.

Ønsket om en mer kommunikativ strategi fra direktoratets side og behov for lokal medvirkning i prosessene, underbygges også i rådmannens forslag til vedtak i forbindelse med høringsuttalelser til Forvaltningsplan for Hardangervidda.<sup>83</sup>

---

<sup>83</sup> Sak PS 09/122 Forvaltningsplan for Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområde – høyring. Behandlet i Plan- og miljøutvalet den 28.20.09.

Plan- og miljøutvalet i Vinje kommune vil på det sterkaste oppmode styresmaktene, representert ved Direktoratet for naturforvaltning, om å gå i dialog med grunneigarane før endeleg forvaltningsplan vert godkjend. Det er svært viktig for konfliktnivået på Hardangervidda at dette vert gjort og gjort på ein slik måte at grunneigarane føler seg høyrde.

Vernedebatten blir i denne sammenheng et eksempel på en debatt hvor to ulike typer meningsdannelsesprosesser og moralske rasjonaliteter tørner sammen innenfor samme felt (Hundeide 1996: 162). Grunneieren har erfaringskunnskap blant annet gjennom det å være tilstede og se konkrete utfall av miljømyndighetenes beslutninger. Miljøbyråkraten har vitenskaplig kunnskap gjennom sin faglige skoloring. Dette kan også føres tilbake til det Hundeide (1996: 164) kaller en "fundamental forskjell i livsform eller livsverden". Dette impliserer at naturforvalterne og grunneierne lever i forskjellige intensjonale verdener eller virkelighetsdomener med ulik relevansstruktur. Det er i hovedsak på denne bakgrunn at meningsdannelsen rundt naturvern skjer. I følge Krange og Skogen (2007:232) fremstår den verneorienterte forvaltningen som et resultat av en ekspanderende, urban middelklassekultur, der utmarka er lekeplass og romantisk urørt villmark. Dette representerer en del av det totale trusselbildet som tradisjonelt bygdeliv står overfor.

#### **6.4.5 Artikkel 3 - definisjonsmakt**

Artikkelen stod på trykk 01.12. 2005 og refererer til et møte mellom styringsgruppa for Brattefjell-Vindeggen og Direktoratet for naturforvaltning for å diskutere forvaltningsplanen for landskapsvernområdet. Artikkelen har følgende tittel: "Folk i fjellet må ha noko å leve av."<sup>84</sup> Ingressen referer saken som følger: "Grunneigarane fryktar for framtida i fjellbygdene, og krev å få utnytte utmarka."

Sentralt i denne artikkelen står konflikten rundt definisjon av landbruksbegrepet, som jeg også har vært inne på i delanalyse 1. Det er uenighet mellom Direktoratet for naturforvaltning og overnevnte styringsgruppe om hvordan begrepet skal defineres. Styringsgruppa mener at Hardangervidda og Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde kan sammenliknes, og at vedtaket om definisjon av landbruk på Hardangervidda burde skape presedens. Som nevnt i kapittel 4, ble grunneierne i forbindelse med opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark spesielt ivaretatt i forhold til landbruksinteressene. Men den betydning av landbruksbegrepet som grunneierne da fikk gjennomslag for, kan ikke anses som en hegemonisk definisjon av begrepet. Dette poengteres i forbindelse med revisjon av Forvaltningsplan for

---

<sup>84</sup> VTB (2005)

Hardangervidda<sup>85</sup>, hvor problematikken ble ytret på et møte med Direktoratet for naturforvaltning:

På møtet 10.11.08 blei DN sin representant spurd om det fanst politiske føringar som tilsa ei innskjerping av forvaltingspraksis. Svaret var eit klart nei. Vidare stadfeste DN at normalt skal *presedensprinsippet* (tidlegare avgjerder skal vera styrande) gjelde for forvaltning av verneområde, som innan anna forvaltning. (Min utheving.)

Den restriktive, hegemoniske fortolkningen av landbruksbegrepet betyr for grunneierne at de har begrensede muligheter til å drive næringsvirksomhet på egen eiendom. Dette uttrykkes som følger av en av grunneierrepresentantene som siteres i avisartikkelen: ”Når me blir pressa til å utnytte utmarka må moglegheitene liggje der. Folk i fjellet må ha noko å leve av”. Jeg oppfatter det slik at vernedebatten gjennom strid om landbruksbegrepet, reformuleres på en måte som får det til å fremstå som et valg mellom vern eller lokal bosetting. Dette understrekes også gjennom artikkelens overskrift.

Definisjonen av landbruksbegrepet er et tilbakevendende og sentralt tema i samtlige av de pågående planprosessene i Vinje. Dette kommer blant annet frem i en oppsummering kommunen har gjort i forbindelse med revisjon av Fylkesdelplan for Hardangervidda<sup>86</sup>:

Eit innspel som går att, er innhaldet i landbruksomgrepet. Diskusjonen [rundt utfordringene knyttet til definisjonen av landbruksbegrepet] kjem opp enten det handlar om rullering av kommunedelplanar, rullering av forvaltningsplan for Hardagervidda Nasjonalpark eller fylkesdelplan for Hardangervidda.

Rådmannens tilråding i høringsuttalelsen lyder som følger: ”Dette er eit politisk tema som må følgjast opp i vidare arbeid med planen. Styringsgruppa må arbeide mot miljøverndepartementet med innhaldet i landbruksomgrepet.” Løsningen på spørsmålet om definisjon av landbruksbegrepet vil altså måtte skje gjennom politiske prosesser på nasjonalt nivå. Myndighetenes lokaldemokratiske medvirkningsretorikk skjuler dermed, slik jeg ser det, i prinsippet manglende muligheter for innflytelse. En endring av landbruksbegrepet som favner utleie av jakt- og fiske som del av landbruksnæringen, vil i følge kommunens saksbehandler i prosessen med Forvaltningsplan for Brattefjell-Vindeggen, innebære relativt radikale endringer<sup>87</sup>:

---

<sup>85</sup> Sak PS 09/122 Forvaltningsplan for Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområde – høyring. Behandlet i Plan- og miljøutvalet den 28.20.09.

<sup>86</sup> Sak PS 09/138 Kommunens innspel til Fylkesdelplan for Hardangervidda, behandlet i Plan- og miljøutvalet den 16.12.09.

<sup>87</sup> Sak PS 08/43 Brattefjell/Vindeggen landskapsvernområde. Behandlet i kommunestyret den 08.05.08.

Truleg ville det ikkje vera lovheimel for å endra verneforskrifta for Brattefjell-Vindeggen i samsvar med dette. Ei slik endring av landbruksbegrepet vil sannsynlegvis måtte skje gjennom endringar av plan- og bygningslova, naturvernlova, motorferdsellova og andre lovar.

Et utvidet landbruksbegrep er ikke hjemlet verken i naturmangfoldloven eller den nye plandelen av plan- og bygningsloven. I Ot.prp.nr. 32 (2007-2008), forarbeidene til ny plandel i plan- og bygningsloven, understrekes det at landbruksbegrepet i lovens forstand ikke er endret eller utvidet. I forbindelse med plan- og bygningsloven ble det i 2005 utarbeidet en egen veileder som konkret beskriver grensene mellom landbruk og tilleggsnæring.<sup>88</sup> Det er i praksis denne veilederen som benyttes for å fastsette hvilke tiltak som anses å ligge innenfor eller utenfor landbruksformålet. I de pågående planprosessene i Vinje, prøves det på ulike tilnærminger for å få en oppmyking av landbruksbegrepet. Dette gjelder både for Forvaltningsplan for Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde, Forvaltningsplan for Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområde og Fylkesdelplan for Hardangervidda. I avisartikkelen blir tradisjonell bruk av området og lokalhistorie fremhevet som viktige momenter i den pågående definisjonskonflikten. Følgende utsagn kommer fra grunneierhold: ”Jakt og fiske er, og har alltid vore næring i fjellbygdene. Det har blitt drive jakt, fangst og fiske på Hardangervidda i 8.500 år.” Erfaringskunnskap benyttes dermed i argumentasjonen, og tydeliggjør, slik jeg ser det, hvordan aktørene er utstyrt med en diskursiv forståelse av området i tilknytning til bruk, både i fortid og nåtid. Denne forståelsen regulerer oppfattelsen av områdets egenart, som ikke er entydig eller noe som har sprunget ut av naturen selv. Oppfattelsen av området må ses som et natursyn ut fra diskursive premisser.

Direktoratets representant imøtegår grunneiers argumentasjon ved å poengtere at møtets agenda ikke har vernevedtaket som tema. I denne sammenheng synes det dermed tydelig at grunneierens uttalelse ikke oppfattes som en legitim argumentasjon i forhold til diskursens kunnskapshegemoni. Representanten fra direktoratet understreker også at grunneierne fremdeles har eiendomsrett selv om eiendommen er vernet, og uttaler at ”eigendomsretten kan utøvast så lenge han ikkje kjem i konflikt med vernereglane.” Dette er slik jeg oppfatter det, et retorisk grep fra direktoratets side. At eiendomsretten kan utøves uten at den kommer i konflikt med vernereglene, er korrekt i forhold til verneforskriften. Det synes imidlertid vanskelig for grunneierne å se hvordan dette skal gjøres i praksis, når landbruksbegrepet

---

<sup>88</sup> ”Plan- og bygningsloven og Landbruk Pluss. Hvordan kan plan- og bygningsloven brukes for tilrettelegging av ny landbrukstilknyttet næringsvirksomhet?”, Miljøverndepartementet og Landbruks og matdepartementet (2005).

øyensynlig knebler deres mulighet for drift av næringsvirksomhet i forhold til tradisjonelle aktiviteter som jakt og fiske.

”Eg kjem i allefall ikkje til å godta at staten forgrip seg på denne måten.(...) Somme vil kanskje meine at det er å vera lovlaus, men slik eg ser det kjem staten inn og stel eit privat område. Det må vera det lovause.” Dette uttaler en grunneierepresentant i avisartikkelen. Han benytter negative og kraftfulle uttrykk for å beskrive situasjonen ved å bruke ord som ”staten forgrip seg”, ”stel” og ”lovause”. Med disse virkemidlene påtar grunneieren seg en offerrolle, og styresmaktene tillegges all makt – også definisjonsmakten.

Med dette markerer grunneierrepresentanten også at grunneierne ikke vil stille seg bak planen dersom Direktoratet for naturforvaltning holder fast ved det omdiskuterte landbruksbegrepet. Jeg finner at dette er et godt eksempel på hvordan ulike og dels motsatte diskurser kan eksistere side om side. Denne ”trusselen” kan tolkes som et uttrykk for en motdiskurs, eller det Hundeide (1995:174) betegner som en kontrahegemonisk uformell motstandsdiskurs. Den er uformell ved at den skjer ”back-stage”, i hverdagskontekster og gjerne utenfor den offentlige debatt i presse og media. Men når den trekkes inn i media og blir ”on-stage”, er den ikke lengre uformell og uuttalt. For den som vil yte motstand er det lite heroisk å følge elitens råd. I følge Krange og Skogen (2007:240) er det minst to grunner til dette. For det første vil en slik lojalitet bidra til at elitens innflytelse opprettholdes og kanskje til og med styrkes. For det andre vil det innebære at man gir opp kampen for autonomi.

Diskursive elementer av den universalistiske miljødebatten assimileres i følge Hundeide (1996: 159) lokalt, i den grad det er plausibelt i forhold til lokale interesser og livsform. Der nest transformeres eller reformuleres disse elementene i tråd med lokale målsettinger og interesser. Krange og Skogen (2007:231) finner at mange ikke aksepterer den forskningsbaserte kunnskapen som formidles av ekspertelitene. Snarere tvert om. Forskeres utsagn blir møtt med sterk motstand. Dermed pågår det en aktiv alternativ kunnskapsproduksjon, og synspunktene føyer seg inn i den brede livssammenhengen for viktige grupper på den norske landsbygda.

Dorthe Huitfeldt beskriver imidlertid situasjonen slik den tilnærmes fra lokalpolitisk hold:

Når du er lokalpolitiker og du skal forhandle med en som har mer makt enn deg selv, så tenker jeg at det er forventet en viss orden og oppførsel av meg. Vi tror at det gagnar saken at vi ikke buser ut med all aggresjonen, for ikke å skape en tilsvarende reaksjon hos motparten. (...) derfor blir det ofte oppfattet slik at tillitsvalgte og kommunepolitikere som har en mer pedagogisk eller diplomatisk tilnærming, blir av

noen lokalt oppfattet som feige. Og så sitter personen og tenker at det er det langsiktige, det er det å jobbe seg fremover jevnt og trutt, og å få dem til å *skjønne* som er viktig, ikke sant.

I følge Arne Næss (1975:93) er det bare som deltaker i politisk arbeid man kan håpe og innvirke på samfunnsstrukturen. Konklusjonen i høringsuttalelsen tilknyttet forvaltningsplan for Brattefjell-Vindeggen<sup>89</sup> tilkjenner også et slikt argument:

Det må gjerast ein vurdering av kva som tener kommunen sine totale interesser best, konfrontasjon eller samarbeid med statlege myndigheter. Fleirtalet i styringsgruppa har delt mange av grunneigarrepresentantane sine synspunkt, men tilrår likevel at kommunane går inn for forvaltningsplanen slik han føreligg no. Gjennom kommunal forvaltning av landskapsvernet kan ein då arbeida vidare med å få gjennomslag for lokale interesser.

Til orientering: samme dag som dette avsnittet ble ført i pennen, 15.06.10, kunne en lese i VTB<sup>90</sup> at kommunestyret i Vinje har sluttet seg til fremlegget til Forvaltningsplan for Brattefjell-Vindeggen landskapsvernområde, mot 2 stemmer. Mindretallet ville forkaste hele planfremlegget med det argument at planen er et eksempel på hvordan styresmaktene fratar bygdefolket rettigheter. Dersom Vinje hadde sagt nei til planen, som for øvrig er godkjent i de øvrige 3 kommunestyrene som omfattes av vernevedtaket, hadde forvaltningsansvaret blitt overført fra kommunene til fylkesmannen. Vinje-ordføreren poengterte derfor fra talerstolen at en ved å vrake planen ikke oppnår annet enn å vise en avmektig demonstrasjon.

Begrepsinnhold i formuleringer som "lokal medvirkning" og "delegering av forvaltningsmyndighet", er et springende punkt i denne sammenheng. Gjennom lokal forvaltning forespeiles lokalsamfunnet utvidete muligheter til å avgjøre hvordan et verneområde skal forvaltes og brukes. Prinsipielt er kommunene tildelt forvaltningsansvaret for Brattefjell- Vindeggen landskapsvernområde, som ledd i en politisk strømning med økt lokal styring av store verneområder. I praksis er imidlertid deres rolle redusert til en rådgivende rolle. Beslutninger tas tilsynelatende på sentralt plan, og *reell* påvirkningsgrad for lokale aktører er dermed forsvinnende liten. Lokale aktører har slik jeg oppfatter det, aldri fått en reell rolle som forvaltningsmyndighet. I denne situasjonen har de gode intensjonene om lokal medvirkning, slik de blant annet er referert i både nasjonalparkplanen og Fjellteksten, blitt en skinnendemokratisk prosess.

---

<sup>89</sup> Sak PS 08/43 Brattefjell/Vindeggen landskapsvernområde. Behandlet i kommunestyret den 08.05.08.

<sup>90</sup> Artikkel i VTB: "Vinje sa ja til Brattefjell-Vindeggen, 15.06.10. (Artikkelen er ikke tilgjengelig i VTB sitt digitale arkiv.)

## 6.5 Oppsummering av delanalyse 1 og 2

Jeg har i delanalyse 1 og 2, gjennom mine fortolkninger av det tekstlige materialet (underbygd med innspill fra en av nøkkelinformantene), prøvd å dekonstruere en hegemonisk diskurs. Primært er det diskursens kunnskapshegemoni og verdiorientering som har vært grunnlaget for analysene. Med dette mener jeg det kunnskapsgrunnlag og natursyn som legitimerer henholdsvis rammeverket, de institusjonene som forvalter dette og den lokale miljødiskursen. Fortolkningene har gitt et ganske konsistent bilde av det kunnskapsgrunnlag og natursyn som preger henholdsvis forvaltningen og som gjør seg gjeldende lokalt. Gjennom diskursiv praksis synliggjøres det i analysen hvordan to posisjoner i en maktrelasjon står mot hverandre: ”høy” mot ”lav”, meningsunivers mot meningsunivers. Den ene hører til på institusjonelt nivå, i viktige beslutningsorganer. Den er innflytelsesrik, og forankrer sine innsikter i vitenskapelige metoder. Den andre produseres blant folk lokalt, og baseres på erfaringer med maktas konkrete konsekvenser. Ofte bygges denne posisjonens meningsunivers opp av usystematiske observasjoner, og disse blir sjelden lagt til grunn for politiske beslutninger. Forholdet er hierarkisk når det vurderes ut fra makt og innflytelse. Men vurderes relasjonen ut fra den skepsisen representantene for de to posisjonene har til hverandre, får relasjonen en mer horisontal karakter. Skepsisen er tilsynelatende like sterk i begge leire (Krange og Skogen 2007:239 og 240).

Den økologiske bevegelsen har fått sitt preg dels gjennom samarbeid med teknologiske maktsentra, og dels gjennom opposisjon. Opposisjonen har på sin side blitt preget av bevegelsene i utdannelsessamfunnet (Næss, A. 1974:118). Miljødebattens institusjonelle og faglige internasjonale utvikling, har bidratt til å skape et solid legitimeringsgrunnlag som bygger på internasjonale konvensjoner og naturfaglige forskningsresultater (Hundeide 1996: 159). I følge Roll-Hansen (1975:103 og 104) forsøkes det ut fra økologiens generelle innsikter i de naturlige systemer hvor levende vesener inngår, å trekke konklusjoner om hvordan menneskenes samfunn bør innrettes. Man prøver med andre ord å utvide den naturvitenskaplige disiplinen til også å omfatte det menneskelige samfunn, altså en reduksjonistisk tendens. Når en i forvaltningsparadigmet forsøker å benytte vitenskap på områder utenfor dets aksepterte gyldighetsområde, betegnes dette i følge Aasetre (2000:35) som ”scientism”. Samtidig har økologien i følge Hegge (1975:117), ryddet vei for et nytt syn på naturen ved å fremme en forståelse av naturen som en levende helhet. Dette kommer for eksempel til uttrykk gjennom økosystemforvaltning, som blant annet fokuseres i naturmangfoldloven. Dermed bibringes et organisk natursyn, i motsetning til det tradisjonelle

mekanistiske. Det organiske synet er i følge Hegge (1975:141) mer beslektet med tidlige tidsaldres og andre kulturers oppfatning av naturen.

Erfaringskunnskap blir stående i en underordnet posisjon i forhold til vitenskaplig fagkunnskap, hvilket synliggjøres både i praksis og gjennom internasjonale konvensjoner og gjeldende lovverk. Dette forholdet betegnes som ”kunnskapens lagdeling” av Krange og Skogen (2007:238). Erfaringskunnskapen tas sjelden i betraktning når praktisk politikk hamres ut med støtte fra kvalifiserte eksperter. Dersom lokale interesser kommer på kollisjonskurs med internasjonale og nasjonale verne- og forvaltningsinteresser, kommer lokalbefolkningen i følge Kalland (1997:118) ofte til kort når deres argumenter baseres på erfaringskunnskap. Fordi denne kunnskapen er konkret og praktisk, har den vanskelig for å oppnå anerkjennelse og gjennomslagskraft i en naturvitenskaplig kontekst. Daglige iakttakelser har lav status i forhold til systematiserte og kvantifiserbare målinger. Slik jeg ser det, utgjør dette to ulike paradigmer eller måter å forstå og forholde seg til omgivelsene på. Dette kan ses som en konsekvens av en utpreget fagliggjøring av naturvernet.

Miljøbyråkraten og grunneieren har i følge Hundeide (1996: 158) ulike interesser og måter å bruke villmarka på. Det ligger også forskjellige personlige og kulturelle naturoppfatninger til grunn. Disse er skapt gjennom det levde livet situert i ulike opplevelsese- og erfaringsfelt. På bakgrunn av dette defineres naturen og villmarka ulikt. Dette gir også forskjellige former for rasjonalitet, legitimeringsgrunnlag og normative premisser, hvilke aksentueres i vernedebatten. Det er imidlertid miljøbyråkraten, det vil si opplevelsesebrukerens, natursyn og livsførsel som i følge Kaltenborn m.fl. (1998:104) ligger som premiss for blant annet nasjonalparkvernet. Dette hevdes å skje på bekostning av lokale naturbrukstradisjoner knyttet til primærnæringer og ekstensivt landbruk. Grunneiere og forvaltningsapparatet mangler etter min oppfatning, tilsynelatende en felles diskurs av levende erfaring.

Grunneiernes meningsdannelse skjer på en annen måte enn miljøbyråkratens. Bakgrunnen for dette er at grunneieren i tillegg til å være direkte involvert gjennom eierskap til verneområdet, også er identitetsmessig involvert i *stedet*. Vernet berører dermed grunneieren både økonomisk og eksistensielt. Naturen er ikke et avgrenset biologisk fenomen for de mennesker som bor i den. Den er derimot noe som er innvevd i den lokale samfunnsstrukturen, og den er integrert i deres livsverden (Hundeide 1996:163). Gjennom det å ha sitt daglige virke i intim kontakt med naturen, forandres menneskers innstillinger. En varig og dyp identifisering utvikles (Næss, A. 1975:159). Arne Næss fremhever også at den verdiladede, spontane og

emosjonelle erfaringsfæren, er en like ekte kilde til kunnskap som matematikk og fysikk (Næss,P. 1992:58). Kunnskapsformer om miljø som bygger på en erfaringsfjern og dekontekstualisert erkjennelse av ”verden”, kan i følge Hundeide (1996:144) lettere eksternaliseres og tingliggjøres. I begrepet ”det globale miljø” finnes det ikke tilstrekkelig rom for *stedet*, som et partikulært opplevelsesfelt og et personlig internalisert miljø. Mye av dagens miljødebatt bygger på et slikt teoretisk universalistisk og abstrahert utgangspunkt. Miljødiskurser kan dermed være globale informasjonsbrokker av holdninger, verdier og kunnskap - uten å ha direkte referanse til erfaring og stedsopplevelse, men likevel har de et potensielt nedslagsfelt nærmest alle steder (Hundeide 1996:143).

Sentrale beslutninger og vedtak som påvirker og endrer lokalbefolkningens livsform og deres konkrete identitetsbærende omgivelser, blir ofte svært kontroversielle. Dette skjer nettopp fordi ”miljøet” for grunneiere og lokalbefolkning er hjemlige omgivelser de har en sterk personlig forankring til, og dermed føler sterk identifikasjon med (Hundeide 1996:144). Arne Næss formulerer en virkelighetsoppfatning som åpner for å gi landskapsopplevelse og naturglede status som en del av denne, på lik linje med de ”harde” og målbare kvalitetene i våre fysiske omgivelser. Han benevner dette som *gestalt*, hvor det å forme gestalter innebærer å krysse grensen mellom det som konvensjonelt klassifiseres som tenkning og det som regnes som følelse. Ettersom gestaltene oppstår ved erfaring, trekker Arne Næss den slutningen at man for å forstå naturen må oppleve den. Dette poengteres blant annet ved at han fremholder lokalsamfunnet som det naturlige utgangspunkt for politisk drøfting, dersom en skal kunne drive en økologisk ansvarlig politikk (Næss, P. 1992:60).

For å oppsummere analysen så langt (delanalyse 1 og 2), kan en slutte at det i dag råder et naturvitenskaplig paradigme i miljøverndiskursen, hvilket underbygges av det nye økologiske paradigmet i naturforvaltningen. Men den konstruksjonen av natur som naturvitenskapene baserer seg på, korresponderer ikke nødvendigvis med de verdier og ideer som finnes blant lokale brukere av denne naturen. Naturforvaltningen kan dermed ikke ensidig baseres på økologisk fagkunnskap, da den også avhenger av lokalkunnskap og erfaring. Utvikling av forvaltningsplaner er avhengig av lokal medvikning gjennom dialog mellom fagfolk i naturforvaltningen og lokalbefolkningen. En for sentralisert forvaltning kan i følge Stryken (2000:54) bli skjematisk og lite følsom i forhold til lokale perspektiver. På den annen side kan det være konflikt mellom lokale interesser og nasjonale mål, og et ekstremt partikularistisk perspektiv kan svekke legitimiteten av de ”harde fakta” som kan gi oss varsko om en uheldig miljøutvikling.

## 6.6 Caseanalyse (delanalyse 3)

I analysens tredje del (delanalyse 3), velger jeg å ta steget ut i den naturen som er sentrum for et vell av rammebetingelser (delanalyse 1) og opphav til en tidvis opphetet diskursiv kamp (delanalyse 2). Reiselivsprosjektet Vidda Vinn er valgt som case på grunn av sin status som et av 10 hovedprosjekt i verdiskapingsprogrammet "Naturarven som verdiskaper". Programmet er i regi av Direktoratet for naturforvaltning, og skal stimulere til bærekraftig og naturvennlig opplevelsesturisme, samt fremme gode eksempler på hvordan reiseliv og turistbasert næring kan benytte seg av natur og verneområder. Gjennom caseanalysen søker jeg derfor å belyse hvordan et reiselivsprosjekt i regi av nasjonale vernemyndigheter forankres og gjennomføres lokalt. Rammeverket og miljødiskursene som presenteres i delanalyse 1 og 2 danner rammene for casen. Det er derfor i caseanalysen viktig å tydeliggjøre prosjektets posisjon i den diskursive kampen om Vidda. Organisatorisk innbefatter casen både storsamfunnets og lokale interesser, og kan ses som et forsøk på å forene sentrum - periferi interessene. Gjennom casen forhandles diskursene, og bibringer et perspektiv på det å forvalte og forhandle uenighet. Som del av den globale, nasjonale og lokale miljødiskursen, vil det imidlertid være bærekraftsdiskursen som fokuseres i caseanalysen. Casen aktualiserer og italesetter denne delen av miljødiskursen, samtidig som ideologien rundt det "enkle, miljøvennlige" og "lite ressurskrevende" friluftslivet er dominerende. I følge Haukeland og Lindberg (2001:I) gir norske naturforvaltningsmyndigheter tradisjonelt prioritet til enkle og lite utstyrskrevende måter å bruke naturen på. Innenfor disse rammene, og i lys av Vidda Vinns overordnede målsetting om bærekraftig utvikling, ønsker jeg å redegjøre for hvordan reiselivsprosjektet er planlagt og dels gjennomført i et sammensatt og motstridende praksisfelt.

Den sentrale delen av caseanalysen utgjør en ytterligere konkretisering av forvaltningstematikken. Offentlig forvaltning har i følge Vorkinn og Lindberg (2004:270) tradisjonelt vært fokusert på å ivareta naturressursene, mens forvaltning rettet mot de som benytter disse ressursene har vært begrenset. Miljømyndighetenes hovedmål, sett i sammenheng med det nye økologiske paradigmet, er å bevare naturmiljøet mest mulig inntakt. Dernest kommer brukernes behov. Reiselivsnæringen setter som oftest brukernes interesser i sentrum, og tilbyderne ønsker å utvikle produkter tilpasset de besøkendes behov. Med to så vidt ulike utgangspunkt vil reiselivs- og naturverninteressene i en del sammenhenger ha motstridende syn på forvaltningen av naturområdene (Haukeland og Lindberg 2001:132). Jeg dreier derfor forvaltningsperspektivet i det følgende mot regulering av tilreisende og deres aktiviteter rundt Hardangervidda.

### 6.6.1 På tur mellom tradisjon og modernitet

Som inngang til den konkrete caseanalysen, velger jeg å presentere et perspektiv på utviklingen av fenomenet naturbasert reiseliv. Dette for å tydeliggjøre sammenhenger mellom caseanalysen og de kulturelle brytninger som har kommet til uttrykk gjennom delanalyse 1 og 2. Vidua Vinn kan defineres som et naturbasert reiselivsprosjekt. Mehmetoglu (2007:26) definerer dette som ”opplevelser/aktiviteter som er direkte avhengige av naturen”. Dette er en bred tilnærming som gjør at flere typer reiselivsaktiviteter kan karakteriseres som naturbasert turisme. Naturbasert reiseliv er også nært knyttet til friluftslivstradisjonen. I friluftslivet er naturopplevelse og naturkontakt det primære. Slik er det også for naturbasert turisme. Dette avsnittet vil fokusere på det forløpet som har formet både moderne friluftsliv og moderne naturbasert reiseliv, som sosiale og kulturelle fenomen hvor motsatte og flertydige endringstendenser gjør seg gjeldende.

I følge Pedersen (2001:207) er framveksten av friluftsliv i betydningen ferdsel, opphold og aktiviteter i naturen for fornøyselsens skyld, nært knyttet til utviklingen av moderne turisme. Selv om (naturbasert) turisme og friluftsliv defineres på en rekke ulike måter, er det likevel stor overlapping mellom dem. Når fokus i den følgende caseanalysen i hovedsak er de effekter bruken har på naturgrunnet, vil disse konsekvensene vanligvis være de samme uavhengig av om utøveren er turist eller friluftslivsutøver. Pedersen (2001:213) hevder at både den økende interessen for naturturisme som kunne registreres for hundre år siden og den som gjør seg gjeldende i dag, av flere forskere tolkes som svar på en stadig sterkere fremmedgjøring i det moderne samfunnet. Det hevdes at turistene reiser for å skape eller gjenskape strukturer som det føles som om moderniteten har revet ned. Moderne friluftsliv og moderne naturbasert reiseliv forutsetter et spesialisert samfunn og et hverdagsliv som er atskilt fra naturens prosesser. Dermed kan folk i sin fritid, bevisst og ubevisst, søke tilbake til den naturen som de moderne livsformene har distansert seg fra.

At det historisk sett er nær sammenheng mellom friluftsliv og turisme kommer blant annet til uttrykk gjennom navnet på den fremste organisasjonen som stimulerer til friluftsliv: Den Norske Turistforening. Pedersen (2001:210) refererer til en analyse av Den Norske Turistforenings årbøker fra perioden 1868 til 1993.<sup>91</sup> Her tydeliggjøres det hvordan borgerskapets dannelsesreiser utvikler seg til fjellturisme, som igjen danner mal for friluftsliv

---

<sup>91</sup> Heidi Richardson: ”Kraftanstrengelse og ensomhet. En analyse av det norske friluftslivets kulturelle konstruksjoner.” Hovedoppgave i etnologi, UiB, 1994.

som massekultur. Analysen viser også hvordan framveksten av fjellfriluftslivet inngår i en mer eller mindre bevisst kamp om makt og status i det norske samfunnet. Som resultat av denne kampen, har den måten eliten i Den Norske Turistforening går på tur blitt retningsgivende.

Tilsynelatende står norsk friluftsliv historisk sett på to bein. Det har en fot i byenes og en fot i bygdenes livsformer. Byfolks friluftsliv er et overskuddsfenomen preget av ”turer blott til lyst”, av opplevelse og nytelse. Turlivet på bygdene er preget av ulike former for høsting av naturen og annen nødvendig virksomhet, av nytteformål og sjølbergning. Dermed kan friluftsliv som sosialt og kulturelt fenomen være en del av en moderne fritidskultur, og samtidig romme en kontinuitet i handlinger som er en arv fra førmoderne, naturnære livsformer (Pedersen 2001:211 og 212).

At framveksten av fjellfriluftslivet også er et trekk ved utviklingen av moderne europisk turisme, representerer imidlertid i følge Pedersen (2001:210) en provoserende kritikk av den hegemoniske oppfatningen av friluftsliv som et kjernesymbol på en egalitær norsk identitet: ”For ”ekte” nordmenn er nettopp ikke turister på besøk i naturen. Gjennom friheten og mestringen av uberørt natur representerer moderne friluftsliv ikke bare det beste, men i det hele tatt noe ekte i norsk kultur” (Pedersen 2001:210). Dette tradisjons- eller nasjonalitetsperspektivet har til nå vært dominerende i forskning, forvaltning og formidling. Det vektlegger stabilitet og kontinuitet, hvor friluftsliv sedvanemessig blir forbundet med norsk kultur, med tradisjoner og hverdagsliv, og bare sjelden med turisme. En rekke nye studier viser imidlertid at den dominerende ideologien som hevder at det finnes én måte å ferdes i skog og mark på, og én måte å oppleve natur på, som er overordnet de forskjeller i livserfaringer som alder, kjønn, utdanning og bosted skaper, må revideres (Pedersen 2001:212 og 213).

### **6.6.2 Casebakgrunn og formelle rammebetingelser**

Utmark og naturressurser er i følge Haukeland og Lindberg (2001:134) ikke bare økologiske enheter, men også sosialt konstruerte rom. For eksempel har nasjonalparkene verdi fordi samfunnet har konstruert eller tillagt naturen verdi og gitt den merkelapper. Disse verdiene er ikke iboende i naturen, uavhengig av menneske og samfunn. Slik sett blir grenser for påvirkning eller toleranseevne noe som er sosialt bestemt, både med hensyn til hva slags påvirkning som aksepteres og omfanget av denne. På den ene siden står nasjonalstaten, forvaltningen, forskningen og urbaniteten, ofte dominert av et natursyn knyttet til

bevaringsperspektivet. På den andre siden står lokalsamfunnet, med tradisjonsbaserte næringer og erfaringskunnskap koplet med et sterkt ønske om å nyttegjøre seg naturens ressurser og å skape utvikling lokalt. Bevaringsperspektivet artikulere bærekraft basert på vern av uberørt natur. Store deler av reiselivsnæringen, som har en utviklingsorientert forståelse av bærekraftsbegrepet, ser det som vanskelig å drive næring og generere inntekter ut av et slikt natursyn (Haukeland og Lindberg 2001:134).

Friluftslivets status som et særdeles viktig uttrykk i norsk kultur og samfunnsliv, artikuleres også gjennom politiske dokumenter. Prioriteringer av det enkle, miljøvennlige og lite ressurskrevende friluftslivet, er fulgt opp i flere stortingsmeldinger og gis fortsatt prioritet av norske naturforvaltningsmyndigheter. I retorikken om norsk friluftsliv er enkelt utstyr, enkel tilrettelegging og mestring av fysisk slit mest vektlagt (Pedersen 2001:208 og 209). I den nasjonale satsingen vil man i følge Lindberg og Haukeland (2001:130) tilrettelegge for aktiviteter som krever lite utstyr og beskjeden fysisk tilpassing, som ikke er konfliktskapende og som ikke reduserer muligheter for opplevelse av stillhet. Det fremkommer en tydelig ideologisk begrunnelse for at visse former for friluftsliv er å foretrekke. Denne holdningen har også konsekvenser for hvordan man ser på utfordringene fra reiselivsinteressene, med økt fokus på utmarka som inntekstkilde blant annet som høstings- og opplevelsesressurs for tilreisende. Det er en økende forståelse for at fokuset for forvaltningen av naturområder bør utvides til også å gjelde økonomi og lokalsamfunnsspørsmål (Vorkinn og Lindberg 2004:291).

I Soria Moria-erklæringen (2005) uttrykker regjeringen følgende:

Regjeringen vil legge fram en handlingsplan for bærekraftig bruk og skjøtsel av Nasjonalparker og andre verneområder.<sup>92</sup> Det påbegynte arbeidet med å utvikle nasjonalparkene som en ressurs for lokalsamfunnene og for lokal verdiskaping skal fortsette (Direktoratet for naturforvaltning 2009:2) (min note).

Dette videreføres inn i regjeringens reiselivsstrategi ”Verdifulle opplevelser” (2007).

Hovedmålet for regjeringen er at reiselivet skal være bærekraftig, og natur- og kulturlandskapet defineres som vår viktigste kilde til opplevelser. Strategien inneholder flere tiltak for at reiselivet skal kunne dra fordel av natur og verneområder for å lage attraktive

---

<sup>92</sup> Regjeringen sikter her til arbeid med en ny/revidert nasjonalparkplan som er planlagt gjennomført i 2010.

reiselivsprodukter. Et av tiltakene i strategien opprettelsen av nasjonalparkkommuner og nasjonalparklandsbyer, et annet er etableringen av verdiskapingsprogrammet for natur.

Programmet ”Naturarven som verdiskaper” (heretter kalt verdiskapingsprogrammet) er et nasjonalt verdiskapingsprogram for natur i regi av Direktoratet for naturforvaltning, finansiert av Miljøverndepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Gjennom verdiskapingsprogrammet støtter regjeringen lokale prosjekter som bruker naturarven til å skape verdier i distriktene. Hovedmålet er å bidra til at verne- og naturområder blir en ressurs i samfunnsutviklingen, og at samarbeidet på alle nivå knyttet til verneområdet og lokalsamfunnet bedres. En av forutsetningene for verdiskapingsprogrammet er at det skal skje en generell styrking av forvaltningen av verneområder, hvilket anses som nødvendig for å oppnå gode resultater av programmet. Miljøforvaltningen må dermed allokere mer ressurser til de geografiske områdene der hovedprosjektene opererer enn det som ellers ville blitt gjort (Direktoratet for naturforvaltning 2009:11). Nasjonalparkene omtales som ”juvelene” i det norske reiselivstilbudet. Men forvaltningsinnsatsen i norske nasjonalparker er i følge Vorkinn og Lindberg (2001:291) minimal. I Norge innfris ikke de forventninger utenlandske besøkende har til et mottaksapparat i nasjonalparkene. En har altså en situasjon hvor juvelene er både upolerte og mangler innfatning, så lenge det ikke eksisterer et utbygd mottaksapparat for de besøkende.

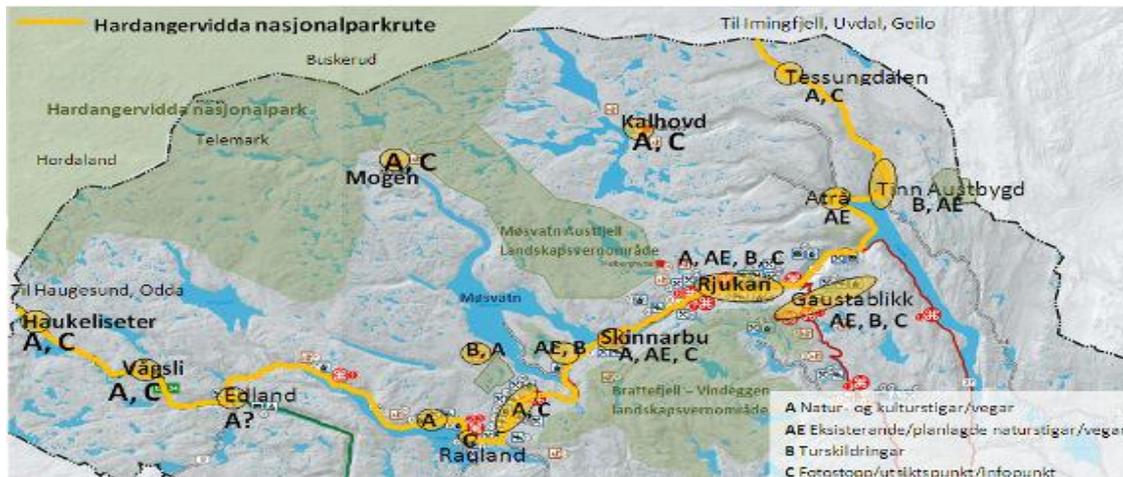
### **6.6.3 Casebeskrivelse<sup>93</sup>**

Vidda Vinn er et 5-årig (2009-2013) samarbeidsprosjekt mellom nasjonalparkkommunene Vinje og Tinn. Prosjektet er et av 10 hovedprosjekt i ”Naturarven som verdiskaper”. Hovedmålet for Vidda Vinn er å sette Hardangervidda nasjonalpark på kartet på en måte som bidrar til at både villrein, grunneiere og reiseliv rundt Vidda vinner. Grunntanken i prosjektet er å bidra til bærekraftig utvikling ved å legge til rette for økonomisk, miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping. Gjennom målrettet og naturvennlig planlegging og tilrettelegging, skal prosjektet forbedre mulighetene for naturopplevelser både for lokalbefolkning og tilreisende i randområdene utenfor nasjonalparken i Vinje og Tinn.

---

<sup>93</sup> All informasjon om Vidda Vinn i dette avsnittet er hentet fra Prosjektsøknad 2009 dersom ikke annen kildehenvisning er oppgitt.

Prosjektets utgangspunkt er utviklingen av Hardangervidda nasjonalparkrute i prosjektkommunene. Prosjektet vil være geografisk avgrenset til Vinje og Tinn, men har potensiell overføringsverdi til andre reisemål rundt Vidda. Hardangervidda nasjonalparkrute skal gå fra Tessungdalen i Rjukan til Vågslid i Vinje.



Figur 5 Hardangervidda nasjonalparkrute

Hensikten er at Hardangervidda nasjonalparkrute fortrinnsvis skal bli en opplevelsesvei for utenlandske og norske sommerturister i bil. Vidda Vinn skal påvirke disse turistene til å kjøre Hardangervidda nasjonalparkrute fra fjell til fjord, rundt hele Vidda. Langs ruta planlegges det å utvikle guidete og selvguidete opplevelser ved attraksjoner og innfallsporner. Som del av prosjektet skal det opprettes en egen nettside for nasjonalparkruta i Vinje og Tinn, samt inngås et samarbeid om en felles nettportal for Hardangervidda nasjonalparkrute.

For å oppsummere skal prosjektet Vidda Vinn bidra til å skape en bærekraftig utvikling gjennom:

*Økonomisk verdiskaping* ved å tiltrekke flere sommerturister til kommunene, samt skape en ”fordrøyningseffekt” blant turister som befinner seg i regionen ved at de tilbys flere gode muligheter for stopp.

*Miljømessig verdiskaping* ved å tilrettelegge i randområdene utenfor nasjonalparken, med målsetting om å kanalisere trafikken utenfor sårbare områder og inn i allerede utbygde randområder med attraksjoner, reiselivsbedrifter og turveier. Før eventuelle tilretteleggingstiltak iverksettes, skal natur- og kulturarven kartlegges

*Kulturell verdiskaping* ved å løfte frem lokal identitet og stolthet.

*Sosial verdiskaping* gjennom høy grad av samhandling hvor et bredt samarbeid skal skape engasjement, tillit og fellesskap.

#### 6.6.4 Naturbasert reiseliv som lokal utviklingsstrategi

Vidda Vinn skal bidra til næringsutvikling i tilknytning til Hardangervidda nasjonalpark. Hovedmålet er at Vidda blir en viktig ressurs i den lokale verdiskapingen. I følge Emmelin (1990:7) virker det i dag nærmest aksiomatisk for distriktene å engasjere seg i utvikling av turistnæringen. Dette anmodes også gjennom regjeringens reiselivsstrategi: ”vi vil legge til rette for at reiselivet skal være verdifullt både for *lokalsamfunn*, ansatte, bedrifter, miljøet og selvsagt også for gjestene vi tar i mot” (Nærings- og handelsdept. 2007:7)(min utheving). Mange distriktskommuner disponerer behørlige ressurser for reiselivssatsing, hvilket synes å skulle veie opp for manglende tiltrekningskraft på høyteknologiske og kunnskapsintensive vekstnæringer. Ofte er imidlertid begrunnelser for satsing på turisme relativt generelle, og forestillinger om naturens og naturressursenes betydning for turismen ganske allmenne. Det argumenteres for hvorfor naturbasert reiseliv skal kunne bidra til lokal og regional velferd, men samtidig finnes få empiriske studier som underbygger argumentene. Det er vanskelig å tallfeste og bedømme betydningen naturbasert reiseliv har for lokal velferd, da de vanligste statistiske indikatorene på turismens omfang måles eksempelvis i antall gjestedøgn, overnattingskapasitet og antall årsverk. Naturbasert turisme har imidlertid i allmennhet et relativt begrenset kapitalbehov, i forhold til prosjekter som krever mye tilrettelegging. I et samfunnsmessig perspektiv kan naturbasert turisme derfor betegnes som kostnadseffektiv (Emmelin 1990:9). I Vidda Vinn satses det primært på prosjektlederens egeninnsats og kunnskap. Prosjektet delfinansieres av Direktoratet for naturforvaltning med prosjektmidler fra verdiskapingsprogrammet, den andre halvdelens skaffes gjennom egeninnsats, fra kommuner og fylkeskommune, samt andre finansieringskilder.<sup>94</sup>

Emmelin (1990:8) viser til at utvikling der man lykkes med å etablere flere mindre virksomheter, småskalautvikling, har klare fordeler. Utbyggingen kan da skje i en takt som passer både eksisterende infrastruktur og sosial struktur. Miljøpåvirkningen kan også styres bedre, under forutsetning av at dette gjøres bevisst. Vidda Vinn legger opp til en trinnvis utviklingsprosess gjennom den 5-årige prosjektperioden. Det er igangsatt arbeid med å bygge tre natur- og kulturveier: en kulturminnerundtur ved Mogen turisthytte på Møsstrand i Vinje, en utsiktstur ved Gvepseborg på Rjukan i Tinn, samt en tursti i Vågslid i Vinje.

---

<sup>94</sup> [www.vinje.kommune.no](http://www.vinje.kommune.no) per 02.06.10.

### 6.6.5 Forvaltning av diskurser

Økt reiselivssatsing i distriktene har i følge Haukeland og Lindberg (2001:140) ført til kommersialisering av bruken av utmarka. Dette er en ny situasjon, og det finnes ingen tilpassede virkemidler eller rettskultur å møte den med. Den tiltakende kommersialiseringen av naturopplevelsene og naturturismens økte betydning, innebærer en aksentuering av kjente allemannsrettsrelaterte konflikter mellom grunneiere, reiselivsentreprenører og ideelle friluftsinnteresser.

Vidda Vinn må forholde seg til klare nasjonale føringer i forhold til innhold og realisering av prosjektet. Kravene stilles fra Miljøverndepartementet og Direktoratet for naturforvaltning, som i samarbeid har utviklet programplanen for verdiskapingsprogrammet. Dermed er Vidda Vinn formet i den nasjonale miljødiskursens støpeskje. Prosjektet skal imidlertid realiseres og forankres lokalt, og må dermed også tilpasses det lokalgeografiske utgangspunktet og den lokale diskursen, innenfor det ideologiske hegemoniet miljøvernmyndighetene fremmer. I starten av prosjektet ble det uttrykt stor lokal skepsis fra enkelte grunneiere i prosjektområdet. Før prosjektplanen skulle ferdigstilles høsten 2009, ble det holdt et orienteringsmøte i Edland hvor grunneiere og reiselivsnæringen var invitert for å komme med innspill. De ulike aktørene fikk dermed muligheten til å påvirke planens utforming underveis i planleggingsprosessen. En artikkel som stod på trykk i Telemark Arbeiderblad (heretter kalt TA) 01.07.09, refererer til møtet og beskriver situasjonen som betent. Under overskriften ”Grunneigarar vil ikkje ha turisme”<sup>95</sup> kan en lese at ”Ufine ord, skuldingar om sjikane og høg temperatur var noko av innhaldet i møtet.” Det var altså stor uenighet mellom grunneiere og turistnæringen om Vidda Vinn og Hardangervidda nasjonalparkrute: ”Grunneigarane var negative til prosjektet medan turistnæringa var positive.” Denne skepsisen fra grunneierhold har også kommet til uttrykk blant annet i forbindelse med høringsarbeidet under revisjon av Fylkesdelplan for Hardangervidda<sup>96</sup>: ”Det har komme fleire innspel som er negative til arbeid slik som t.d. ViddaVinn - prosjektet. Nokon er bekymra for "dei nye aktivitetane" som skisegl, hundekjøring o.a. og manglande reguleringar av desse.” Kommunen oppsummerer høringsuttalelsene som følger:

Det er behov for meir kunnskap og oppbygging av gjensidig tillit og kontakt for å få til god og rett bruk av areala der både omsynet til grunneigarane og villreinen blir teke.

---

<sup>95</sup> TA (2009)

<sup>96</sup> Sak PS 09/138 Kommunens innspel til Fylkesdelplan for Hardangervidda, behandlet i Plan- og miljøutvalet 16.12.09.

ViddaVinn er eit næringsutviklingsprosjekt som kan gje gode moglegheiter for reiselivet dersom dei får til eit godt samarbeid med grunneigarane.<sup>97</sup>

Samarbeid og tverrsektoriell medvirkning står sentralt i både prosjektbeskrivelsen og realiseringen av Vidda Vinn. I prosjektets styringsgruppe er både grunneiere (en representant fra Vinje og en fra Tinn), reiseliv, landbruk, næring og miljøvern representert. Vidda Vinn er gjennom prosjektorganiseringen forankret i Telemark Fylkeskommune ved reiselivsseksjonen, og Fylkesmannen i Telemark ved miljøvernavdelingen. Styringsgruppa er slik sett interessentbasert, det vil si at den er sammensatt av representanter med ulike interesser for utvikling av Hardangerviddas randområder. En interessent kan også kalles en *stakeholder*, det vil si en som er berørt av en virksomhet. Vidda Vinn kan sies å ivareta et stakeholderperspektiv gjennom prosjektorganiseringen, ved å involvere en rekke parter i omgivelsene som berøres av prosjektet. Det er relativt åpenbart at naboer og involverte lokalsamfunn blir påvirket av en reiselivssatsing. Men dersom en driver naturbasert reiseliv, vil også for eksempel de som driver friluftsliv bli berørt. I henhold til en stakeholdertenking skal alle parter hensyntas (Viken 2004:220). Vidda Vinn er basert på et bachelorarbeid (Lien 2008) og et forprosjekt om naturbaserte opplevelser ved Hardangervidda (2008-2009).<sup>98</sup> Under forprosjektet ble søknaden til Vidda Vinn utarbeidet, og prosessen rundt utviklingen av søknaden har vært en nøkkel til å skape et godt samarbeidsklima rundt Hardangervidda nasjonalparkrute. Guro Lien beskriver fremgangsmåten som følger:

I forprosjektet hadde me au med ein gronneigarrepresentant og når me laga søknaden til hovudprosjekt så sendte me den ut til alle slags mauglige interessentar slik at dei kunne koma med innspel og justeringar. Reiselivet, gronneigarar, kommunan, fylkeskommunen, fylkesmannen – så mange som råd. Me laga utkast heile tidi som folk kom mæ innspil te (...) og så prøvar ein då å ta dei viktigaste hensyni frå alle dei gruppun.

Grunneierne har vært involvert i prosjektet fra oppstarten av. Dette poengterer også Guro Lien:

Me he jo to gronneigarrepresentantar i styringsgruppa og det he vøre veldig viktig frå starten av. For det som ofte he vøre, æ at gronneigarane he følt seg ivikøyrde for dei he ikkje fengje vøre med på planleggingi, og heve ikkje vøre involvera frå starten av.

---

<sup>97</sup> Ibid.

<sup>98</sup> Forprosjektets tittel var "Naturbaserte opplevelser ved Hardangervidda" (2008-2009), og var en bedriftsstipendiatordning mellom reiselivslinja på Høgskolen i Lillehammer og Telemark Fylkeskommune.

Lien oppsummerer tilbakemeldingene som har kommet fra grunneierhold som følger: ”for gronneigarane så æ det viktigaste å bli involvera og gjønne få eit eller anna tilbakers for at dei bidreg me gronnen sin.” I Vidda Vinn utarbeides det nå retningslinjer som skal sikre at private grunneiere som stiller eiendom til disposisjon får tilbud om godtgjøring fra kommunen for å vedlikeholde turstiene. Dermed gis grunneiere både økonomisk kompensasjon, samt et eierforhold til attraksjonen.

Ved å sikre brukermedvirkning kan en bidra til å øke prosjektets levedyktighet, gi større sjansje for å lykkes med implementering av prosjektet, økt eierskap til prosjektet (og området), samt en økt gjensidig respekt mellom prosjektledelse og stakeholdere. Gjennom brukermedvirkning kan også kvaliteten på diskusjonene bedres, og sikre at sosialt relevante spørsmål blir vurdert (Vorkinn og Lindberg 2004:288). Vidda Vinn har stort fokus på brukermedvirkning og involverer ulike interessenter i alle tiltak. Guro Lien beskriver dette som en balansering av interesser: ”det å balansere ulike interessur æ jo eigentleg og tenke brei verdiskaping. Hvis du fær inn nok ulike interessur så fær du ei breiare verdiskaping, enn om du bærre tek økonomiske og økologiske hensyn før eksempel.”

Ifølge Viken (2004:305) vil eksterne drivere og eiere som regel ha langt mindre forståelse for lokal kultur, lokale relasjoner og sosiale prosesser, enn aktører med røtter i samme samfunn. Dette hensyntas ved at Vidda Vinn driftes og forankres lokalt. Også direktoratet fokuserer på samarbeid og poengterer at prosjektene i verdiskapingsprogrammet skal fungere som konfliktdeperere i forhold til verneområder: ”Graden av samarbeid og samhandling er viktig for den sosiale verdiskapingen. Indikatorer på sosial verdiskaping er samhandling, samarbeid, engasjement, tilhørighet, fellesskap, nettverk, tillit” (Direktoratet for naturforvaltning 2009:4). Vidda Vinn ivaretar lokale relasjoner for eksempel ved at tilrettelegging skal avtales med hver enkelt grunneier:

Me skal ha tillatelse frå gronneigarar, det vil aldri vere aktuelt og ikkje innhente det. Og så spilar me på dei som er positive av gronneigaran (...) og der det æ hensiktsmessig både for reiselivet og villreinen og gronneigar. Me snakkar med dei om dei æ interessera i tetakje, og æ dei ikkje det så finn me ei anna løysing. Det æ ikkje poenget at me skal truge frem noko tetak.

### **6.6.6 Forvaltning av turismen**

Reiselivssektoren har ingen særskilt forvaltningsenhet på sentralt nivå, men er underlagt Nærings- og handelsdepartementet. På linje med andre sektorer har reiselivet ansvar for at miljøhensyn blir innarbeidet og ivaretatt (Haukeland og Lindberg 2001: 111). Økt ferdsel i

naturområder, mer varierte brukerinteresser og nye aktivitetstyper, har ført til økt fokus på miljømessige og opplevelsesmessige virkninger av friluftsliv og naturbasert reiseliv. Med fremveksten av nye aktiviteter, forventes også økende konflikter mellom rekreasjonsutøvere<sup>99</sup> (Vorkinn og Lindberg 2004:269).

Forvaltnings- eller tilretteleggingstiltak blir gjerne et spørsmål om hvilke brukergrupper en ønsker å prioritere i det enkelte område. Holdningsmålinger vedrørende forvaltningstiltak viser dels store ulikheter mellom ulike brukergrupper i synet på tilrettelegging.<sup>100</sup> En finner blant annet at det er større toleranse for tiltak i utkanten av naturområder enn inne i områdene. Motstanden mot tiltak begrunnes med at det reduserer naturens opplevelsesverdi (Haukeland og Lindberg 2001:133). Hvor stor forvaltningsinnsats som bør settes inn for å motvirke problemer og konflikter, er gjenstand for vurdering. Det finnes imidlertid forvaltningstiltak som kan innvirke på mange av de faktorene som påvirker de besøkendes tilfredshet, uten nødvendigvis å måtte redusere antall brukere eller brukergrupper i et område. Aktuelle tiltak kan være å spre bruken i tid og/eller rom, å gruppere relativt homogene besøkende, samt informasjons og opplæringstiltak (Vorkinn og Lindberg 2004:272 og 273). Vidva Vinn vektlegger informasjons- og opplæringstiltak i sin strategi. I tillegg rettes markedsføringen mot et spesifikt segment: bilturister. Disse kanaliseres til randområdene utenfor nasjonalparken, til tilrettelagte stopp og organiserte turer.

#### **6.6.6.1 Kunnskap som forvaltningstiltak**

Det hevdes i følge Viken (2004:312) at turismen har oppdragende karakter ved at mennesket gjennom formidling og erfaring vil kunne forstå naturens sårbarhet. Friluftsliv og naturturisme kan dermed bidra til økt kompetanse og mer kunnskap om natur, men samtidig bærer disse aktivitetene i seg kimen til sin egen ødeleggelse. Det moderne mennesket har øvelse i å gjøre estetiske vurderinger, og majoriteten av turistene har blikk for det vakre - såkalt estetisk refleksivitet. Denne refleksiviteten svarer til en slags disposisjon for eller vilje til å tenke ut fra estetiske hensyn, og viljen til å bevare naturens naturlige tilstand er stor. Dette reflekterer blant annet estetiseringstendenser i det postmoderne samfunnet. Derfor er det et paradoks at turistene på samme tid inngår i roller som er belastende på miljøet (Viken 2004:303 og 304). Vorkinn og Lindberg (2004:275) konkluderer i denne sammenheng med at

---

<sup>99</sup> Hele 82 % av utenlandske bilturister som deltok i en gjesteundersøkelse gjennomført av TØI i 2005, uttrykker at den viktigste naturopplevelsen er å være i naturen for å nyte stillhet og ro (Jacobsen 2005:10).

<sup>100</sup> Vistad og Vorkinn (1995) har laget en sammenfatning av ulike stedsundersøkelser: "Naturturisme og naturforvaltning: Resultater av et forskningsprosjekt", NINA-NIKU, Trondheim, 1995.

turistene verdsetter estetiske eller funksjonelle verdier høyere enn økologiske verdier. Dette til tross for at samfunnsendringer har beveget oss inn i det som i innledningen av analysen ble definerte som det nye miljø- eller økologiske paradigmet (6.0 og 6.1). Det er dermed en påminnelse om at enkelte ”miljøspørsmål” dreier seg mer om sosiale normer enn økologiske endringer. Dette innebærer at argumentet om at ”turismen vil beskytte naturmiljøet fordi det er næringens livsnerve”, ikke alltid vil holde stikk i praksis.

For mange er muligheter for læring og refleksjon en viktig side ved det å reise. Dermed blir tilrettelegging for kunnskapskonsum viktig i moderne turismeproduksjon. I Norge står naturen i sentrum for turistens oppmerksomhet, og opplevelsene i naturen blir underbygd med dokumentasjon. Kunnskapen tilbys dermed som et tilleggsprodukt (Viken 2001:236). Det meste av den naturbaserte turismen er i følge Viken (2004:312) basert på opplevelser gjennom estetikk, og i mindre grad gjennom innsikt. Den har dermed et uutnyttet potensial. Direktoratet for naturforvaltning poengterer i denne sammenheng i følge Haukeland og Lindberg (2001:140), at på grunn av at reiselivsnæringen i stor grad gjør bruk av naturressurser, er det viktig å utvikle naturforståelsen og økologiske kunnskaper blant næringens utøvere. Dette anses som en forutsetning for at næringen skal kunne formidle blant annet naturverdier, ferdselsskikk og friluftslivstradisjoner til de besøkende. I følge Viken (2004:311) har besøkende ofte en tendens til å vurdere det de ser og opplever på bakgrunn av eget kunnskapsgrunnlag og kultur. Å tolke andres kultur og natur i lys av sin egen, er et relativt etnosentrisk foretak, og ikke nødvendigvis i tråd med ideer om ansvarlig turistopptreden. Direktoratet fremhever at det derfor er viktig å øke formidlingsferdigheter blant næringens aktører (Haukeland og Lindberg 2001:130 og 140). Dette kommer konkret til uttrykk gjennom prosjektkravene direktoratet stiller i verdiskapingsprogrammet. Et av programmets 3 delmål lyder som følger:

### *Delmål 3: Kunnskap*

Verdiskapingsprogrammet skal utvikle og spre kunnskap om naturvern og sammenhengen mellom naturarven, naturvern og sosial, kulturell og økonomisk utvikling (Direktoratet for naturforvaltning 2009:3).

Vidda Vinn ivaretar dette kravet ved å ha gjennomført et 10 studiepoengs kurs i interpretasjon (natur- og kulturformidling).<sup>101</sup> I tillegg skal det i løpet av prosjektperioden tilbys språkkurs, kurs i natur- og kulturlandskap og kurs i opplevelsproduksjon. Formålet er å utdanne

---

<sup>101</sup> Kurset ble tilbudt i samarbeid med reiselivsseksjonen ved Høgskolen i Lillehammer og Senter for Livslang Læring ved Høgskolen i Telemark, og ble gjennomført ved Raulandsakademiet i perioden januar-juni 2010.

kunnskapsrike formidlere, da en av Vidda Vinns målsettinger er at naturopplevelsen skal kombineres med økt kunnskap om natur og kultur.”Brukarane av ruta skal bli aktivisert i løpet av turen. Dei skal ikkje berre stå og lese tavler” (sitat av prosjektleder Guro Lien, fra artikkel i VTB 08.08. 2009).<sup>102</sup>

#### **6.6.6.2 Kanalisering som forvaltningstiltak**

Når en skal vurdere miljøvirkningene i forhold til reiselivssatsing, skilles det ofte mellom tyngre og enkel tilrettelegging avhengig av bruksomfanget. Tyngre tilrettelegging er ofte mest aktuelt i tilknytning til tettsteder og reiselivsbedrifter, ved mye brukte turutgangspunkt eller godt besøkte naturattraksjoner. I størstedelen av utmarksarealet vil enkel tilrettelegging som for eksempel kvisting, rydding av stier og enkel merking være mest aktuelt. Dette sikrer at naturen i størst mulig grad bevarer sin opprinnelige tilstand (Haukeland og Lindberg 2001:131). Det vil med det eksisterende norske lovverket aldri bli aktuelt med tyngre reiselivsutbygginger inne i selve nasjonalparken. En viktig del av den reiselivsmessige utnyttningen av nasjonalparker vil derfor måtte skje gjennom overnattings- og serveringstilbud utenfor parken, samt ulike former for aktivitetsturisme. Kjerneproduktet til bedriftene utenfor parken vil imidlertid være nasjonalparkene og de opplevelser som finnes der (Vorkinn og Lindberg 2004:290).

Prosjektet Vidda Vinn skal gjennom Hardangervidda nasjonalparkrute utvikle en opplevelsesvei for utenlandske og norske sommerturister i bil. Målsettingen er å tilrettelegge i randområdene utenfor nasjonalparken for å kanalisere trafikken utenfor sårbare områder og inn i allerede utbygde randområder med attraksjoner, reiselivsbedrifter og turveier. Langs ruta planlegges det å utvikle guidete og selvguidete opplevelser ved attraksjoner og innfallsporter. Disse kategoriseres som natur- og kulturstier/-veier, turskildringer og fotostopp/utkikkspunkt. Natur- og kulturstiene/-veiene skal være selvguidete turer med tematisk og pedagogisk informasjon om verneområdene. Turskildringer er lette, godt merkede og skilte korte fotturer uten guide. Fotostopp/utkikkspunkt planlegges lagt til allerede eksisterende stoppesteder langs nasjonalparkruta, hvor det vil bli tilrettelagt for informasjon om området. ”Tilrettelegging for enkle, korte fotturar er noe av det enkleste og viktigste me kan gjere (...).

---

<sup>102</sup> VTB (2009b)

Å verne naturen samstundes som me brukar han aktivt er eit hovudmål for oss” (sitat av prosjektleder Guro Lien, fra artikkel i VTB 08.08. 2009).<sup>103</sup>

En viktig komponent i denne strategien er også å opprette en egen nettside for nasjonalparkruta i Vinje og Tinn, samt inngå et samarbeid om en felles nettportal for Hardangervidda nasjonalparkrute. Nettsida skal i tillegg til å fungere som reiseplanlegger og målrettet markedsføring, også virke som en kanaliseringsstrategi ved å føre turistene til lite sårbare områder med stort potensial for lokal verdiskaping. Dermed blir turistene kanalisert til faste punkt og ruter i randområdene. For Vidda Vinn er også kanaliseringsstrategien et ledd i den økonomiske verdiskapingen:

visst me skulle gjera tilrettelegging så skulle det i størst maugleg grad vera ved eit punkt der det gjekk an å få inn pøngar: der det æ kafé eller ivinattung eller aktivitetsbedrift eller ein attraksjon (...) då he du ein plass der det er maugleg å leggje att pøning, og som tilretteleggingi gjeng ut i frå, og då kan du kanskje skape litt ringvirkningar for dei bedriftene.

### **6.6.6.3 Forvaltning gjennom markedstiltak**

Turismen er basert på et frihetsideal. Friheten som dyrkes er individuell og gjelder først og fremst overfor normer og regler i hverdagssamfunnet. Men friheten praktiseres likevel slik at det for miljøorientert eller bærekraftig turisme etter hvert har oppstått behov for å styre og regulere den (Viken 2001:234). Regulering innebærer styring og tilrettelegging som kan redusere friheten, uberørtheten og autentisiteten som turistene dyrker (Viken 2004:306). Problemer i kjølvannet av dette kan blant annet oppstå ved manglende kunnskap om hva turister søker, eller hvilke segmenter man tilrettelegger for. Brede og involverende planprosesser trengs, kombinert med styrking av kunnskapsgrunnet om hva turisten søker (Haukeland og Lindberg 2001:134). Vidda Vinn baseres dels på konkrete markedsundersøkelser gjennomført i forbindelse med det tidligere nevnte bachelorarbeidet (Lien 2008), og forprosjektet om naturbaserte opplevelser ved Hardangervidda. Undersøkelsene viste at utvikling av naturbasert reiseliv bør skje i randområdene utenfor Hardangervidda nasjonalpark. Vidda Vinn baseres også på en undersøkelse blant utenlandske turister om deres holdninger til norske nasjonalparker, gjennomført av TØI i 2008.<sup>104</sup>

---

<sup>103</sup> Ibid.

<sup>104</sup> Arbeidsnotat fra TØI: "Utenlandske turisternes holdninger til norske nasjonalparker: Deskriptiv statistikk fra en studie i sommersesongen 2008." Undersøkelsen inngår som en del av prosjektet "Bærekraftig reiselivsutvikling i en nasjonalparkregion" med fokus på Nasjonalparkriket i Nord-Gudbrandsdalen (SUSTOUR).

Undersøkelsen viser at for 57 % er det å oppleve norsk natur svært viktig for valg av reisemål. For 46 % er tilrettelegging i randområdene rundt nasjonalparken viktig, og for 43 % er turguiding og sightseeing til naturattraksjoner viktig. På bakgrunn av dette konkluderes det med at lokalsamfunn og reisemål i Hardangerviddas randområder har potensial for å øke lokal reiselivsbasert verdiskaping gjennom bedre formidling av naturressursene.<sup>105</sup>

I følge Vorkinn og Lindberg (2004:291) er kvalitetshevende tiltak for å øke tilfredsheten hos de besøkende og dermed øke gjenbesøket vel så viktig som markedsføring for å trekke nye besøkende. For reiselivet rundt nasjonalparkene er det derfor viktig at de besøkende får en positiv opplevelse av verneområdene. Som en tommelfingerregel i reiselivet hevdes det at det koster ti ganger så mye å tiltrekke en ny besøkende som å sikre et gjenbesøk. Gjennom naturvennlig tilrettelegging i form av natur- og kulturveier, samt informasjons- og utsiktspunkt, søker Vidda Vinn å tiltrekke flere sommerturister til kommunene. Samtidig søkes det å oppnå en ”fordrøyingsseffekt” blant turister som allerede befinner seg i regionen ved å tilby flere gode muligheter for stopp. Ofte er et av de viktigste aspektene ved reiselivsproduktet nettopp å produsere tilgang til spesifikke attraksjoner, aktivitetsmuligheter og produkter. Slik tilgang handler særlig om transportinfrastruktur (Jacobsen 2005:1).

### **6.6.7 Oppsummering av delanalyse 3**

Turismens kanskje største paradoks er at det er en aktivitet de fleste moderne mennesker utøver, og en næring som de fleste steder ønsker seg, men som ikke kan foregå uten å representere en viss miljøbelastning. Når reiselivet diskuteres innenfor miljødiskursen, er det sentralt å trekke inn hvorvidt eller i hvilken grad turismen representerer et miljøproblem. Dette vil avhenge blant annet av turistenes antall og atferd, miljøenes bæreevne, reguleringen av arealer og aktiviteter, og ikke minst hva som *defineres* som et problem (Viken 2004:226). Problempromklamasjoner preges av ståstedene til dem som uttaler seg. Som belyst i delanalyse 2, er den diskursive kampen om Vidda preget av ulike virkelighets- og problemkonstruksjoner.

I reiselivssammenheng er det et betydelig fokus på tiltak som skal redusere miljøpresset, men ikke nødvendigvis problemene som turismen representerer. Satsing på bærekraftig turisme er dels et retorisk valg i tråd med den hegemoniske diskursen, og dermed den herskende ideologien om å ta hensyn til miljøet (Viken 2004:185). Reiselivet har gjennomgått en

---

<sup>105</sup> Prosjektsøknad 2009.

fagliggjøring i likhet med den som har pågått i naturvernet (jf. delanalyse 1 og 2). I det gryende reiselivsakademiet kan skepsis til masseturisme og påfølgende søk etter alternative turismereformer i følge Viken (2004:133) beskrives som strategiske handlinger og ”vitenskap som påstandsproduksjon”. Som påstandsproduksjon bidrar vitenskapen til den sosiale konstruksjonen av folks virkelighetsoppfatninger. Myndighetene bestemmer i stor grad innholdet i så vel miljø- som reiselivsdiskursen gjennom å etablere, vedlikeholde og delta i offentlige og vitenskaplige debatter. Gjennom en slik strategi befester de og opprettholder den nasjonale miljødiskursens hegemoniske posisjon. Hegemoniske diskurser har som tidligere nevnt stor innflytelse på tenkemåte og holdninger, så vel i opinionen som i næringsliv og forskningsmiljøer.

Gjennom satsingen på ”Naturarven som verdiskaper”, fokuseres et reiseliv som er forenlig med tradisjons- eller nasjonalitetsperspektivet, og dermed den herskende ideologien om det norske friluftslivet som dominerer forskning, forvaltning og formidling (Pedersen 2001:212 og 213). Også begrepsinnholdet med hensyn til hva bærekraftig utvikling betyr i Vidda Vinn, og av turismens rolle i denne sammenheng, er blitt presisert av Direktoratet for Naturforvaltning og Miljøverndepartementet. I verdiskapingsprogrammet er det fokusert en firedeling av bærekraftbegrepet: sosial, økonomisk, miljømessig og kulturell. Vidda Vinn har i søknadsprosessen prøvd å operasjonalisere disse begrepene. Dette for å sikre en plan som fungerer i praksis og som hensyntar interessenter i prosjektet. Dermed kan en si at i Vidda Vinn operasjonaliseres bærekraft av interessentene i prosjektet, men det er primært myndighetene som innholdsbeholder begrepet og dermed har definisjonsmakten.

Et bærekraftig reiseliv er i følge Vorkinn og Lindberg (2004:269 og 270) et reiseliv som opprettholder en tilfredsstillende balanse mellom de økonomiske, sosiale/kulturelle og miljømessige effektene av reiselivet. Selv om en slik balanse i noen grad kan oppnås gjennom selvpålagte restriksjoner og ansvarlighet fra turistenes side, er det likevel en allmenn forståelse for at offentlig forvaltning er viktig for å oppnå målsettingene om bærekraftig reiseliv. Dette også for å ivareta det naturgrunnlaget som både Vidda Vinn og majoriteten av norsk reiseliv bygger på.

Viken (2004:301) viser til at flere undersøkelser peker i retning av at folk som bidrag til det gode liv er lite villige til å gi opp turistaktiviteter. Dette gjelder til tross for at aktivitetene er problematiske i miljøperspektiv. Forestillinger om at turisme skal bidra til bevaring og vern, kan dermed synes svekket. I det noe transformeres til en vare, endres dets verdi og

fortolkning. Naturen blir verdsatt etter sin estetikk, eller ut fra de muligheter som finnes for naturaktiviteter og ekstremisporter. I *The dream society* vil vi i følge Jensen (2001:149) se stadig flere aktive fritidsformer med krav om deltakelse. Aktivitetene er et mål i seg selv ved at de skal være opplevelsesrike og ha et emosjonelt innhold. Mennesket etterspør eventyr, opplevelser og følelsesinntrykk, som flytter grenser for oppfattelsen av hvem man er. I det 21. århundre, hvor vitenskap og rasjonalitet preger samfunnet, vender følelsene og historiene tilbake. Markedet for drømmer vil gradvis bli større enn markedet for rasjonalitet, og markedet for følelser vil overskygge markedet for fysiske produkter. Vi beveger oss bort fra nytteverdi mot det mer emosjonelle (Jensen 2001: 46 og 47). Denne tendensen kan ses som et trekk ved postmodernismen. Viken (2001:233) henviser til Ritzer (1999)<sup>106</sup> som definerer denne tendensen som gjenfortrylling. Begrepet er avledet fra Max Webers uttrykk ”avfortrylling av verden”, som siktet til at både naturen og mennesket under moderniteten var styrt av kalkulasjon, rasjonalitet og intellektualisering. Det mystiske, mytiske og magiske hadde ikke lengre betydning for folks liv, og heller ikke samme status som tidligere. I det postmoderne samfunn har man imidlertid erkjent at det er mye irrasjonelt knyttet til det rasjonelle. De færreste tror at det gode liv oppnås ved bruk av fornuften og gjennom et utvidet intellekt, hvilket var karakteristisk for det moderne samfunnet. I den postmoderne tid har man igjen fått et blikk for det overnaturlige, hvor tro er like legitimt som viten, og hvor fantasi og drømmer er grunnlag for handlinger. Ritzer betegner denne tiltakende troen på det ikke-rasjonelle som gjenfortrylling, og ser det som et forsøk på å rette opp modernitetens avfortrylling og fremmedgjøring. Som i Jensens *Dream Society*, mener Ritzer at den viktigste siden ved konsumet i vår tid er å leve ut fantasier og drømmer og sanke opplevelser (Viken 2001:232).

---

<sup>106</sup> George Ritzer: *Enchanting a disenchanted world. Revolutionizing the means of consumption*. Thousand Oaks: Pine Forge Press, 1999

## 7. Konklusjon og perspektivering

Vern av naturområder gjør seg gjeldende på ulike måter. De funn som er gjort i denne oppgaven i forhold til pågående forvaltningsplanprosesser i Vinje, velger jeg avslutningsvis å sette inn i et større perspektiv. Dette på bakgrunn av oppgavens teoretiske tilfang, rammeverket og miljødiskursens globale karakter. Konflikter knyttet til verneområder synes i følge Kaltenborn m.fl. (1998:96) å representere en nærmest global problematikk, og globaliseringen har skapt en situasjon hvor økonomiske, politiske og kulturelle grenser hele tiden blir gjennomhullet, utfordret og relativisert.

I denne oppgaven har en rekke problemområder vært berørt, hvilket gjenspeiler naturforvaltningens kompleksitet. Med utgangspunkt i språk og diskursiv praksis har intensjonen vært å avdekke noen av mekanismene i et konfliktfylt felt. Jeg har prøvd å dekonstruere en hegemonisk diskurs, hvor kunnskapshegemoni og verdiorientering har vært fokusområder. Avslutningsvis forsøker jeg å konkludere ved å samle trådene fra de øvrige kapitlene og de avklaringer som er gjort i analysen, samt ved å oppsummere komplekse sammenhenger. Jeg vil imidlertid ikke presentere én enkelt, enhetlig konklusjon. Til det er feltet for sammensatt. Jeg vil imidlertid prøve å fremheve noen områder hvor grep kan gjøres for å redusere konfliktnivået rundt naturforvaltning generelt, og rundt vern og bruk av Hardangervidda nasjonalpark og landskapsverneområder i Vinje spesielt.

### 7.1 Globalisering og samfunnsendringer

En viktig premiss for de funn som er gjort synes å være globaliseringstendenser og endringsprosesser i samfunnet. Det dominerende sosiale eller samfunnsmessige paradigme, som hadde et antroposentrisk verdensperspektiv, er i følge Kaltenborn (1997:59) og Aasetre (2000:71) i endring. Blant store grupper i befolkningen er dette paradigmet i ferd med og erstattes med et nytt miljøparadigme. Miljøparadigmet springer ut av et bevaringsperspektiv. Samfunnsverdier er altså i endring, og i store deler av verden blir stadig større deler av samfunnet opptatt av miljøverdier. Et solid legitimeringsgrunnlag, som bygger på internasjonale konvensjoner og naturfaglige forskningsresultater, synes å være skapt gjennom miljødebattens institusjonelle og faglige internasjonale utvikling. I Norge har dette i følge Bjørkeng (2007)<sup>107</sup> åpnet for en makt - kunnskapsrelasjon bestående av et byråkratisk og institusjonalisert naturvern (Fylkesmannens miljøvernavdeling, Direktoratet for

---

<sup>107</sup> Bjørkeng, Stein Otto: "Naturverndiskursen – konsekvenser for en planprosess" i nettutgaven av tidsskriftet Utmark (1/2007). Her oppgis ikke sidetall.

Naturforvaltning og Miljøverndepartementet), som er innehavere og utøvere av denne kunnskapen. Slik jeg ser det, regulerer naturverndiskursens sammenheng mellom kunnskap og makt menneskets forhold til natur, og er en iscenesetting eller en materialisering av et bestemt tankesett eller en ideologi. For eksempel viser delanalyse 1 at rammeverket i stor grad preges av en bevaringsholdning og et geografisk natursyn knyttet til bestemte karaktertrekk ved arealer. Naturbegrepet synes synonymt med inngrepsfrie områder (INON), hvilket markerer landskap som i liten grad er preget av det moderne samfunnet. Dette bidrar til et skille mellom ”kultur-naturen” og ”natur-naturen”, eller en dikotomisering av landskap. ”Urørt” natur står i kontrast til det moderne landskap og det moderne liv. Dette kan settes i sammenheng med den kartesianske dualismen, hvor en grunnleggende dikotomi mellom natur og kultur kan utledes. Denne dualismen representerer i følge Kalland (1997:124) en av vestens mest grunnleggende kulturelle konstruksjoner. I sammenheng med det nye økologiske paradigmet oppfattes kulturen som en trussel mot naturen, og naturen må dermed beskyttes mot menneskene.

Men natur og kultur er ikke nødvendigvis motpoler. Natur og rammene for det som kan og bør forvaltes, skapes som belyst i analysen av mennesker - kulturelt og politisk - i konsensus så vel som i konflikt. Avgjørelser om ressursbruk innebærer etter mitt syn, fundamentalt sett valg mellom sosiale verdier og goder. Dermed er det menneskenes prioriteringer og aktiviteter som er gjenstand for påvirkning. Dette innebærer følgelig at vitenskapsbasert økologisk kunnskap ikke alene kan være tilstrekkelig for å løse de problemene naturforvaltningen står overfor. Dette fordrer at berøringspunktene mellom nasjonale verneinteresser og lokale samfunnsinteresser må betraktes som et samspill mellom sosiokulturelle verdier, og ikke primært som økologiske og tekniske problemstillinger. Dersom en skal oppnå en endring i menneskelig praksis, trenger tilsynelatende forvaltningen å ha mer enn naturfaglig kunnskap og loven i hånd. Hviding (1997:26) hevder at naturen ikke er en objektiv realitet, og at den naturvitenskaplige versjon av hva naturen handler om, i bunn og grunn er én av mange ulike fremstillinger av de omgivelsene vi som mennesker har rundt oss. På bakgrunn av de analyser som er gjort i oppgaven, tror jeg at man er avhengig av å forstå og integrere ulike meningsdannelser og verdier som tillegges det aktuelle området, dersom man skal oppnå en vellykket forvaltning av verneområdene. Derfor må argumentasjonen foregå innenfor det Kaltenborn m.fl. (1998:99) betegner som lokalsamfunnenes egen ontologi og epistemologi.

## 7.2 Natursyn, stedstilknytning og virkelighetsforståelse

En refleksjon jeg har gjort, er at det i forvaltningssammenheng synes å være et stort mangfold ikke bare i verdier og prioriteringer, men også i forestillinger om hva som *er* natur. Konflikten rundt vern og forvaltning av Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområdene i Vinje, synes å stamme fra ganske fundamentale forskjeller i måter å oppfatte naturen på. Når lokalbefolkningen uttrykker sitt naturbegrep, fremheves menneskets avhengighet av ressursgrunnlaget. Lokale stedsmeninger knyttes til personers identifikasjon med aktuelle steder og de aktivitetene som utspiller seg der. Miljøforvaltningen representerer ingen slik identifikasjon, og fremhever i følge Kaltenborn m.fl. (1998:109) det moderne menneskets forskjellighet fra og avstand til naturen. I analysen synliggjøres det hvordan denne problematikken aksentueres gjennom to konkurrerende diskurser innenfor norsk områdevern, langs aksene sentrum - periferi: villmarks- og utmarksdiskursen. Begrepene villmark og utmark kan ses som markører for ulike perspektiv. De handler dermed fortrinnsvis om ulike fortolkninger av samme sted, og ikke om ulike steds- eller landskapstyper i egentlig forstand. Betegnelsen villmark anses å være en del av forvaltningsmyndighetenes språk, men synes å virke fremmedgjørende og mangle relevans lokalt. Det som av naturforvaltningen oppfattes som villmark, er for lokalbefolkningen i Vinje deres hjem, og dermed en del av dem selv og deres identitet. Lokalbefolkningens utmarksdiskurs legitimeres hovedsakelig ved å vise til hvordan naturområdene har vært brukt og bebodd gjennom generasjoner. Erfaringskunnskap benyttes i argumentasjonen, og tydeliggjør hvordan aktørene er utstyrt med en diskursiv forståelse av området i tilknytning til bruk, både i fortid og nåtid. Følgende grunneiersitat i VTB underbygger dette: ”Det har blitt drive jakt, fangst og fiske på Hardangervidda i 8.500 år.”<sup>108</sup>

Når et område vernes, for eksempel som nasjonalpark eller landskapsvernområde, må lokalbefolkningen forholde seg til en ”ny” institusjonell forståelse av hva som verdifullt ved området, underforstått hva som er områdets egenart i forhold til vernet. De pågående planprosessene i Vinje er igangsatt i tråd med et nasjonalt lovverk og forvaltes av naturvernbyråkratiet. Til tross for de ulike stedsoppfatninger som synliggjøres i analysen, virker det som at det gjennom vernevedtaket opprettes en ”felles” eller administrativ forståelse av det aktuelle området. Denne forståelsen baseres på dominerende

---

<sup>108</sup> VTB (2005)

samfunnsinteresser og den hegemoniske diskursen, hvilket undergraver andre forståelser som eksisterer i området.

Forholdet til konkrete steder blir sentralt i forhold til legitimitet i forvaltningsprosesser. Dagens vernebegrep og naturverndiskursen utelukker tilsynelatende viktige dimensjoner ved enkelte gruppers relasjoner til naturområdene. Dermed ekskluderes også nødvendige betingelser for å få bred oppslutning om vernet. Mangel på troverdighet og kommunikasjon mellom forvaltere og brukere, er ikke nødvendigvis knyttet bare til ekspert/lekmann forholdet, men kanskje vel så mye til det Kaltenborn (1997:66) betegner som et innenfra/utenfra forhold. Med dette menes at de som har konkret, bofast og dermed forpliktende tilknytning til et sted, opplever å ha en annen legitimitet til ressursene enn dem som har et mer abstrakt forhold til stedet, eksempelvis gjennom offentlig forvaltningsansvar. I analysen synliggjøres det imidlertid at det er forvaltningsmyndigheten som har mest innflytelse og makt over verneprosessene. Dette innebærer at miljøbyråkratens natursyn ligger som premiss for vernet av Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområdene i Vinje. Naturvernet får dermed konsekvenser utover det å forvalte et avgrenset naturområde med forankring i lovverket. De verdier som dominerer vernet, er historisk konstituert og et resultat av makt. Disse verdiene reflekteres for eksempel i det som betegnes som ”sann” kunnskap, herunder også det som anses å være en legitim forståelse av omgivelsene. I følge Hundeide (1996:144) blir sentrale beslutninger og vedtak som påvirker og endrer lokalbefolkningens livsform og deres konkrete identitetsbærende omgivelser ofte svært kontroversielle. Dette fordi ”miljøet” for grunneiere og lokalbefolkning er hjemlige omgivelser de har en sterk personlig forankring til, og dermed føler sterk identifikasjon med.

På bakgrunn av analysekapittelet og oppsummeringen som er gjort ovenfor, kan følgende elementer sentreres i den diskursive kampen om Hardangervidda og landskapsverneområdene i Vinje:

- Forvaltere og grunneiere har ulikt natursyn og forskjellig forhold til hva som er legitim og viktig kunnskap. De vektlegger også ulike verdier, som kan ses som resultat av et uensartet erfaringsgrunnlag. Summen av disse faktorene gir to ulike former for rasjonalitet
- Grunneiers forhold til sine nærområder er utviklet over lang tid. Deres tilknytning er rik, sammensatt og bygger på en lang kulturhistorie. Det uttrykkes dermed en

betydelig skepsis til forvaltningsmyndigheten, som uten å ha noe direkte og personlig forhold til området, har betydelig innflytelse og makt over verneprosessene.

Kort oppsummert er det altså ulike mennesker som har ulike verdigrunnlag og fortolkninger av ett og samme område. Det samme jordstykket, det samme landskapet, samme fjell og vidder, vill- og utmark, blir både definert som ”menneskehetens” eiendom, nasjonalherligdom og privat grunn, som nasjonalpark, allmenning, destinasjon og landbrukseiendom. Det utkrystalliseres da spørsmål om hvem sine verdier og hvem sin identitet som kommer til uttrykk gjennom klassifiseringer som nasjonalpark og landskapsvernområde. Analysen har vist at nasjonalpark og verneområder blant annet er et resultat av storsamfunnets behov for å sikre globale og nasjonale verdier. Dette skjer gjennom båndlegging av lokale og konkrete ressurser, hvilket utgjør en klassisk sentrum - periferi konflikt. Slik interessekonfliktene rundt områdevernet i Vinje kommer til uttrykk i analysen, vitner dette om at striden blant annet dreier seg om konkurrerende virkelighetsforståelser og meningsdannelser. Aktørene uttrykker ulike rasjonaliteter, og kjemper følgelig for ulike verdigrunnlag.

### **7.3 Gjesten i landskapet**

I et landskap har gjesten et annet utgangspunkt enn beboeren. Dette ser ut til å ha betydning for forståelsen av begrepene natur generelt, samt urørt natur, villmark og utmark (Kaltenborn m.fl. 1998:100). Som vist i analysen, oppleves naturen gjerne for gjesten som en kulisse som tillegges ulike kvaliteter, som for eksempel ”urørt natur”, ressurs for fritid og rekreasjon og objekt for beundring. For det moderne mennesket er reiseliv en sentral aktivitet, og den økende interessen for naturbasert turisme tolkes blant annet som et svar på en stadig sterkere fremmedgjøring i det moderne samfunnet. I følge Pedersen (2001:213) søker folk i sin fritid, bevisst og ubevisst, tilbake til den natur som de moderne livsformene har distansert seg fra. Mitt syn er at alle forhold som så langt er skissert i dette kapitlet også får konsekvenser for premissene for det naturbaserte reiselivet. Dette fordi reiselivet, som et sosiokulturelt fenomen, påvirkes av samfunnsstrukturene. I tråd med samfunnsmessige endringsprosesser som modernisering og globalisering, endres også meningsinnholdet knyttet til naturbasert rekreasjon. Det moderne mennesket har øvelse i å gjøre estetiske vurderinger, og en vilje til å tenke ut fra estetiske hensyn. Derfor er det også et paradoks at turistene på samme tid inngår i roller som er belastende på miljøet. Dette innebærer i følge Viken (2004:303) at turistene verdsetter estetiske eller funksjonelle verdier høyere enn økologiske verdier.

## 7.4 Kamp om begrep og symboler

Den diskursive kampen om Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområdene i Vinje, er en kamp om kontroll over ressurser. Den uttrykker også en kamp om symboler. Dette er et forsøk fra begge parter (forvaltningsmyndigheter og lokalsamfunn) på å definere innholdet i sentrale begreper som natur, naturvern og ikke minst landbruk. Dette innebærer en streben etter makt og legitimeringsgrunnlag. Ulike strategier benyttes i et forsøk på å kontrollere områdene og de andre aktørene. Målet er å oppnå autonomi og utøve makt, eller møte makta med motmakt.

Gjennom arbeidet med mitt materiale, har jeg stadig grunnet over problematikken rundt definisjonen av landbruksbegrepet. Jeg tror en del av turbulensen rundt dette begrepet kan skyldes at vernemyndighetene i sin forståelse av problematikken reduserer lokale aktørers kunnskap. Dette gjøres ved å snevre inn og kategorisere kunnskapen som næringsinteresser. Selv om det trolig også er et forsvar av næringsinteresser inne i bildet, ekskluderer ikke dette muligheten for at det finnes lokale erfaringer, kunnskap, normer og uformelle forvaltningsregimer, som både ivaretar vernehensyn og næringshensyn samtidig.

Forvaltningen anerkjenner imidlertid ikke gyldigheten av eksisterende lokale og uformelle forvaltningsregimer. Slike regimer er i følge Kaltenborn m.fl. (1998:108) verken nedfelt i forvaltningens formelle, juridiske mandat eller i deres byråkratiske språk. Når en fra forvaltningens side forsøker å inkludere lokalbefolkningen i verneplanprosessene, så skjer dette fra et utgangspunkt der lokale aktører i Vinje opplever at deres kunnskaper og erfaringer ikke verdsettes av forvaltningsmyndighetene. Jeg opplever dette som spesielt fremtredende i forhold til Fjellteksten. Som vist i analysen får ikke Fjellteksten gjenklang hos vernemyndighetene, da den blant annet representerer et brudd i det nye økologiske paradigmet tekstunivers hvor bevaringsperspektivet synes å ha monopol på sannheten. De politiske intensjonene omsettes dermed ikke i praksis og Fjellteksten fungerer derfor, etter mitt skjønn, mot sin hensikt hva gjelder større oppslutning rundt verneområdene. Den blir i stedet ytterligere en kime til lokal frustrasjon over nok en sammenheng hvor lokalbefolkningen ikke blir hørt eller får gjennomslag. Skal intensjonene i Fjellteksten få følger i praksis, må disse lovhjemles. I dag befinner Fjellteksten seg for langt ned i det diskursive hierarkiet (jf. delanalyse 1) til å ha noen reell funksjon – når sannhet er en funksjon av makt, som produseres og vedlikeholdes gjennom diskursive prosesser.

## 7.5 Kommunikasjon, samhandling og reell medvirkning

En av de største utfordringene i dagens naturvernarbeid, slik jeg ser det, er spørsmålet om hvordan man i større grad skal ta hensyn til og integrere lokalbefolkningen i vernearbeidet. Jeg vil i den videre konklusjonen fokusere tre forhold som jeg anser som avgjørende i henhold til konfliktnivået i verne- og forvaltningsprosessene i Vinje: kommunikasjon, samhandling og reell medvirkning. Det synes klart at behovet for konfliktløsende tiltak i disse prosessene er erkjent. Men selv om lokalsamfunnets empiriske eller praktiske kunnskap i stigende grad blir anerkjent som relevant, synes det likevel vanskelig å få gjenklang og forståelse for lokalbefolkningens paradigmatisk kunnskaper – det vil si hvordan de fortolker og konstruerer det Kalland (1997:120) og Hundeide (1995:158) kaller mer eller mindre helhetlige kosmologier eller verdensbilder.

Da de pågående planprosessene i Vinje ble igangsatt, ble det gjennom media og i høringsuttalelser uttrykt en generell engstelse for at prosessene og de endelige planene ville bidra til å underminere lokalsamfunnets eksistensberettigelse. Dette synet kommer til uttrykk i delanalyse 2. Prioriteringer og verdigrunnlag som ligger til grunn for planprosessene, er i stor grad basert på naturfaglige hensyn og storsamfunnets ønske om sikring av økologisk mangfold og stabilitet. Arbeidet baseres dermed på universelle og til dels abstrakte faglige normer. Forvaltningens verdier og intensjoner er i følge Kaltenborn m.fl. (1998:108) i stor grad ekspertskapte, løsrevet fra det konkrete sted og bygget opp rundt naturvitenskaplig argumentasjon. Økologisk kunnskap er åpenbart både relevant og nødvendig, men det blir problematisk når forvaltningen bruker denne type kunnskap som legitimering etter at de politiske valgene allerede er foretatt. Planprosessene i Vinje er slik jeg ser det, iverksatt innenfor naturverndiskursens forståelse av landskap og natur. Vernet kan derfor forstås som en mangfoldiggjøring, sirkulering og distribuering av et helt bestemt natursyn og en helt bestemt vernetanke.

For å løse slike konfliktsituasjoner er det viktig å skape rom for reell kommunikasjon. For å oppnå dette er det en forutsetning at man er villig til å gå inn på hverandres opplevelsespremisser. Forvalterne og lokalebefolkningen lever i forskjellige verdener. Med verden menes det Hundeide (1995:170) definerer som domener av kunnskap, intensjoner og følelser, som er organisert i særegne relevansstrukturer justert i forhold til hverdagslivets rutiner, mål og mening. Mitt syn er, at dersom så vidt ulike interesseparter skal kunne kommunisere på tvers av betydelig ulike rasjonaliteter, må det skapes større rom for

kommunikasjon, samhandling og forhandling. Først når man begynner å forstå hverandres rasjonaliteter, kan man inngå i en reell dialog om naturens beskaffenhet. Dette forutsetter at man har tiltro til og forståelse for hverandres argumenter, og de verdisyn og rasjonaliteter argumentene er et uttrykk for.

Planprosessene i Vinje har, som vist i delanalyse 2, vært kritisert for å ha vært avgjort på forhånd. Forsøkene på å skape medvirkning ble dermed oppfattet som et spill for galleriet, hvor man prinsipielt og reelt ikke stolte på vernemyndighetenes motiver. I forhold til dagens planleggingsmodell synes det derfor viktig at de spørsmålene som skal avgjøres defineres i fellesskap av miljøforvaltningen, forskningsmiljøer og lokalbefolkningen. Slik kan man kanskje klare å få til konsensusløsninger, fremfor mer eller mindre akseptable valg som treffes etter at involverte parter har kommet med råd og innspill. Dette vil også kreve et åpnere syn på hva som er relevant og gyldig kunnskap i slike prosesser, samt gi øvrige aktører reell mulighet til å påvirke prosessen ved at deres interesser og verdier faktisk blir tillagt betydning.

## **7.7 Sluttkommentar**

Fortolkningen av mitt materiale har gitt et ganske konsistent bilde av det kunnskapsgrunnlag og natursyn som preger henholdsvis forvaltningen og som gjør seg gjeldende lokalt. Andre fortolkninger kunne ganske sikkert også vært mulige, da enhver tekst kan tolkes på flere måter av ulike fortolkere. Forskeren sin livshistorie og ontologiske perspektiv vil som tidligere nevnt både stenge og åpne - gi tilgang til noen former for innsikt og stenge for andre. Dette svekker formodentlig likevel ikke de analyser som her er gjort. Jeg har forsøkt å vise en fortolkning som er konsistent i forhold til det materialet som presenteres. Om fortolkningen er den riktige fortolkningen, tror jeg blir et feilaktig spørsmål å stille. Det vil være umulig å gi en riktig fortolkning som gjelder for alle situasjoner. Jeg håper imidlertid å ha gitt innsikt i noen problematiske områder hvor partene i denne forvaltningskonflikten står steilt mot hverandre, og hvor grep kan gjøres for å åpne konflikten og forbedre situasjonen. Jeg vil til slutt returnere til sitatet som åpner denne oppgaven: "A good researcher might help understand problems better, which gets us closer to a solution" (Booth m.fl. 2003:67). Det er denne intensjonen jeg har forsøkt å leve opp til gjennom dette arbeidet.

## Litteraturliste

Asdal, Kristin, Kjell Lars Berge, Karen Gammelgaard, Trygve Riiser Gundersen, Helge Jordheim, Tore Rem og Johan L. Tønnesson: *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*, Universitetsforlaget, Oslo, 2008

Ariansen, Per: *Miljøfilosofi*, Universitetsforlaget, Oslo 1992

Barker, Chris: *Cultural Studies. Theory and Practice*, (3rd edition), SAGE Publications, London, 2008

Bischoff, Annette: ”Stien i ytre og indre landskap”, Essay skrevet i forbindelse med forskerkurset: ”Naturopplevelse, forvaltning og tilrettelegging” ved UMB, 2005  
[http://teora.hit.no/dspace/bitstream/2282/695/1/Stien\\_i\\_ytre\\_og\\_indre\\_landskap.pdf](http://teora.hit.no/dspace/bitstream/2282/695/1/Stien_i_ytre_og_indre_landskap.pdf)

Bjørkeng, Stein Otto: ”Naturverndiskursen – konsekvenser for en planprosess”, nettutgave av Utmark, 1/2007, Lillehammer, 2007 [http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2007-1/art/bjorkeng\\_Utmark\\_1\\_2007.html](http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2007-1/art/bjorkeng_Utmark_1_2007.html)

Booth, Wayne. C., Gregory G. Colomb og Joseph M. Williams: *The Craft of research*, The University of Chicago Press, Chicago, 2003

Brundtland, Gro Harlem: ”Nasjonalparktanken. I hvilken grad har vi lykket”, i Den Norske Turistforening: *Fjell og Vidde nr. 8-1993/Årbok 1993 – Nye Nasjonalparker*, Oslo, 1993

Byrkjeland, Martin: ”Eit berekraftig reiseliv – fins det?”, i Aall, Carlo og Erik Solheim (red.): *Miljøårboka 1995*, Samlaget, Oslo, 1995

Carlsson, Espen (red.): ”Kultur- og opplevelsesnæringene i Trøndelag. Kartlegging og eksempestudier”, Trøndelag Forskning og Utvikling as, Steinkjer, 2009  
<http://www.tfou.no/default.asp?publikasjon=60>

De Paoli, Donatella: ”Opplevelsesøkonomi som fagfelt i Norge – keiserens nye klær?”, nettutgave av MAGMA 03/2006, Oslo, 2006  
<http://www.sivil.no/magma.asp?FILE=2006/03/0000.html>

Direktoratet for naturforvaltning: ”Forvaltningsplan for Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområder”, Rapport 2003-1, Trondheim, 2003

Direktoratet for naturforvaltning: ”Naturarven som verdiskaper – programplan”, Trondheim, 2009 <http://www.dirnat.no/verdiskaping/>

Engesæter, Pelle, Arne Chr. Stryken og Bjørn P. Kaltenborn: ”Global idé – lokal næring. En studie av reiselivets forhold til bærekraftig utvikling”, ØF-Rapport nr. 06/1997, Lillehammer, 1997

Fjellteksten/Finansdepartementet: St.prp.nr. 65 (2002-2003) ”Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden”, s. 140 – 153: Fjellområdene – bruk, vern og verdiskapning, Finansdepartementet, Oslo, 2003  
[www.dovrefjellradet.no/FLIB/590-Fjellteksten.doc](http://www.dovrefjellradet.no/FLIB/590-Fjellteksten.doc)

Flagestad, Arvid: ” Opplevelsesøkonomien på vei”, nettutgave av MAGMA 03/2006, Oslo, 2006 <http://www.sivil.no/magma.asp?FILE=2006/03/0000.html>

Fossåskaret, Erik, Otto Lauritz Fuglestad og Tor Halfdan Aase (red.): *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*, Universitetsforlaget, Oslo, 2005 (3.utg.)

Fossåskaret, Erik: ”Ustrukturerte intervjuer med få informanter gir i seg selv ikke noen kvalitativ undersøkelse”, i Fossåskaret, Erik, Otto Lauritz Fuglestad og Tor Halfdan Aase (red.): *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*, Universitetsforlaget, Oslo, 2005 (3.utg.)

Frykman, Jonas og Orvar Löfgren: *Det kultiverte mennesket*, Pax Forlag A/S, Oslo, 1994

Godal, Jon Bojer: ”Hjelper Omgrepe handlingsboren kunnskap kunnskap oss til framtid for norsk handverket?”, i Kompendium nr. 2, 361 Barndom og modernitet, HiT, Bø, 2010

Hall, Stuart (red.): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, SAGE Publications Ltd., Glasgow, 1997

Halvorsen, Else Marie: ” Forskning gjennom skapende arbeid? Et fenomenologisk-hermeneutisk utgangspunkt for en drøfting av kunsthøgskole FoU-arbeid”, HiT Skrift 5/2005, Porsgrunn, 2005

Haukeland, Jan Vidar og Kreg Lindberg: ”Bærekraftig reiselivsforvaltning i naturområder”, TØI rapport 550/2001, Oslo, 2001

Haukeland, Per Ingvar: *Dyp glede. Med Arne Næss inn i dypøkologien*, Flux Forlag, Oslo, 2008

Hegge, Hjalmar: ”Menneskets forhold til naturen i historisk og filosofisk perspektiv”, i Hofseth, Paul og Arne Vinje (red.): *Økologi økofilosofi*, Gylden dal Norsk Forlag, Oslo, 1975

Hofseth, Paul og Arne Vinje (red.): *Økologi økofilosofi*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1975

Hovik, Sissel og Eva Irene Falleth: ”Samarbeid om utvikling av naturbasert reiseliv i fjellregioner”, artikkel i *UTMARK – tidsskrift for utmarksforskning*, 1/2008, Lillehammer, 2008

Hundeiede, Michael Tomas: ”Natursyn og rovdyrdebatt i Trysil”, Dissertations & Theses No. 8, Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo, Oslo, 1996

Hviding, Edvard: ”Natur uten kultur? Om naturforvaltningens verdigrunnlag.”, Naturforvaltning og samfunnsfag, Referat fra konferanse i Trondheim 4. og 5. februar 1997, DN-notat 1997-2, Trondheim, 1997.

Høystad, Ole Martin: *Det menneskelege og naturen*, Det Norske Samlaget, Oslo, 1994

Ibsen, Stephan: ”Kampen om Hardangervidda. En historie om vekst og vern.”, hovedoppgave ved Universitetet i Oslo, Historisk Institutt, Oslo, 2002

Jacobsen, Dag Ingvar: *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, Høyskoleforlaget, Kristiansand, 2000

Jacobsen, Jens Kr. Steen og Arvid Viken (red.): *Turisme. Fenomen og næring*, Gyldendal, Oslo, 2008

Jacobsen, Jens Kr. Steen og Arvid Viken (red.): *Turisme. Stedet i en bevegelig verden*, Universitetsforlaget, Oslo, 1999

Jacobsen, Jens Kr. Steen: ”Interesse for og besøk i nasjonalparker og andre naturområder blant utenlandske turister i Norge”, TØI-rapport 791/2005  
<http://www.toi.no/getfile.php/Publikasjoner/T%D8I%20rapporter/2005/791-2005/791-05-hele%20rapporten.pdf>

Jakobsen, Trond Gansmo: *Økofilosofi – økologi, evolusjonsteori og transformativ læring*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2005

Jensen, Rolf: *The dream society*, Jyllands-Postens Erhvervsbøger, Viby, 2001

Johannessen, Asbjørn og Per Arne Tufte: *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*, Abstrakt forlag, Oslo, 2002

Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips: *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur, Fredriksberg C, 2006

Kalland, Arne: ”På hver sin klode? Ulikheter i verdier og faringsgrunnlag mellom lokalsamfunnets og storsamfunnets forvaltningsapparat.”, Naturforvaltning og samfunnsfag, Referat fra konferanse i Trondheim 4. og 5. februar 1997, DN-notat 1997-2, Trondheim, 1997

Kaltenborn, Bjørn P.: ”Forvaltning av et mangfold av verdier – hva slags og hvem sine verdier?”, Naturforvaltning og samfunnsfag, Referat fra konferanse i Trondheim 4. og 5. februar 1997, DN-notat 1997-2, Trondheim, 1997

Kaltenborn, Bjørn P., Michael Hundeide og Hanne Riese: ”Nasjonalparker og bygdesamfunn. Er lokal medvirkning en realistisk intensjon?”, ProSus – tidsskrift for et bærekraftig samfunn, 2/98, Universitetsforlaget, Oslo, 1998

Kili, Terje: ”Fylkesplan for Telemark 2002-2007: hva har vi oppnådd? satsingsområde, kompetanse”, Arbeidsrapport 14/2008 Telemarksforskning, Bø, 2008

Kjelstadli, Knut: ”Å analysere skriftlige kilder”, i Fossåskaret, Erik, Otto Lauritz Fuglestad og Tor Halfdan Aase (red.): *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*, Universitetsforlaget, Oslo, 2005 (3.utg.)

Krange, Olve og Ketil Skogen: ”Kodebok for den intellektuelle middelklassen”, i Nytt Norsk Tidsskrift, 3/2007, Universitetsforlaget, Oslo, 2007

Kristensen, Thomas Møller og Svend Erik Larsen (red.): *Mennesket og naturen. Essays om natursyn og naturbrug*, Odense Universitetsforlag, 1995

Kvaløy, Sigmund: *Økokrise, menneske og natur*, Tapir, Trondheim, 1976

- Lauritzen, Per Roger og Rigmor Solem: *Norges nasjonalparker, Hardangervidda*, Gyldendal, Oslo, 2007
- Lien, Guro: ”Naturbaserte opplevingar i/ved Hardangervidda nasjonalpark”, Bacheloroppgave ved Høgskolen i Lillehammer, 2008
- Mehmetoglu, Mehmet: *Naturbasert turisme*, Fagbokforlaget, Bergen, 2007
- Miljøverndepartementet: ”Bruken av Hardangervidda”, NOU 1974:30A, Universitetsforlaget, Oslo, 1974
- Miljøverndepartementet: ”Hardangervidda, Natur – kulturhistorie - samfunnsliv”, NOU 1974:30B, Universitetsforlaget, Oslo, 1974
- Miljøverndepartementet: ”Om Hardangervidda”, St. meld. nr. 43 (1978-1979), Oslo, 1978
- Miljøverndepartementet: ”Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge”, St. meld. nr. 62 (1991-1992), Oslo, 1992
- Miljøverndepartementet: ”Om FN-konferansen om miljø og utvikling i Rio de Janeiro”, St. meld. nr. 13 (1992-1993), Oslo, 1992 (refereres til som Miljøverndept. 1992a)
- Nærings- og handelsdepartementet: ”Verdifulle opplevelser. Nasjonal strategi for reiselivsnæringen”, Oslo, 2007
- Næss, Arne: *Økologi, samfunn og livsstil*, (4.utgave), Universitetsforlaget, 1974
- Næss, Arne: *Økologi, samfunn og livsstil*, (5.omalbeidete utgave), Universitetsforlaget, Oslo, 1991
- Næss, Arne: ”Vitenskapsmannen – en anonym profet?”, i Hofseth, Paul og Arne Vinje (red.): *Økologi økofilosofi*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1975
- Næss, Arne: ”Økosofi T”, i Hofseth, Paul og Arne Vinje (red.): *Økologi økofilosofi*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1975
- Næss, Petter: ”Miljøfilosofiske essays”, NIBR-notat 1992:115, Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo, 1992
- Paahus, Mogens: *Naturen & den menneskelige natur*, Forlaget Philosophia, Århus, 1988
- Pedersen, Kirsti: ”Friluftsliv som turisme”, i Jacobsen, Jens Kr. Steen og Arvid Viken (red.): *Turisme. Tradisjoner og trender*, Gyldendal, Oslo, 2001
- Roll-Hansen, Nils: ”Hva slags natur ønsker vi oss?”, i Hofseth, Paul og Arne Vinje (red.): *Økologi økofilosofi*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1975
- Schrumpf, Ellen: *Barndommens historie*, Det Norske Samlaget, Oslo, 2007
- Scott Sørensen, Anne, Ole Martin Høystad, Erling Bjurström og Halvard Vike: *Nye kulturstudier. En innføring*, Spartacus Forlag AS, Oslo, 2008

Thagaard, Tove: *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget, Bergen, 2009

Thomsen, Hanne: "Kultur og reiseliv. Et høyskoleprogram om kultur, natur og miljø for reiselivet", Bind 1, Høgskolen i Stavanger – avd. Norsk hotellhøgskole, Stavanger, 2000

Ulleberg, Hans Petter: "Vitenskapsteori", NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Pedagogisk institutt  
<http://www.sv.ntnu.no/ped/hans.petter.ulleberg/VITEORI.htm>

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling: *Vår felles framtid*, Tiden Norsk Forlag, Oslo, 1987 (norsk utgave)

Vesaas, Olav: *A.O.Vinje. Ein tankens hærmann*, Cappelen, Oslo, 2001

Viken, Arvid: "Fortrylling som tendens", i Viken, Arvid (red.): *Turisme. Tradisjoner og trender*, Gyldendal, Oslo, 2001

Viken, Arvid og Jan Vidar Haukeland: "Miljø og turisme – et dilemma?" i Jacobsen, Jens Kr. Steen og Arvid Viken (red.): *Turisme. Fenomen og næring*, Gyldendal, Oslo, 2008

Viken, Arvid: *Turisme. Miljø og utvikling*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2004

Viken, Arvid (red.): *Turisme. Tradisjoner og trender*, Gyldendal, Oslo, 2001

Vinje, Arne: *Menneske, natur, kultur*, Landbruksforlaget, Oslo, 1994

Vistad, Odd Inge: "Nasjonalparken", i *Turisme. Stedet i en bevegelig verden*, Jacobsen, Jens Kr. Steen og Arvid Viken (red.), Universitetsforlaget, Oslo, 1999

Vittersø, Joar, Bjørn Petter Kaltenborn, Odd Inge Vistad og Marit Vorkinn: "Nasjonalparker og reiseliv. En litteraturstudie om policy, potensialer og problemer", NINA Utredning 61:1-56, Trondheim, 1994

Vorkinn, Marit og Kreg Lindberg: "Forvaltningsplanlegging for naturbaser reiseliv og rekreasjon", i Viken, Arvid: *Turisme. Miljø og utvikling*, Gyldendal Akademisk, Oslo, 2004

Wollan, Gjermund: "Kultur – og opplevelsesnæringer - med blikket rettet mot festivaler, turisme og sted", i Carlsson, Espen (red.): "Kultur- og opplevelsesnæringene i Trøndelag. Kartlegging og eksempelstudier", Trøndelag Forskning og Utvikling as, Steinkjer, 2009  
<http://www.tfou.no/default.asp?publikasjon=60>

Åmås, Knut Olav: "Meningen med motstand" i nettutgaven av tidsskriftet Samtiden 2/2003  
[http://www.samtiden.no/03\\_2/art1.html](http://www.samtiden.no/03_2/art1.html)

Aas, Øystein (red.) "Bruk og forvaltning av nasjonalparker i fjellet", NINA Fagrapport 72, Trondheim, 2003

Aasetre, Jørund: *Holdninger og kultur i norsk naturforvaltning*, Doktor polit. avhandling NTNU, Trondheim, 2000

Aasetre, Jørund: "Hvordan bør vi forvalte naturen? Norske naturforvaltere sin vurdering av tre ulike miljørutuasjoner", SMU-Rapport nr. 5/98, i *Holdninger og kultur i norsk naturforvaltning*, Doktor polit.avhandling NTNU, Trondheim, 2000

Aasetre, Jørund: "Moderne naturforvaltning: Mellom rasjonalitet og dyrking av urørt natur", Arbeider fra Geografisk Institutt i Trondheim, No. 24, 1999, i *Holdninger og kultur i norsk naturforvaltning*, Doktor polit.avhandling NTNU, Trondheim, 2000

## **Avisartikler**

Dagbladet (2001): "Landet slår sprekker", publisert 10.12.2001  
<http://www.dagbladet.no/nyheter/2007/12/10/520721.html> (per 08.10.10)

TA (2009): "Vidda Vinn på verdiskaping", publisert 01.07. 2009  
<http://www.vtb.no/artikkel/4331/Vidda%20vinn%20på%20verdiskaping/> (per 06.07.10)

VTB (2009a): "Grunneigarane er notidas husmenn", publisert 23.05. 2009  
<http://www.vtb.no/artikkel/3530/-%20Grunneigarane%20er%20notidas%20husmenn/> (per 05.05.10)

VTB (2009b): "Grunneigarar vil ikkje ha turisme", publisert: 08.08.2009  
<http://www.ta.no/nyheter/article4439219.ece> (per 05.07.10)

VTB (2007): "Bruk ikkje villreinen som påskot", publisert 06.11. 2007  
<http://www.vtb.no/artikkel/4238/-%20Bruk%20ikkje%20villreinen%20som%20påskot/> (per 05.05.10)

VTB (2005): "Folk i fjellet må ha noko å leve av", publisert 01.12. 2005  
<http://www.vtb.no/artikkel/2605/-%20Folk%20i%20fjellet%20må%20ha%20noko%20å%20leve%20av/> (per 05.05.10)

## **Saksdokumenter**

Sak PS 09/138 Kommunens innspel til Fylkesdelplan for Hardangervidda, behandlet i Plan- og miljøutvalet 16.12.09.  
<http://www.fylkesdelplan-hardangervidda.no/default.aspx?ArticleID=91738&MenuID=14766> (per 10.06.10)

Sak PS 09/122 Forvaltningsplan for Hardangervidda nasjonalpark med landskapsvernområde – høyring. Behandlet i Plan- og miljøutvalet den 28.20.09.  
[www.vinje.kommune.no](http://www.vinje.kommune.no) (per 13.06.10)

Sak PS 08/43 Brattefjell/Vindeggen landskapsvernområde. Behandlet i kommunestyret behandlet 08.05.08.  
<http://www.vinje.kommune.no> (per 13.06.10)

## Øvrige kilder

Arbeidsnotat fra TØI: ”Utenlandske turisternes holdninger til norske nasjonalparker: Deskriptiv statistikk fra en studie i sommersesongen 2008.” Undersøkelsen inngår som en del av prosjektet ”*Bærekraftig reiselivsutvikling i en nasjonalparkregion*” med fokus på Nasjonalparkriket i Nord-Gudbrandsdalen (SUSTOUR) <http://www.toi.no/article27915-1197.html> (per 10.06.10)

Daugstad, Karoline (Norsk senter for bygdeforskning) og Odd Inge Vistad og Hanne Svarstad (NINA). Informasjonsside for prosjektet ”Etablering og forvaltning av verneområder - Et følgeforskningsprosjekt med vekt på prosesser og aktører”. Prosjektet er et samarbeid mellom Norsk senter for bygdeforskning og NINA i regi av Norges forskningsråd. (Prosjektperiode 2001 – 2005)  
<http://213.236.231.240/default.asp?WCI=ViewNews&WCE=279&DGI=117&Head=1> (per 10.11.10)

Prosjektsøknad 2009: ”Skjema for søknad om hovedprosjekt, Naturarven som verdiskaper – et verdiskapingsprogram for naturarven, prosjekt: Vidda Vinn”, datert 12.03.09  
[https://fronter.com/hit/mail/emaillist.phtml/søknad%20vidda%20vinn%2017.04.pdf?action=gattach&mnr=212&sid=4cdd7207eb35f&userkey=6eaa7aeef7e8a8d965157ce5a4ea0a2a&miupart=3&curent\\_mbox=INBOX&selected\\_mailserver=19976&show\\_from=](https://fronter.com/hit/mail/emaillist.phtml/søknad%20vidda%20vinn%2017.04.pdf?action=gattach&mnr=212&sid=4cdd7207eb35f&userkey=6eaa7aeef7e8a8d965157ce5a4ea0a2a&miupart=3&curent_mbox=INBOX&selected_mailserver=19976&show_from=) (per 10.11.10)

Tale ved statssekretær i Miljøverndepartementet Heidi Sørensen: ”Norsk natur er i verdensklasse. Orienteringsmøte om verdiskapingsprogrammet for naturarven”, datert 26.01.2009,  
[http://www.regjeringen.no/upload/MD/Vedlegg/taler\\_artikler/Verdiskapingsprogrammet\\_for\\_naturarven\\_Heidi\\_Sorensen\\_240109.pdf](http://www.regjeringen.no/upload/MD/Vedlegg/taler_artikler/Verdiskapingsprogrammet_for_naturarven_Heidi_Sorensen_240109.pdf) (per 10.11.10)

## Nettsider (per 10.11.10)

[www.dirnat.no](http://www.dirnat.no)

[www.lovdatabasen.no](http://www.lovdatabasen.no)

[www.miljostatus.no](http://www.miljostatus.no)

[www.regjeringen.no](http://www.regjeringen.no)

<http://telemark.miljostatus.no>

<http://www.vinje.kommune.no>

<http://www.fylkesdelplan-hardangervidda.no>

[http://no.wikipedia.org/wiki/Vest-Telemark\\_Blad](http://no.wikipedia.org/wiki/Vest-Telemark_Blad)

<http://www.miljostatus.no/Tema/Naturmangfold/Arealbruk/Inngrepsfrie-naturomrader-i-Norge-INON/>

<http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Miljoe-og-klimatekna/Konvensjonen-om-biologisk-mangfold>

<http://www.numedal.net/hardangervidda/default.aspx?ArticleID=42419&MenuID=8779>

<http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500009568>

[http://www.unep-wcmc.org/protected\\_areas/categories/index.html](http://www.unep-wcmc.org/protected_areas/categories/index.html)

## Vedlegg

### Vedlegg 1: IUCN kategorier og definisjoner for verneområder

Category Ia	Strict Nature Reserve: protected area managed mainly for science.
Definition	Area of land and/or sea possessing some outstanding or representative ecosystems, geological or physiological features and/or species, available primarily for scientific research and/or environmental monitoring.
Category Ib	Wilderness Area: protected area managed mainly for wilderness protection.
Definition	Large area of unmodified or slightly modified land, and/or sea, retaining its natural character and influence, without permanent or significant habitation, which is protected and managed so as to preserve its natural condition.
Category II	National Park: protected area managed mainly for ecosystem protection and recreation
Definition	Natural area of land and/or sea, designated to (a) protect the ecological integrity of one or more ecosystems for present and future generations, (b) exclude exploitation or occupation inimical to the purposes of designation of the area and (c) provide a foundation for spiritual, scientific, educational, recreational and visitor opportunities, all of which must be environmentally and culturally compatible.
Category III	Natural Monument: protected area managed mainly for conservation of specific natural features.
Definition	Area containing one, or more, specific natural or natural/cultural feature which is of outstanding or unique value because of its inherent rarity, representative or aesthetic qualities or cultural significance.
Category IV	Habitat/Species Management Area: protected area managed mainly for conservation through management intervention.
Definition	Area of land and/or sea subject to active intervention for management purposes so as to ensure the maintenance of habitats and/or to meet the requirements of specific species.
Category V	Protected Landscape/Seascape: protected area managed mainly for landscape/seascape conservation and recreation.
Definition	Area of land, with coast and sea as appropriate, where the interaction of people and nature over time has produced an area of distinct character with significant aesthetic, ecological and/or cultural value, and often with high biological diversity. Safeguarding the integrity of this traditional interaction is vital to the protection, maintenance and evolution of such an area.
Category VI	Managed Resource Protected Area: protected area managed mainly for the sustainable use of natural ecosystems.

Definition	Area containing predominantly unmodified natural systems, managed to ensure long term protection and maintenance of biological diversity, while providing at the same time a sustainable flow of natural products and services to meet community needs.
------------	---

Kilde: Aas m.fl. (2003:17) og <http://www.unep->

[wcmc.org/protected\\_areas/categories/index.html](http://www.unep-wcmc.org/protected_areas/categories/index.html) per 08.11.10.

## Vedlegg 2: UNEPs etiske leveregler for reiselivsnæringen

*Generelle plikter med hensyn til miljø uttrykt gjennom følgende retningslinjer:*

- Alle sider av de sosiale og fysiske omgivelsene må tas hensyn til ved utviklingen av reiselivstiltak
- Reiselivsutbygging skal være i samsvar med kravene til en bærekraftig utvikling
- Reiselivsnæringen må følge en utvikling i samsvar med lokal, regional og nasjonal planlegging
- Miljø er ikke bare økosystem og natur, men også sosiale og kulturelle omgivelser
- Reiselivsorganisasjoner som viser ansvar overfor miljøet bør premieres

*Reiselivsnæringen må vedkjenne seg et generelt ansvar gjennom følgende retningslinjer:*

- Ansvar for å bedre eller endre atferd dersom nødvendig
- Ansvar for å prioritere miljøforvaltning
- Ansvar for å handle i samsvar med internasjonale, nasjonale og lokale retningslinjer for natur- og miljøvennlig utvikling
- Ansvar for selvstyring

*Næringslivsplanlegging og -utvikling må bli integrert med kommunens arealplanlegging.*

*Dette kan uttrykkes gjennom:*

- Å erkjenne behovet for tålegrenser og ”hit-men-ikke-lenger” grenser
- Å vite at det eksisterer hindringer i form av arealdisponering eller miljømessig karakter
- Design og konstruksjon bør ivareta prinsipper for bærekraftighet
- Oppfordringer til å betale miljøskadeskatt selv om dette ikke skulle være obligatorisk
- At reiselivsplanlegging blir integrert med lokale verdier og kulturelle forhold
- Lokalbefolkningen bør derfor medvirke i planleggingsprosessen

*Natur- og miljøvennlig styringspraksis må inkludere:*

- Miljøvisjoner med hensyn til energiforbruk, minimering av avfall og resirkulering
- Opplæring av medarbeiderne i miljøvennlig atferd og handling
- Overvåking, rapportering og kontinuerlig forbedring av miljøtiltakene
- En satsing på reiselivsnæringen på en slik måte at den bidrar til å styrke den lokale økonomien

*Samarbeid mellom forskjellige beslutningstakere:*

- Nasjonale målsettinger bør koordineres med investeringer i privat sektor

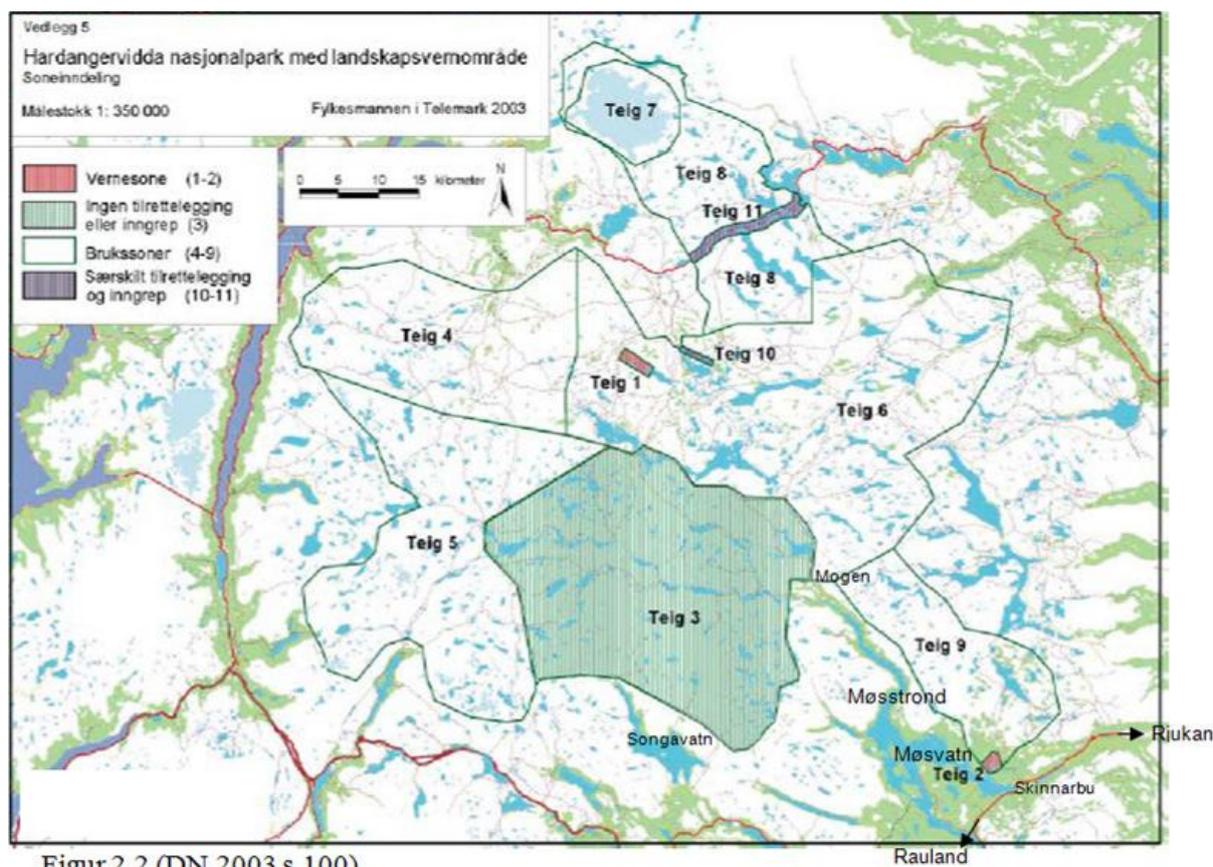
- Reiselivsbransjen må ta aktivt del i slike samarbeidsprosjekt

*Offentlig oppmerksomhet:*

- Tiltak bør rettes inn mot et størst mulig publikum innen næring, forvaltning og læresteder, men også mot folk flest, potensielle turister og destinasjoner

Kilde: Engesæter m.fl. (1997:47).

### Vedlegg 3: Sonekart over Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområder



Kategori	Sone (tall på teiger)	Om bruk og vern i teigen
1	Spesiell vernesone (2)	Bl.a. Møsvatn Austfjell (teig 2), viktige område for våtmarksfugl.
2	Sone uten tilrettelegging og inngrep (1)	Kvennaområdet (teig 3), sikre et relativt urørt område uten tyngre inngrep, turstier og turisthytter. Sommerbeite for villrein. Rikt på kulturminner. Bør ikke gis løyve til organisert friluftsliv i området.
3	Brukssone (6)	Teig 6: Et av de mest brukte områdene i nasjonalparken, næringsfiske, sauebeite, traktorsleper, turstier, skiløyper, turisthytter. Det relativt høye bruksnivået skal opprettholdes. Det tillates en varsom utvikling av stinettet med kanalisering av ferdsel som mål. Viktig å sikre vinterbeitet for villreinen i øst. Teig 9: Møsvatn Austfjell. Store landbruksinteresser. Bare en tursti Mogen - Stordalsbu. Viktig vinterbeiteområde for villreinen. Det er ikke ønskelig med økt tilrettelegging for fotturisme.
4	Sone med spesiell tilrettelegging og inngrep (2)	Tinnhølvegen og Rv 7. Tiltak som kan bidra til å hindre villreintrekk mellom sentralvidda og området nord for riksveien skal ikke godkjennes.

Kilde: Lien (2008:20)

#### Vedlegg 4: De vanligste vernekategoriene etter naturmangfoldloven

Vernekategori <sup>109</sup>	Kjennetegn	Restriksjoner
Nasjonalparker	Opprettes for å forhindre inngrep i store urørte naturområder, samt verne om landskap med planter, dyreliv og natur- eller kulturminner. Store verneområder sikrer komplekse økosystem og er en viktig faktor i arbeidet med å hindre utrydding av planter og dyr, altså bevaring av det biologiske mangfoldet i naturen.  Nasjonalparkene sikrer store områder for friluftsliv, naturopplevelse og rekreasjon.	I en nasjonalpark er alle former for inngrep som kan skade verneverdiene forbudt. Det innebærer f.eks. at motorferdsel skal holdes på et minimum.  Tradisjonell landbruksdrift som beiting og seterdrift vil som hovedregel kunne fortsette som før.
Landskapsvern-områder	Egenartede eller vakre natur- eller kulturlandskap. Bevaring av landskapsbildet og landskapsopplevelsen er en sentral målsetting ved opprettelse av landskapsvern-områder.	Restriksjonsnivået er gjennomgående lavere enn for de andre verneformene. Det er ikke tillatt å iverksettes tiltak som kan skade eller forringe landskapet.  Jord- og skogbruk kan normalt fortsette som tidligere, men det vil ofte være bestemmelser om å ta større hensyn til de landskapsmessige konsekvensene av virksomheten enn hva man gjør i andre områder.
Naturreservat	Små, tilnærmet urørte områder som utgjør en spesiell naturtype, og har vitenskapelig eller pedagogisk betydning.	Et naturreservat kan totalfredes eller fredes for bestemte formål. Restriksjonsnivået er både tilpasset verneformålet, og de lokale forhold på stedet. <b>Motorferdsel</b> til lands og til vanns er forbudt. I sjøfugl- og våtmarksreservater er det ofte totalforbud mot <b>jakt og fangst</b> . Eventuell tilrettelegging for <b>friluftsliv</b> skal ha som mål å kanalisere ferdsel slik at den ikke kommer i konflikt med verneformålet.
Naturminne, biotopvern og artsvern	<i>Naturminner</i> er i hovedsak knyttet til mineraler, fossiler eller kvartærgeologiske forekomster.  <i>Biotopvern</i> innebærer vern av leveområdet til dyre og/eller planteliv, og benyttes ofte istedenfor naturreservat når området ikke har tilstrekkelig grad av urørthet.	For <i>naturminner</i> vil det ofte kunne være like strenge restriksjoner som i naturreservat.  <i>Biotopvern</i> har normalt mindre strenge restriksjoner sammenlignet med naturreservat. I enkelte tilfeller kan det imidlertid innføres tilnærmet like

<sup>109</sup> Kategorien rene marine verneområder er ikke gjengitt i tabellen.

	<p><i>Artsvern</i> innebærer vern av arter uten at selve området er fredet.</p>	<p>streng restriksjoner som for naturreservat.</p> <p><i>Artsvern</i> i form av plante- eller dyrelivsfredning kan gjelde generelt for hele landet eller for bestemte områder. Hensikten er å beskytte enkeltarter eller artssamfunn som står i fare for å bli truet eller utryddet.</p>
--	---	--

Kilde: <http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500009568> per 08.04.10.

## Vedlegg 5: Forvaltningsapparatet på Hardangervidda

Miljøverndepartementet	Fastsetter lover og gir overordnede rammer og føringer for forvaltningen.
Direktoratet for naturforvaltning	Fastsetter forskrifter i henhold til bl.a. naturmangfoldloven og kan gi dispensasjoner fra de samme forskriftene. Er faglig ansvarlig for forvaltningen av verneområdene.
Fylkesmannen	Fylkesmannen er Stortinget og Regjeringen sin representant og skal se til at forvaltningen skjer i tråd med nasjonal politikk. En viktig rolle er å formidle positive og negative forhold ved gjennomføring av den lokale og regionale forvaltningen.
Kommunene	Kommunene har i dag et ansvar for områdene blant annet gjennom plan og bygningsloven.
Hardangervidda Grunneigarsamskipnad	En sammenslutning av private grunneiere på Hardangervidda. Har som formål å ivareta grunneiernes interesser i og utenfor verneområdet.
Samarbeidsorganet for fjellstyra på Hardangervidda	En sammenslutning av de 7 fjellstyrene på Hardangervidda. Har som formål å samordne fjellstyrene sitt arbeid.
Hardangervidda fjelloppsyn as	HF er opprettet av fjellstyrene på Hardangervidda og tar på seg ulike oppdrag innen oppsyn, skjøtsel og feltundersøkelser. SNO kjøper tjenester fra HF.
Statens naturoppsyn - SNO	Etablert på Hardangervidda i 1998, med sentrale ledelse organisert som en avdeling i Direktoratet for naturforvaltning. SNO skal forebygge og bekjempe miljøkriminalitet og drive kontroll, informasjon, tilsyn og skjøtsel i viktige natur- og kulturminneområder.
Fylkesvise tilsynsutvalg	Deler av vernereglene for Hardangervidda nasjonalpark forvaltes av fylkesvise tilsynsutvalg. Disse har blant annet ansvaret for å holde kontroll med all motorferdsel.
Villreinnemnda for Hardangervidda	Villreinnemnda er et statlig særorgan sammensatt av ett medlem fra hver av kommunene rundt Hardangervidda. Formålet er å sikre en enhetlig og biologisk riktig forvaltning av villreinen.

Kilde:

<http://www.numedal.net/hardangervidda/default.aspx?ArticleID=42419&MenuID=8779> per 10.11.10, samt intervju med Dorthe Huitfeldt 01.06.2010.